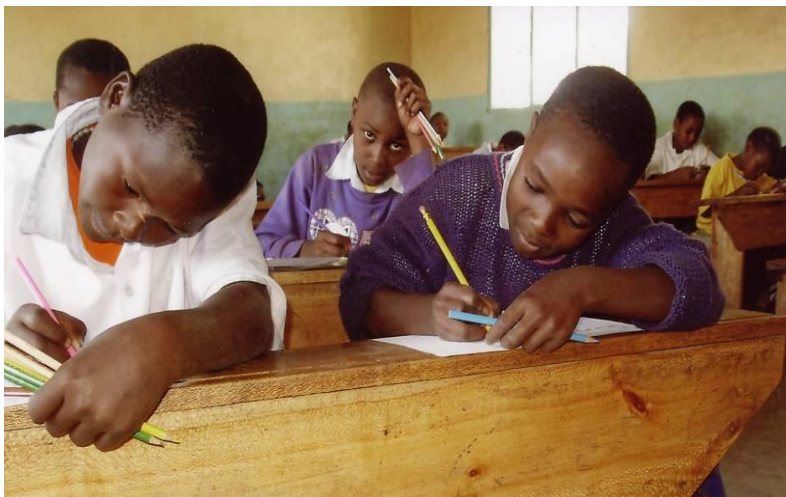

"Haluan tuonne heti!"

Tulevaisuuskuvia ghanalaisten, isobritannialaisten, suomalaisten ja tansanialaisten lasten piirustuksissa

Hanna Tolonen
Pro gradu-tutkielma
Syksy 2006
Soveltavan kasvatustieteen laitos
Helsingin yliopisto

Sisältö

Esipuhe	1
1 Johdanto	2
2 Tulevaisuuskuvia	6
2.1 Takaperin tulevaisuuteen vai päinvastoin?	9
2.2 Miten 8–12-vuotiaat ajattelevat?	12
2.3 Miten tulevaisuuskasvatus näkyy opetussuunnitelmissamme?	14
3 Tutkimustehtävä	18
3.1 Tutkimuskysymykset	18
3.2 Tutkimuksen kohdejoukko ja tehtävänanto	19
3.2.1 <i>Millaisia ovat tutkimukseni valtiot?</i>	21
3.2.2 <i>Millaisissa ympäristöissä lapset piirsivät?</i>	27
4 Tutkimusmenetelmä	32
4.1 Aineistolähtöinen analyysi	32
4.2 Kuva-analyysi tutkimusmenetelmänä	34
4.3 AtlasTi- ohjelma analyysin apuna	36
4.4 Aineiston hankinta ja karsinta	38
5 Tutkimustulokset	41
5.1 Millaisena aikuisena 8–12-vuotiaat lapset näkevät itsensä tulevaisuudessa?	41
5.2 Millaisessa asunnossa ja fyysisessä ympäristössä 8–12-vuotiaat, eri puolilla maailmaa asuvat ajattelevat aikuisena asuvansa?	55
5.3 Keiden kanssa ja millaisessa tunneilmapiirissä tulevaisuuden aikuiset haluavat elää?	69
5.4 Missä maassa ja paikkakunnalla lapset suunnittelevat aikuisena asuvansa?	87
5.5 Muita aineiston teemoja	89
6 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua	100
7 Johtopäätökset	107
7.1 Jatkotutkimus- ja -työskentelyehdotukseni	117
8 Lopuksi	120
Lähteet	122
Liitteet	130
1. Tutkimuslupakirjelmä rehtoreille (a. suomeksi, b. englanniksi)	
2. Tehtävänanto (a. suomeksi, b. englanniksi)	
3. Suomalaisluokan miellekarttaesimerkkejä	
4. AtlasTi-ohjelman datamatriisi tutkimukseni ammasteista	
5. AtlasTi-ohjelman datamatriisi tutkimukseni moottoriajoneuvoista	

Esipuhe

Haluan esittää lämpimät kiitokset kaikille avustajille: Reetta Laposelle ghanalaisista piirustuksista, Katri Kantoniemelle ja Miss N. Broumfieldille englantilaislasten töistä, leirikoulussa olleille Martinlaakson lukion opettajille ja opiskelijoille tansanialaisista taidonnäytteistä sekä Outi Rapialle ja Kirsi Myllymäelle suomalaisten töiden keräämisestä. Avustajieni ja muiden asiantuntijoiden kanssa käymäni keskustelut ovat auttaneet minua ymmärtämään tutkimusmaitteni kulttuuria ja ajatusmaailmaa sekä analysoimaan aineistoani. Olen saanut korvaamatonta apua mm Jarkko Mylläriltä AtlasTI-ohjelman käytöstä, kommentteja ja kannustusta muulta graduryhmältäni sekä erinomaista kuulevaa ohjausta Taina Kaivolalta, Mauri Åhlbergilta ja Heikki Karjalaiselta. Kiitokset valokuvista Petri Kyrölälle, Anja Toloselle ja Allar Saviakille sekä skannausavusta Ossi Kajakselle. Tietenkin suurin kiitos kuuluu niille kaikille 214 lapselle, jotka ovat kuvitelleet ja piirtäneet omat tulevaisuuden visionsa ja antaneet ne minulle analysoitavaksi! Niius ja kumarrus myös ystävilleni ja sukulaisilleni, jotka kannustivat työhön helteisinäkin kesäpäivinä sekä – ehkäpä vielä syvempi – niille, jotka eivät antaneet minun siihen koko kesää käyttää...

Tulevaisuuskuvien myötä toivotan kaikille uskallusta haaveilla ja suunnitella tulevaisuutta, mutta myös rohkeutta elää täysillä tätä päivää!

Helsingissä 5.9.2006

Hanna Tolonen

1 Johdanto

"Elämäntyönä tulevaisuus" komeili monen opettajan T-paidassa, kalenterissa tai olkalaukussa muutamia vuosia sitten. Tämä ammattiliittomme slogan oli iskevä ja nousi ylevyydeltään samalle tasolle kuin omana kouluajanani moneen kertaan kuullut sanat: "Ette opiskele koulua vaan elämää varten!". Ovatko nämä julistukset vain sanahelinää, pystyykö koulu tarjoamaan nykylapselle eväitä tulevaisuuteen? Millaisena nykylapset näkevät tulevaisuuden? Miten oman maamme lasten tulevaisuusmielikuvat eroavat toisen länsimaan, Iso-Britannian, piirustuksista? Minkälainen on 2000-luvun afrikkalaislapsen kuva tulevaisuudestaan?

Mielikuvalla tarkoitetaan nimensä mukaisesti mielessä näkyvää kuvaa. Ne syntyvät aivoihimme kokemustemme pohjalta, mutta eivät aina edusta todellisuutta. Tulevaisuuskuva on ihmisen mielikuva omasta tai häntä ympäröivän maailman tulevaisuudesta. Näitä on viime aikoina tutkittu paljon, erilaisten visioiden ja missioiden luominen on ollut pinnalla niin kouluissa, yrityksissä kuin henkilökohtaisessa elämänhallinnassakin. Elämme jatkuvan murroksen keskellä ja eräs keskeinen elämäntaito nykyihmiselle – varsinkin länsimaissa – on kyky sietää epävarmuutta, hallita muutoksia ja elää murroksessa (Rubin 1995, 14). Kaikki tiedämme, että tämän hetken lapset luovat tulevaisuuden, mutta heitä on kuitenkin kuunneltu yllättävän vähän. Tulevaisuustutkimus on akateemisena alana varsin uusi. Se on perusluonteeltaan hyvin monitieteistä, koska sen tarkoitus on luoda skenaarioita, joissa todellisuuden eri puolet on otettu huomioon (Kamppinen, Kuusi & Söderlund 2003, 25). Tulevaisuusajattelu on tapa kommunikoida oman itsemme ja samalla maailman, yhteiskunnan ja ympäristön kanssa. Ajattelun tietoisella kehittämisellä jo kouluikäinen voi ymmärtää, että tulevaisuus on osa elämäämme ja todellisuuttamme. (Rubin 1995, 14) Päätöksenteko, riskit, visiot ja missiot perustuvat arvoihin, eli ihmisen näkemyksiin siitä mikä on arvokasta ja mikä arvotonta (Kamppinen & Kuusi & Söderlund 2003, 38).

Pro gradu- tutkimukseni on laadullinen, aineistolähtöinen tutkimus eri maissa asuvien lasten tulevaisuusmielikuvista. Aineistona käytän 8–12-vuotiaiden lasten piirustuksia, jotka kerättiin neljästä eri maasta: Ghanasta, Tansaniasta, Iso-Britanniasta ja Suomesta. Tutkimukseni tarkoituksena on kuvailla ja vertailla näissä maissa asuvien lasten tulevaisuuskuvia heidän piirustustensa ja mahdollisten kirjallisten kommenttiensa pohjalta. Syy, miksi kiinnostuin eri puolilla maailmaa asuvien lasten tulevaisuuskuvista, juontuu jo vuosien takaa. Minulla on paljon ystäviä ja tuttavuuksia eri maissa ja olen matkustellut itsekin paljon pohtien eri olosuhteissa elävien lasten ajatuksia maailmasta ja elämästään. Maiden karsiminen olikin yksi tutkimukseni haasteellisimmista tehtävistä. Miksi päädyin juuri näihin maihin lukuisten eri kansallisuuksien joukosta? Tansania antaa itäisen, köyhän Afrikan näkökulman; länsiafrikkalainen, Ghanan pääkaupunkikoulu, puolestaan toisenlaisen näkökulman maanosastaan. Se, että tansanialaisella ala-asteella on ollut jo 80-luvulta saakka kummikoulu Suomessa, antoi heidän piirustuksiinsa oman sävyn. Tutkimukseni englantilainen koulu sijaitsee Kentin alueella, hieman Lontoosta kaakkoon, rauhallisella maaseudulla, kun taas toinen eurooppalainen näkökulma tulee Suomesta, itähelsinkiläisestä lähiökoulusta.

Perinteisesti kasvatustieteissä ja kehityspsykologiassa on painotettu kodin merkitystä lapsen ensi sijaisena vaikuttajana. Harris (2000, 15–107) on kuitenkin antanut aiheeseen toisenlaisen näkökulman: lapsen kehityksen kannalta ystävä- ja kaveripiiri on keskeisessä asemassa. Harris esittää kirjassaan muutenkin painavia kannanottoja perinteisen länsimaalaisen kasvatustieteiden esittämille ja kansan mielessä vakiintuneille uskomuksille verraten monia toimintatapojamme muun muassa afrikkalaisten alkuperäiskansojen elämään. Kansainvälisen Civic-tutkimuksen mukaan nuorten yhteiskunnallinen ajattelu määräytyy suurelta osalta koulun ulkopuolelta. Ympäröivä yhteiskunta tiedotusvälineineen ja muine yhteiskunnallisine vaikuttajineen sekä poliittisine kulttuureineen muovaa lasten ajattelua. (Brunell & Törmäkangas 2002, 138.) Pulkkinen (1996) on tehnyt laajan suomalaisen pitkäikäisyyden tutkimuksen seuraten yli 300 sadan ihmisen kasvua aina 8-vuotiaasta 36-vuotiaaksi saakka. Pohdin näitä

teemoja – kasvatusta, elämänkaarta, aikakäsityksiä, perhemalleja, kulttuuria, ja mediaa – myös oman tutkimukseni edetessä.

Aineistoni on laaja (yhteensä 214 piirustusta), ja olisikin monia eri näkökulmia ja tapoja sitä tarkastella. Valitsin aineistolähtöiseen sisällönanalyysin (Tuomi & Sarajärvi 2003, 110–121), jossa keskityn piirrettyjen ilmiöiden merkitysten kuvaamisen, en niinkään kuvataidollisiin tai teknisiin puoliin. Olen valmistumassa kasvatustieteen maisteriksi, joten teen tutkimukseni pedagogisesta, en niinkään psykologisesta tai taidekasvatuksellisesta näkökulmasta, vaikka näitäkin aloja toki sivuan. Aineiston analyysissä käytän myös yhteiskuntatieteilijöiden, kehitysmaatutkimuksen ja jopa evoluutiotutkimusten esille tuomia teorioita (ks. esim. Kaivola & Rikkinen 2003, Viitala 2005, Sargeant 2005).

Tarkoitukseni on luoda katsaus eri maissa asuvien lasten tulevaisuuteen ja keskustella löytämieni kirjallisuus- tai medialähteiden kanssa sieltä nousevista teemoista, ei niinkään luoda syvällisempiä analyysejä lasten tulevaisuudesta tai persoonallisuudesta. En ottanut ikää keskeiseksi muuttujaksi aineistonanalyysissä, koska uskon, etteivät ikähaarukan sisällä täsmälliset ikävuodet vaikuta keskeisesti lapsen mielikuviin. Toki 8- ja 12-vuotiaiden piirustukset eroavat toisistaan paljon, mutta kyse on ennemminkin hienomotorisista taidoista kuin ajattelun kehittymisestä. Omassa tutkimuksessani liikuttiin kuvallisella, konkreettisella tasolla, eikä lasta pyydetty kuvaamaan tulevaisuuttaan käsitteellisin tai abstraktein keinoin. Eräs perustelu iän jättämiseksi pois tarkastelusta on myös se, että afrikkalaisessa kulttuurissa ei väestökisteröinti ole sitä luokkaa, että ihmisen ilmoitettuun ikään voisi ihan vuoden tarkkuudella luottaa.

Jäsennän oman tutkimukseni niin, että esittelen tutkimustehtävät jo tutkielmani alkuosassa, ja otan teoreettisen viitekehyksen mukaan läpi koko tekstin oman tutkimukseni esittelyn ja analyysin lomassa. Uskon tämän olevan lukijalle kokonaisvaltaisempi ja mielekkäämpi tapa kuin perinteinen malli, jossa ensin esitetään vain aiemmat tutkimukset ja vasta sitten päästään itse omaan tutkimukseen. Usein myös laajempaan kontekstiin liittyvä dialogi käydään lähinnä vasta diskussio-kappaleessa.

Havainnollistaakseni ja elävöittääkseni tekstiäni sekä antaakseni lukijallekin mahdollisuuden ihailta lasten ajatuksia herättäviä piirustuksia, olen valinnut opinnäytteeni joukkoon myös paljon kuvia.

Kirjoitelmani nimi ”Haluan tuonne heti!” on erään tutkimukseeni osallistuneen yhdeksänvuotiaan suomalaistytön kommentti omasta työstään. Mutta onko kaikkien tutkimukseni lasten tulevaisuus – tai edes haavekuva siitä – näin ruusuinen?

2 Tulevaisuuskuvia

Lapsilta kysytään usein, mikä heistä tulee isona. Joskus toivoisi jonkun rohkean lapsukaisen vastaavan tähän: "Ei mitään, minähän olen jo!" Lapsuus on perinteisesti nähty ikään kuin odotushuoneena tulevaisuuteen, jossa odotetaan "pääsyä" johonkin (Alanen & Bardy 1991). Onko sitten tulevaisuudesta puhuminen lasten kanssa lapsuuden aliarvioimista ja turhien paineiden luomista? Itse en usko näin, sillä suunnitelmien ja visioiden luominen kehittää lapsen ajattelua. Lapsen luontaisin toiminnan muoto - leikkikin - on usein tulevaisuuteen valmistautumista ja toimintamallien opettelua. Varsinkin roolileikin katsotaan olevan tärkeä tulevaisuuden arkitilanteiden harjoittelun väline, jossa lapsi nauttii saadessaan olla "päättä pidempi" todellista minäänsä (esim. Ojala 1993, 150-151; Vilkkö-Riihelä 1999, 233-235). Lasten koti- ja ammattileikkien on todettu vähentyneen lasten elämässä ja väistyneen erilaisten pelien myötä (Ijäs 2003, 45). Perheterapeuttina Kirsti Ijäs on tästä aikamme heijastumisesta huolissaan, sillä roolileikit ovat tärkeitä ihmisen identiteetin kehittymisen kannalta. Hänen mukaansa moni pikkutyttö vastaa kuitenkin edelleen kysymykseen, mikä hänestä tulee isona: äiti.

Eräs piirre, joka erottaa ihmisen eläimestä on se, että hän pystyy tekemään tietoisia valintoja ja suunnittelemaan tulevaisuutta. Eläimetkin ennakoivat tulevaisuutta esimerkiksi keräämällä ruokaa varastoihinsa, mutta tämä toiminta on vaistojen ohjaamaa. Ihmisellä tulevaisuusajattelua on esiintynyt siitä saakka, kun hän on tajunnut olevansa (sykliseen tai lineaariseen) aikaan sidottu olento. (Kamppinen, Kuusi & Söderlund 2003, 7-8.) Myös Rooman klubin perustajan, Aurelio Peccein, tiedetään sanoneen, että ihmisenä oleminen edellyttää tiettyä henkistä tai eettistä laadullisuutta. Se tarkoittaa ihmisen tietoisien aikaperspektiivin, lähimmäisperspektiivin ja globaalin luontoperspektiivin laajuutta ja jäsenyyttä, joka näkyy henkilön asenteissa, toiminnassa ja päätöksissä. (Remes & Rubin 1996, 9.)

Yhden ihmisen tulevaisuus on aina riippuvainen hänen ympäristönsä tulevaisuudesta. Tulevaisuustutkimuksen tarkoitus on koskettaa meitä kaikkia ja aloittaa laaja ja vapaa keskustelu tulevaisuuden vaihtoehdoista (Rubin 1995, 7). Ihmisen olemuksen kolme perusulottuvuutta ovat Lauri Rauhalan mukaan: 1.) tajunnallisuus (psykykinen ja henkinen olemassaolo), 2.) kehollisuus (orgaaninen olemassaolo) ja 3.) situationaalisuus (olemassaolo suhteessa elämäntilanteeseen) (emt, 52). Holistinen eli kokonaisvaltainen ajattelu on pikkuhiljaa alkanut saada sijaa myös postmodernin yhteiskuntamme maailmankuvassa. Maailma monimutkaisien yhteiskunnallisine ja luonnon ilmiöineen ymmärretään suurena vuorovaikutteisena kokonaisuutenaan ja niiden ymmärtämiseen tarvitaan eri tietorakennelmien ja eri alojen edustajien yhteistyötä. (Särkijärvi 2002, 104–106.) Ihmiset elävät jatkuvan muutoksen ja murroksen keskellä, tulevaisuustutkimuksessa puhutaan usein kompleksisuudesta tai kaaoksesta. Nykypäivän lapsi elää moniarvoisessa ja -mutkaisessa maailmassa jatkuvan informaation ja lukuisten eri vaihtoehtojen ja mahdollisuuksien ympäröivänä, joten yhdenkin ihmisen elämä voi tuntua helposti kaaokselta. Tässä syy, miksi tulevaisuuskasvatusta tarvitaan.

Amerikkalainen Hart on ollut yksi keskeisimpiä ympäristöpsykologian tutkijoista, joka teki urauurtavia tutkimuksia 1970-luvulta alkaen lasten ympäristötietoisuuden- ja mielikuvien tutkimisessa (Kaivola & Rikkinen, 2003, 21). *Pronesis* on Aristoteleen käsite, jolla tarkoitetaan ihmisen kykyä toimia sen mukaan, mitkä asiat ovat hänelle hyväksi, mitkä pahaksi elämän laadun kannalta. Elämän hyvyys on toki kaikille tavoittelemisen arvoinen asia, mutta mitä tällä sitten tarkoitetaan? Laaja-alaisen käsitteen sisälle mahtuvat aikaperspektiivi menneisyydestä tulevaisuuteen, lähimmäisperspektiivi esivanhemmista perheeseen, kansakuntaan ja kaikkiin aikalaisiin maailmanyhteisössä sekä globaali luonnonperspektiivi evoluution alusta maapallon elolliseen kokonaisuuteen. (Remes & Rubin 1996, 9.)

Tulevaisuustutkimuksia on tehty paljon, havaintojeni mukaan erityisesti juuri vuosituhannen vaihteen kynnyksellä. Aineistona ovat kuitenkin useimmiten olleet nuoret aikuiset tai murrosikäiset; ala-asteikäisiltä asiaa on kysytty

suhteellisen harvoin. (Kaivola & Rikkinen 2003, 130). Malmberg (1994) tutki 460 15–18-vuotiaan nuoren tulevaisuuskäsityksiä. Hänen tutkimustulostensa valossa näyttää siltä, että tytöt ovat kiinnostuneempia koulutuksesta, ulkomaille matkustamisesta sekä terveyden, yhteiskunnan, sodan ja ympäristön huolehtimisesta, kun taas pojat keskittyivät materialistisiin arvoihin (emt. 74–76). Nuorten luokanopettajaopiskelijoiden tulevaisuusnäkömiä tutkivien Rikkisen ja Kaivolan (2003, 118–135) mukaan henkilöiden globaalit tulevaisuusnäkömät olivat usein negatiivisia, mutta usko oman elämän onnellisuuteen vahva. Samankaltaisia tuloksia oli saatu aiemmin myös kuudesluokkalaisten lasten tulevaisuustutkimuksissa. Tämä on tietenkin lohduttava asia, sillä vaikka olisikin tärkeää tiedostaa globaalit ympäristöuhat ja maailman epätasa-arvoisuus, ei optimismia oman elämän suhteen saa kadottaa!

Yhteiskuntarakenteessamme on tapahtunut paljon muutoksia niin länsimaissa kun afrikkalaisessakin kulttuurissa. Postmodernissa Suomessa sanotaan joka toisen avioliiton päättyvän eroon, ja ne ovat yleistyneet muuallakin. Tosin Ijäs (2005, 152) kertoo kyseen olevan tilastollisesta harhasta, sillä tämä tulos saadaan vertailemalla vihittyjen ja eronneiden määrää samana vuonna, jolloin ei luonnollisestikaan ole kyse samoista henkilöistä. Avioliittoja ei kuitenkaan solmita enää niin paljon kuin aiemmin, ja erot ovat lisääntyneet (esim. Harala 2006). Ydinperheen ohelle on tullut yksinhuoltajaperheitä, uusperheitä, verkostoperheitä ja hajaperheitä. (Alanen 1994, 116). En voi odottaakaan, että tällaisessa maailmassa elävä lapsi piirtäisi samanlaisia tulevaisuusnäkömiä kuin minä ikätovereineni 20 vuotta sitten. Onko nykylasten perhemalli huonompi? Alanen teki tanskalaisen, ruotsalaisen ja norjalaisen tutkijakollegansa kanssa tutkimuksen yli sadan yksivanhempaisen lapsen elämästä. Heidän tutkimuksensa lähti liikkeelle siitä, että lapset ovat aktiivisia toimijoita, jotka vaikuttavat omaan elämäänsä, eivätkä avioeron uhreja. Yksivanhempaisuus on nykypäivänä seurausta tietoisista elämänvalinnoista ja koskettaakin ainakin 15 % perheistä. Todellisuudessa luku on luultavasti korkeampi, kun lasketaan yhteen ne kaikki lapset, jotka jossain vaiheessa elämäänsä elävät vain toisen vanhempansa kanssa. (emt. 108.) Aihe on syylistänyt paljon vanhempia ja

on mediavälineissäkin jatkuvasti puheenaiheena. NYT-liitteessä (Martelius 2006) annetaan lapsille puheenvuoro kertoa kokemuksiaan vanhempien erosta. Ajatuksia on puolesta ja vastaan, useimmat olivat sopeutuneet uusiin järjestelyihin ja vanhempien kumppaneihin hyvin, mutta monen puheesta kaikuu haikeus. 11-vuotias Artturi antaa ohjeen erovaiheessa olevien perheiden lapsille: "Jos ne on eroomassa, niin ei sitä voi estää!"

2.1 Takaperin tulevaisuuteen vai päinvastoin?

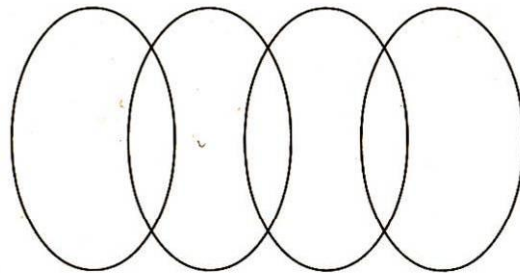
Länsimaiselle ja teollistuneelle yhteiskunnalle on tyypillistä nähdä aika lineaarisena, suuntana, joka johtaa johonkin. Tämän ajattelun mukaan muutos on kehityksen edellytys, ja paluu menneeseen ei ole mahdollista (Rubin, 1995: 25). Sellaista tutkimusta, mistä kävisi ilmi suunnitelmallisen tulevaisuusteemaisen opiskelun yhteys tulevaisuusperspektiivin suuntautumiseen, ei ainakaan 20 vuotta sitten ollut saatavissa. Rauste-von Wright ja Kinnunen (1983, 1) tekivät jo silloin mielenkiintoisen tutkimuksen nuorten tulevaisuuteen liittyvistä seikoista: elämänarvoista, elämänkentän eri kohteisiin liittyvistä intentioista ja maailman käsityksestä sitten, kun he ovat aikuisia. Tämän jälkeen ala on kiinnostanut yhä useampia, ja Helsingin yliopiston Soveltavan kasvatustieteen laitoksellakin näitä on tehty monia (Talib 2006). Monessa tutkimuksessa tulevaisuus on kuitenkin jätetty tehtävänannossa määrittelemättä, ja koehenkilö on voinut nähdä tulevaisuusmielikuvansa vuoden tai vaikkapa tuhannen vuoden perspektiivistä (esim. Kaivola & Rikkinen 2003, 119–120). Omassa tutkimuksessani aikaperspektiivi ja se, kenen tulevaisuudesta on kyse, on suhteellisen selkeästi määritelty. Tutkimukseni käsittelee oppilaiden henkilökohtaisen elämän tulevaisuutta aikuisena, ei globaaleita, maailmanlaajuisia visioita. Palaan tähän aiheeseen vielä omaa tutkimustehtävääni esitellessä.

Opiskelijoiden tulevaisuusnäkyviä jäsenneltiin Kaivolan ja Rikkisen (2003,128) tutkimuksessa kolmen muutoksen mallin pohjalta (ks. kuvio 1).

Kommentoi alla esitettyjä tulevaisuuden malleja. Mikä niistä edustaa lähinnä omaa näkemystäsi?

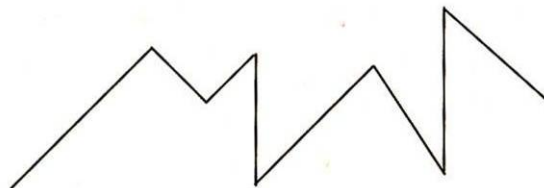

a) Kuvio kuvaa muutosta jatkuvana kasvuna, joka etenee lineaarisesti. Sen mukaan voidaan tulevaisuutta ja tarkoituksenmukaista toimintaa ennustaa. Yhteiskunta tulee määrittelemään ja säätämään puitteet ihmisten elämänmenolle.

Keräily Maatalous Teollisuus Informaatio

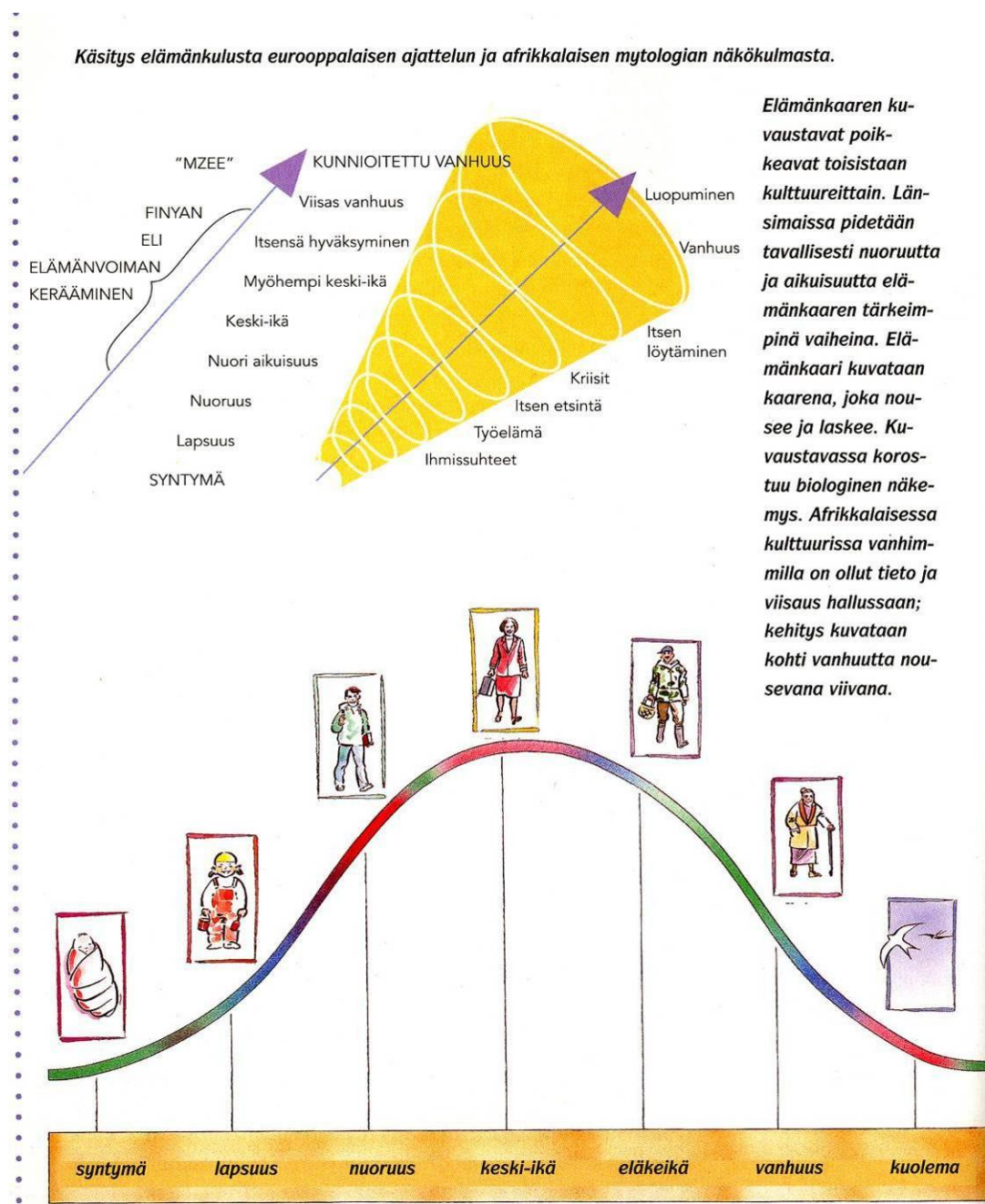
b) Kuvion kuvaamistapa vastaa aaltoja, joita kuviossa (ympyröinä) on neljä kuvaten sitä, että vaiheet menevät osittain sisäkkäin eli ilmenevät samanaikaisina yhteiskunnassa. Sille tyypillistä on vahvaan keskuhallintoon nojaava järjestelmä.

c) Epämääräinen siksak-viiva on kolmas tapa hahmottaa tulevaisuutta. Tulevaisuus on ennakoimaton, dynaamisesti muuttuva. Tulevaisuus on kaoottinen, moniarvoinen ja -ulotteinen. Kaaoksessa piilevät kuitenkin muutoksen ja mahdollisuuksien idut.

Kuvio 1: Kaivolan ja Rikkisen (2003, 128) tutkimuksessa opiskelijoita pyydettiin arvioimaan muutoksen suuntaa kolmen esimerkkikuvion avulla.

Kaivolan ja Rikkisen teettämän kyselyn tulevaisuusmalleista tulee mieleen keskeinen ero länsimaalaisen ja afrikkalaisen elämänkaariajattelun välillä. Siinä missä meillä on tyypillistä nähdä maailma kaarena, jonka huippukohtat osuvat aikuisuuteen tai nuoruuteen, afrikkalaiset näkevät mytologiensa mukaan elämän enemmän spiraalina, jossa nousee koko ajan korkeammalle tasolle (ks. kuvio 2.). Spiraaliajattelussa ihmisen ikävuosien kasvaessa myös arvo yhteiskunnassa lisääntyy. Tämä näkemys heijastuu varmasti mm. siihen, miten yhteiskunnassa kunnioitetaan vanhempia ihmisiä.

Kuvio 2: Länsimaisen ajattelun ja perinteisen afrikkalaisen mytologian mukaiset elämänviivat kulkevat eri polkuja (Himberg, Laakso, Peltola ym. 2000, 14).

Yksi kuvainnollinen esimerkki länsimaalaisen ja afrikkalaisen aikakäsityksen eroista on se, minkä ajan nähdään olevan edessä, minkä puolestaan takana. Meille asia on selkeä: mennyt on jätetty taakse, tulevaisuus siintää edessämme. Sen sijaan Itä-Afrikan yleiskielessä, suahilissa, joka on äidinkielenä oman tutkimukseni tansanialaisväestölle, menneisyydestä käytetään usein sanaa *mbele*, joka tarkoittaa "edessä". Tulevaisuutta kuvaava sana *nyama* tarkoittaa puolestaan "takana". Tämä ajattelutapa on helpompi ymmärtää, jos miettii istuvansa junassa selkä menosuuntaan. Menneisyys tunnetaan, se on kasvojen edessä. Tulevaisuus on (selän) takana, koska siitä ei vielä tiedetä varmuudella tai yksityiskohtaisesti mitään. Hetki hetkeltä tulevaisuus siirtyy kasvojemme eteen. (Harjula 1973, 127.)

Erilaiset aikakäsitykset maapallomme eri sivustoilla ovat monelle tuttuja myös käytännön tasolla. Harvassa maassa ollaan niin minuuttiaikatauluun sidottuja kuin suomalaisessa yhteiskunnassa: nykypäivänä on hyvin epäkohteliasta olla edes kymmenen minuuttia sovitusta tapaamisesta myöhässä, tai vähintään siitä on ilmoitettava kännykällä! Afrikkalainen aikakäsitys sen sijaan on "sitten joskus" tai "eilen kai" (Pekonen 2001, 2). Myös omaa tutkimustani tehdessäni sain kokea, miten eri maissa ymmärretään käsitteet "pian" tai pidetään kiinni sovitusta aikatauluista. Tästä kerron lisää tutkimusaineistoni esittely-kappaleessa.

2.2 Miten 8-12-vuotiaat lapset ajattelevat?

Lapsen ajattelun kehityksessä viitataan yleensä kognitiivisen psykologian alan uranuurtajaan, Jean Piaget'iin. Piaget näki, että kaikki ihmiset käyvät läpi samat kehitysvaiheet samassa järjestyksessä, mutta niiden tahti vaihtelee eri ihmisillä. Ihminen on itse toimintansa aktiivinen subjekti, joka muodostaa kokemustensa myötä aivoihinsa sisäisiä malleja eli skeemoja. Näiden mallien avulla uutta tietoa tulkitaan ja sovelletaan (assimilaatio) sekä mukautetaan (akkomodaatio) aiemmin opittuun. (esim. Crain 2000, 110-146). Piaget'in teoria on saanut osakseen paljon kiitosta, mutta myös paljon

kritiikkiä. Mm. Donaldsson (1983) on pyrkinyt kumoamaan Piaget'in tekemiä tutkimustuloksia uusimalla testit "lasten kielellä". Piaget'ia on myös syytetty liian pienestä tutkimusaineistostaan (hän käytti tutkimuksissaan paljon omia lapsiaan).

Oman tutkimukseni lapset sijoittuvat Piaget'in teoriassa konkreettisten operaatioiden ja osa ehkä jo formaalisten operaatioiden vaiheeseen. Konkreeteissa operaatioissa lapsi ei usko enää samalla tavalla välittömiin havaintoihinsa kuin nuorempana, mutta ajattelee edelleen hyvin egosentrisesti, minäkeskeisesti. 9-10-vuotiailta lapsilta toiveita kysyttäessä he vastaavat yleensä vielä hyvin materialistisin toivein, kun taas myöhemmin, abstraktin maailmankuvan kehittyessä lapsen toiveet saattavat olla idealistisempiakin. Toisaalta mitä nuoremasta lapsesta on kyse, sitä luottavaisempi hän usein on omiin kykyihinsä. Valitettavan usein ammattihaaveet kariutuvat oman koulussa saadun palautteen ja itsekritiikin myötä. 11-12-vuotiaana lapsen abstrakti ajattelu kehittyy ja hän alkaa olla kiinnostuneempi yhteiskunnallisista ja globaaleista asioista (Vilkko-Riihelä 1999, 209-218, Crain 2000, 110-146.)

Tutkimukseeni osallistuvien lasten ajantajun olisi pitänyt kasvaa jo sellaiseksi, että lapsi osaa peruskäsitteet (esim. eilen, toissapäivänä, ensi viikolla, vuoden kuluttua jne.). Kuten edellisessä kappaleessa huomasimme, nämäkään käsitteet eivät ole maailmanlaajuisesti samaan tapaan ymmärrettäviä. Globaalisti sovitut aikasymbolit, esimerkiksi kellonaikojen ymmärtäminen, kuuluu opetukseen varmasti kaikissa tutkimusmaissani. Ajattelunkehityksen teorioiden luomien lapsen kehityksen herkkyykskausien mukaan 8-12-vuotiaat lapset ovat viimeistään tässä iässä otollisia kellonaikojen (kellotaulu sekä digitaalinen kello) oppimiseen.

2.3 Miten tulevaisuuskasvatus näkyy opetussuunnitelmissamme?

Kuten edellä huomasimme, tulevaisuustutkimukseen ja -kasvatukseen liittyviä kirjoja on saatavissa jo paljon, mutta kuinka paljon riviopettaja harjoittaa - tai ainakaan tiedostaa harjoittavansa - tulevaisuuskasvatusta käytännössä? Kaikissa Suomen peruskouluissa on hiljattain päätynyt uuden opetussuunnitelman päivittämisurakka, jossa arjen toimintamalleja ja tavoitteita on purettu sanoiksi verraten niitä samalla Valtakunnallisen perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin (2004). Uudet OPS:it otettiin käyttöön kaikissa perusopetuksessa vuosiluokissa viimeistään elokuusta 2006 alkaen (Opetussuunnitelmat huolella laadittuja 2006) Olisikin mielenkiintoista nähdä kuinka monen koulun tuotoksesta löytyy sana "tulevaisuuskasvatus" : ainakaan valtakunnallisissa perusteissa sitä ei tällä nimellä mainittu. Sisältöjä toki voi lukea useasta kohdasta - ainakin rivien välistä!

Opetuksessa otetaan huomioon suomalaisen kulttuurin monipuolistuminen myös eri kulttuureista tulevien maahanmuuttajien myötä. Opetuksen avulla tuetaan oppilaan oman kulttuuri-identiteetin rakentumista sekä hänen osallisuuttaan suomalaisessa yhteiskunnassa ja globaalistuvassa maailmassa. Sen avulla edistetään myös suvaitsevaisuutta ja kulttuurien välistä ymmärtämystä.

Perusopetuksen avulla lisätään alueellista ja yksilöiden välistä tasa-arvoa. Opetuksessa otetaan huomioon erilaiset oppijat ja edistetään sukupuolten välistä tasa-arvoa antamalla tytöille ja pojille valmiudet toimia yhtäläisin oikeuksin ja velvollisuuksin yhteiskunnassa sekä työ- ja perhe-elämässä.

...

Perusopetuksen paikallisessa opetussuunnitelmassa tulee tarkentaa opetuksen perustana olevia arvoja. Niiden tulee välittyä opetuksen tavoitteisiin ja sisältöihin sekä jokapäiväiseen toimintaan.

Perusopetuksen tehtävä

Perusopetus on osa koulutuksen perusturvaa. Sillä on sekä kasvatus- että opetustehtävä. Sen tehtävänä on toisaalta tarjota yksilölle mahdollisuus hankkia yleissivistystä ja suorittaa oppivelvollisuus ja toisaalta antaa yhteiskunnalle väline kehittää sivistyksellistä pääomaa sekä lisätä yhteisöllisyyttä ja tasa-arvoa.

Perusopetuksen on annettava mahdollisuus monipuoliseen kasvuun, oppimiseen ja terveen itsetunnon kehittymiseen, jotta oppilas voi hankkia elämässä tarvitsemiaan tietoja ja taitoja, saada valmiudet jatko-opintoihin ja osallistuvana kansalaisena kehittää demokraattista yhteiskuntaa. Perusopetuksen on myös tuettava jokaisen oppilaan kielellistä ja kulttuurista identiteettiä sekä äidinkielen kehitystä. Tavoitteena on myös herättää halu elinikäiseen oppimiseen.

Yhteiskunnan jatkuvuuden varmistamiseksi ja tulevaisuuden rakentamiseksi perusopetuksen tehtävänä on siirtää kulttuuriperintöä sukupolvelta toiselle, kartuttaa tarvittavaa tietoa ja osaamista sekä lisätä tietoisuutta yhteiskunnan perustana olevista arvoista ja toimintatavoista. Sen tehtävänä on myös kehittää kykyä arvioida asioita kriittisesti, luoda uutta kulttuuria sekä uudistaa ajattelu- ja toimintatapoja.

(POPS 2004)

Opetussuunnitelman perusteissa sivutaan siis monessa kohdassa tulevaisuutta: puhutaan monikulttuurisuudesta, kestävän kehityksen arvoista ja elinikäisestä oppimisesta, mutta varsinaisesti tulevaisuuskasvatuksesta siellä ei puhuta missään kohdassa. Tulevaisuusorientaatio kuuluukin vain harvoin opetussuunnitelmiin. Koulukasvatuksen aika-akselilla onkin selvä vinouma: menneisyys ja nykyhetki painavat tulevaisuutta enemmän. (Särkijärvi, 2000.) Myös Kaivola ja Rikkinen (2003, 118–119) huomasivat kysyessään luokanopettajaopiskelijoilta heidän kouluaikaisesta tulevaisuuskasvatuksesta, että vain harva parikymppinen oli saanut, tai ainakaan tiedosti saaneensa, tulevaisuuskasvatusta.

Metakognitiivisista (oppimaan oppimisen) taidoista ja niiden merkityksestä on kuitenkin ehditty puhua kasvatustieteilijöiden piirissä jo kymmeniä vuosia

(mm Rauste-von Wright & Wright, 1994). Tiedon käsitys on myös viime vuosikymmeninä muuttunut, ja perinteisen yksityiskohtaisten "nippelitietojen" ulkoa opetteluun sijaan nykyisin eri oppiainedidaktiikatkin painottavat elämyksellistä oppimista ja laajaa yleissivistystä. Rubin (1995, 14) kirjoittaa, että oppilaiden olisi tärkeää päästä harjoittelemaan tilanteiden analysointia sekä kokonaisuuksien keskinäisten vuorovaikutussuhteiden hahmottamista. Tulevaisuusajattelu on tapa kommunikoida oman itsemme ja samalla maailman, yhteiskunnan ja ympäristön kanssa. Tällainen ajattelu ei ole kouluikäiselle lapselle suinkaan mahdotonta, mutta tajutakseen, että tulevaisuus on osa hänen oman elämänsä todellisuutta, hän tarvitsee siihen aikuisen apua.

Elämönhallinnan kurssit ovat länsimaissa suosittuja myös aikuisten keskuudessa. Stakesin YTY-hankkeessa on tulevaisuustarinoiden ja taiteen avulla pyritty hahmottamaan omaa elämää ja esimerkiksi työn ja perheen yhteensovittamista (Tulevaisuustarinat 2006). Erilaisin draamapedagogisin menetelmin voidaan kaikenikäisiä ihmisiä auttaa pääsemään mielikuvissaan irti totutuista toimintamalleista ja nykyhetkestä ja auttaa luomaan kenties elämänlaadultaan parempaa tulevaisuutta.

Tulevaisuusverstas helsinkiläisissä kouluissa

Helsingin kouluissa on "Hesan nuorten ääni" – kampanjan sisällä pidetty ns. tulevaisuusverstaita vuodesta 1998 asti. Tämä on yksi hyvä esimerkki maassamme tehdystä tulevaisuuskasvatustyöstä. Tulevaisuusverstaan toimintamalli on itävaltalaisen futurologin, professori Robert Jungkin kehittämä, ikään kuin aivoriihimäinen menetelmä sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi ja tulevaisuustietouden ja -valmiuksien lisäämiseksi valitulla alueella tai tutkimuskohteessa. Koulussa toteutettava tulevaisuusverstas jakautuu viiteen toimintavaiheeseen: 1.) valmisteluun, 2.) ongelmavaiheeseen, 3.) mielikuvitusvaiheeseen, 4.) todellistamisvaiheeseen ja 5.) dokumentointivaiheeseen. Tarkoituksena on löytää keinoja, joilla ongelma voidaan käytännössä ratkaista parhaalla mahdollisella ja kaikkia

osapuolia mahdollisimman hyvin tyydyttävällä tavalla. (Rubin 1995, 100–102.)

Tutkimusaineistoni suomalaisella koululla pidettiin perinteisesti tulevaisuusverstas maaliskuussa 2006. Oppilaiden tehtävänä oli pohtia, miten koulu voisi hyödyntää kaupungin lahjoittaman rahasumman. Verstas sijoittui ajallisesti noin kuukautta ennen yhden luokan tulevaisuuspiirustustyön teettämistä, ja tulevaisuuteen orientoiva teemapäivä varmasti virittikin oppilaita aiheeseen.

3 Tutkimustehtävä

Tutkimukseni keskeisin tavoite on selvittää, **millaisena eri puolilla maailmaa asuvat lapset kuvittelevat tulevaisuutensa**. Tämän laajahkon kysymyksen olen jakanut useaan tutkimusongelmaan, jotka esitettiin kaikille tutkimukseen osallistuville lapsille omalla äidinkielellään (tai koulussa käytettävällä virallisella kielellä) kuvaamataidon tehtävänannossa (ks. luku 3.2). Piirustuksessa ilmenevien sisältöjen pohjalta pyrin vastaamaan seuraaviin kysymyksiin käyttäen apunani myös muita näkökulmia ja huomioita, joita tutkimukseni edetessä ilmenee.

Tutkimukseni on laadullinen aineistolähtöinen analyysi, joten en tule testaamaan mitään etukäteen asettamaani hypoteesia. Toki minulla kuitenkin ennakko-oletuksia on, mitä sisältöjä aineistosta löytyy. Uskon, että jokainen lapsi näkee maailman omasta viitekehystänsä käsin perimän, sosiaalisen ympäristönsä (niin kodin kuin kaveripiirin), yhteiskunnallisten arvojen ja uskomusten varassa. Henkilön luoma maailmankuva, ihmiskuva, sekä oma minäkuva luovat pohjaa sille, mitä hän haluaa ja uskoo elämässään pystyvänsä toteuttamaan. Luulen tutkimukseni länsimaalaisten lasten haaveilevan erilaisista asioista kuin afrikkalaisten, tosin uskon piirustusten eroavan toisistaan samankin maan sisällä paljon.

3.1 Tutkimuskysymykset

a) Miten eri maissa elävien lasten tulevaisuuskuvat poikkeavat toisistaan ja mitä yhteisiä teemoja niistä löytyy?

b) Miten samankaltaisia saman maan lasten mielikuvat tulevaisuudestaan ovat keskenään? Löytyykö yhteneväisyyksille ja eroavaisuuksille selittäjiä?

c) Miten tyttöjen ja poikien tulevaisuuskuvat eroavat toisistaan?

Näitä tutkimuskysymyksiä tulen käsittelemään konkreettisempien kysymysten kautta, joihin tehtävänantonikin ohjasi oppilaat vastaamaan. Alla olevien sisältöjen pohjalta tulen myös esittelemään tutkimustulokseni myöhemmin.

- 1. Millaisena aikuisena 8-12-vuotiaat lapset näkevät itsensä tulevaisuudessa?*
- 2. Millaisessa asunnossa ja fyysisessä ympäristössä 8-12-vuotiaat eri puolilla maailmaa asuvat lapset ajattelevat aikuisena asuvansa?*
- 3. Keiden kanssa ja millaisessa tunneilmapiirissä 8-12-vuotiaat lapset ajattelevat asuvansa?*
- 4. Missä maassa ja paikkakunnalla he ajattelevat asuvansa?*

3.2 Tutkimuksen kohdejoukko ja tehtävänanto

Aineistonani toimivat 8-12-vuotiaiden lasten piirustukset, jotka kerättiin neljästä eri maasta. Alkuperäinen tarkoitukseni oli saada piirustuksia näiden lisäksi myös sodan käyneistä kouluista Serbia-Montenegron Kosovosta ja Irakista, mutta näistä maista ei pitkästä palautusajasta (yli seitsemän kuukautta) huolimatta ikinä piirustuksia lähetetty. Piirustuksia kohdemaista on eri määrä, mutta lähtökohtanani oli saada vähintään 30 kuvaa jokaisesta ryhmästä. Yhteensä piirustuksia on 214 kappaletta: Suomesta 72 (tyttöjen 27, poikien 45), Tansaniasta 79 (tyttöjen 32, poikien 47), Ghanasta 33 (tyttöjen 7, poikien 26) ja Iso-Britanniasta 30 (tyttöjen 14, poikien 16) kappaletta. Jokaisesta valitusta koululuokasta löytyi enemmän poikia kuin tyttöjä (koko aineistosta poikia oli jopa 63 %). Tehtävänannon kirjoitin ensin suomeksi (liite 2a) ja englanniksi (liite 2b), mutta tämän jälkeen se käännettiin jokaisen maan koulun käyttämälle viralliselle kielelle. Tutkimusavustajille painotettiin, että oppilaat tulee ohjata työhön tehtävänannon mukaisesti.

Suomesta keräsin aineistoni itähelsinkiläisen koulun kolmelta kolmannelta luokalta. Piirustukset tehtiin kuvaamataidon tunneilla. Koulun rehtorilta,

Helsingin kaupungilta ja oppilaiden vanhemmilta pyydettiin kirjallinen lupa käyttää näitä puuväripiirustuksia tutkimuksessani. Koulun nimi tai oppilaiden henkilöllisyydet eivät tule pro gradu-työssä esille.

Tehtävänantoni sanamuotoa kaavailin pitkään, koska halusin sen olevan ytimekäs, helposti muille kielille käännettävä ja ymmärrettävä, mutta kuitenkin tarjoavan lapsille riittävästi virikkeitä ja materiaalia päästää oma mielikuvitus valloilleen. Ennen varsinaista tehtävänantoa oppilaille tulikin lukea alustavia, aiheeseen virittäviä kysymyksiä (liitteet 2a ja 2b). Pohdin myös yksittäisten käsitteiden merkityssisältöjä. Halusin mm jättää pois sanan "perhe", sillä ajattelin sen ohjaavan oppilaita liikaa. Oppilaille sanottiinkin: *Piirrä ihmiset ja eläimet, joiden kanssa uskot asuvasi*. Lisäksi mietin pitkään, miten muotoilen aikaperspektiivin ilmaisemisen. Lapsi ei vielä hahmota ikää niin hyvin kuin aikuinen ja hänelle 30 vuotta ajassa eteenpäin on vaikea käsittää. Tästä syystä painotinkin aikuisuutta pelkkien vuosien sijaan, ja selvensin asiaa antamalla oppilaille ohjeeksi miettiä omien vanhempiensa ikää.

Ennen kuin lähetin tehtävänantoni eri maihin, tein testin oman kouluni yhdelle kolmannelle luokalle. Sanamuotoani en kuitenkaan joutunut enää siinä vaiheessa muuttamaan, vaan se toimi sellaisenaan. Myöhemmin, koska kahdesta toivotustani maasta jäi piirustukset saamatta, otinkin testiaineiston mukaan itse tutkimukseen sellaisilta oppilailta, joiden vanhemmilta sain luvan.

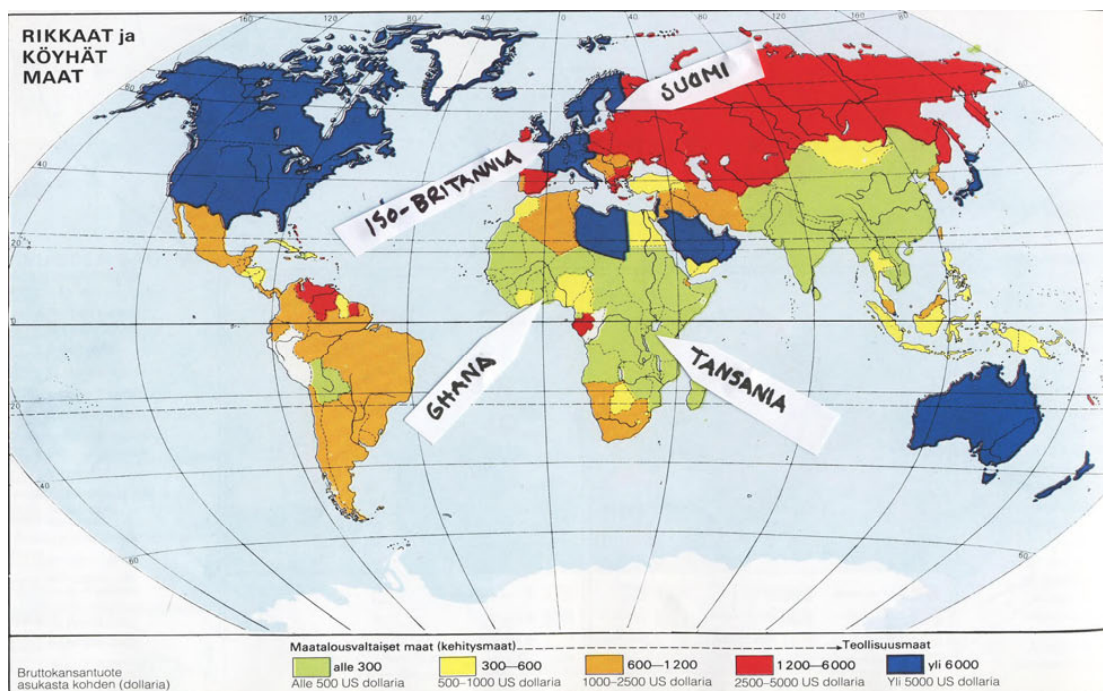
Vaikka tutkimuksessani on lapsia ikähaitarilla kahdeksanvuotiaista aina 12-vuotiaisiin saakka, en ottanut ikää tutkimuksessani keskeiseksi muuttujaksi. Ajattelen oppilaan iän vaikuttavan tässä ikähaarukassa eniten lapsen kuvaamataiteelliseen kehitykseen (hienomotoriikan kehittyessä piirustuksista tulee yksityiskohtaisempia), mutta koska tutkin kuvien sisältöä, en taiteellista osaamista, en pitänyt tätä keskeisenä asiana. Lisäksi tutkimuskohteena on kaksi afrikkalaista maata, ja kokemuksesta tiedän, etteivät näissä maissa lasten iät ole aivan tarkasti määriteltyjä, vaan saattavat kyllä heittää vuodella tai parilla. Koulu ei myöskään ole kehitysmaissa itsestäänselvyys, joten

lapset aloittavat koulun eri-ikäisinä, joka vaikuttaa heidän piirustustaitoihinsa ja ajatteluun.

Pyysin oppilaita kirjoittamaan paperiin nimensä mahdollisia jatkokyselyitäni varten. Tämä tuli kuitenkin kirjoittaa piirustukseen nähden arkin kääntöpuolelle, jottei nimi sotkisi piirustusta, ja kuvia olisi mahdollista "julkaista" tutkielmassani. Suomalais- ja englantilaislasten nimistä pystyi helposti (tai pienellä varmistuksella opettajalta) päättelemään oppilaan sukupuolen, mutta afrikkalaislasten kohdalla pyysin avustajiani merkitsemään kuvaan *f* (=female, naispuolinen) tai *m* (=male, miespuolinen) analyysiani varten.

3.2.1 Millaisia ovat tutkimukseni valtiot?

Tutkimukseni valtiot eroavat toisistaan niin historiansa, kulttuurinsa kuin tämän hetkisen poliittisen, taloudellisen, terveys- kuin koulutustilanteensakin mukaan. Kuviossa 3. näkyy tutkimuskohteideni sijainti maailmankartalla sekä maiden varallisuus toisiinsa nähden.

Kuvio 3: Tutkimusmaistani Suomi ja Iso-Britannia edustavat maailman rikkainta osaa: Ghana ja Tansania kuuluvat maapallomme köyhimpiin valtioihin (Peruskartasto 1996. Uudemmissa peruskartastoissa tilanne tutkimusmaiden suhteen ei ollut muuttunut; käytin vuoden 1996 painosta, koska se soveltui kokonsa ja väriensä puolesta parhaiten skannaukseen).

Ghana

Länsi-Afrikassa sijaitsevan Ghanan varhaisesta historiasta on säilynyt lähinnä suullista perimätietoa. Kontakteja eurooppalaisten kanssa on kuitenkin ollut jo 1400-luvulta saakka, jolloin portugalilaiset saapuivat maan etelärannikolle. Tällä, Kultarannikoksi nimetyllä, rannikolla oli seuraavien vuosien aikana myös hollantilaisten, tanskalaisten, ruotsalaisten, saksalaisten ja englantilaisten tukikohtia. Maan tärkeimmäksi vallaksi kohosi kuitenkin 1600-luvun lopulla Ashanti-liitto, afrikkalainen kuningaskunta. (Wikipedia 2006.)

Britannian vuosina 1821 ja 1844 tehdyt sopimukset fante-kansan kanssa aloittivat Ghanan muuttumisen Britannian siirtomaaksi. Vuonna 1957 Kwame Nkrumahin johdolla Ghana kuitenkin itsenäistyi tasavallaksi ollen ensimmäinen "mustan Afrikan" maa, joka vapautui siirtolaisuudesta. Historia Britannian alaisuudessa on vaikuttanut pitkälle maan koulutuksen ja demokratian kehittymiseen. Ghanalla ei ole muiden Länsi-Afrikan maiden tapaan ollut sisällissotia. Maata on vuodesta 2000 hallinnut presidentti John Agyekum Kufuor. Nykyinen pääkaupunki on Accra. (Loponen 2006; Wikipedia 2006.)

Pinta-alaltaan Ghana on maailman 79. suurin (238 537 km²), joista sisävesiä on 3,5 %. Asukkaita maassa on 22,4 miljoonaa (väestönkasvu 2,07 %). Ghanan väestötiheys on noin 88 as / km². Bruttokansantuote (2005) on noin 2500 USD/asukas. Maan tärkeimmät luonnonvarat ovat kulta, puu, timantit, bauksiitti, mangaani ja kala. Tärkein vientituote on kaakao. (Wikipedia 2006.)

Naiset elävät Ghanassa keskimäärin 59-vuotiaiksi, miehet 56-vuotiaiksi. Väestöstä 28,5 % on lukutaidottomia ja ghanalainen käykin koulua keskimäärin vain 3,5 v elämästään. Maan virallinen kieli on englantia, mutta suurin osa väestöstä puhuu äidinkielenään ga:ta, shantia, akania, mossia, hausaa, mole-dagbania tai eweä (yhteensä yli 50 kieltä ja murretta) Väestö jakautuukin lähes sataan heimoon (mm. ashanteja, fanteja, ga- ja ga-adangberyhmiä, mosseja, gonioita, gagomboja jne.). Ghanalaisista valtaosa on afrikkalaisia kristittyjä, mutta maassa on myös protestantteja, katolilaisia,

muslimeja ja perinteisiä uskontoja. Aids-tapauksia maassa on ollut vuonna 1993 70/ 100 000 asukasta. Asukkaita yhtä lääkäriä kohden on 22 100. (Kankaanrinta & Kytömäki 1994, 55–56; Kiljunen, 2002; GAIA 2004,100, Loponen 2006.)

Iso-Britannia

Länsi-Euroopassa sijaitseva saarivaltion, Iso-Britannian, hallitusmuoto on perustuslaillinen monarkia. Nykyinen Yhdistynyt kuningaskunta, United Kingdom, yhdistyi vähitellen Ison-Britannian saarta hallinneista kuningaskunnista erilaisten vaiheiden ja nimitysten kautta. Wales oli ollut englantilaisten hallitsema jo vuodesta 1284 ja se liitettiin Englannin kuningaskuntaan liittosopimuksella virallisesti 1536. Englanti ja Skotlanti liittyivät pysyvästi *Ison-Britannian kuningaskunnaksi* 1707. Vuoden 1800 liittosopimus yhdisti Irlannin joukkoon, ja nimeksi tuli *Ison-Britannian ja Irlannin yhdistynyt kuningaskunta*. Vuonna 1922 Irlannin 26 kreivikuntaa muodostivat Irlannin vapaavaltion, mutta kuusi kreivikuntaa jäi liittoon, jonka nimeksi vaihdettiin pian *Ison-Britannian ja Pohjois-Irlannin yhdistynyt kuningaskunta*. Tämä oli 1800-luvun merkittävin sotilasmahti ja siirtomaavalta, joka laajimmiltaan käsitti noin 30 miljoonaa kilometriä ja lähes neljäsosan Maapallon väestöstä. Sanottiinkin, ettei aurinko koskaan laske Brittiläisen Imperiumin yltä. 1900-luvulla Yhdistyneen kuningaskunnan mahti väheni maailmansodissa (taisteli Saksaa vastaan molemmissa) ja siirtomaiden itsenäistyttyä. (Wikipedia 2006.)

Yhdistynyt kuningaskunta on jäsenenä Kansainyhteisössä, Euroopan unionissa ja NATOssa. Sillä on myös toisen maailmansodan voittajavaltiona pysyvä paikka YK:n turvallisuusneuvostossa ja veto-oikeus sen päätöksiin. Hallitsijana on tällä hetkellä kuningatar Elisabet II. Käytännössä laajoja valtaoikeuksia ei käytetä vaan valta on jakautunut demokraattisesti valitulle parlamentille ja pääministerille. Iso-Britannian pääkaupunki on Lontoo. (Wikipedia 2006.)

Pinta-alaa Iso-Britanniassa on hieman Ghanaa enemmän (244 820 km²) ja maa sijoittuu maailman valtioiden pinta-alavertailussa Ghanaa kaksi sijalukua paremmaksi eli sijalle 77. Iso-Britanniassa asuu 60,6 miljoonaa asukasta (väestönkasvu 0,28 %) ja väestö eläkin tutkimusmaistani tiheimmin (noin 251 asukasta/ km²). Valtion talous on maailman suurimpia, bruttokansantuotteella mitattuna sijalla kuusi (noin 30 900 USD/asukas). Inflaatio, korot ja työttömyys ovat pysyneet matalina. Maan merkittävimmät luonnonvarat ovat kivihiili, öljy, maakaasu, tina kalkkikivi ja rautamalmi. (Wikipedia 2006.)

Naiset elävät keskimäärin 81-, miehet 75-vuotiaiksi. Lukutaidottomia on väestöstä 0 %. ja koulua käydään keskimäärin 11,7 vuotta (1992). Maan virallinen kieli on englanti, mutta maassa puhutaan myös kymriä ja gaelia. Suurin osa ihmisistä kuuluu anglikaaneihin ja muihin protestantteihin tai katolilaisiin. Vuonna 1993 Aids-tapauksia maassa oli 14/ 100 000 asukasta. Yksi lääkäri hoitaa keskimäärin noin 610 potilasta. (Kankaanrinta & Kytömäki 1994, 69–70; Kiljunen, 2002, 77–81; GAIA 2004,100.)

Suomi

Pohjoiseurooppalaisesta Suomesta tuli itsenäinen tasavalta vuonna 1917. Sitä ennen maamme oli ollut keskiajalta asti Ruotsin ja vuodesta 1809 saakka Venäjän vallan alla. Itsenäistymisen jälkeen seurasi sisällissota. Suomi taisteli Neuvostoliittoa vastaan toisessa maailmansodassa, talvisodassa ja jatkosodassa sekä Saksaa vastaan Lapin sodassa. Sotien jälkeen teollisuus kehittyi voimakkaasti etenkin sotakorvausten maksamisen pakottamana. Maamme kaupungistui ja palvelualat syntyivät elinkeinoksi perinteisen maanviljelyn ohelle. Suomi siirtyi ensimmäisten maiden joukossa yhtäläiseen äänioikeuteen. Sukupuolten välinen tasa-arvo ja yhtäläinen edustus ovat politiikassamme toteutuneet melko hyvin verrattuna muihin valtioihin. Suomen presidenttinä on toiminut vuodesta 2000 saakka Tarja Halonen. Pääkaupunki on Helsinki. (Wikipedia 2006.)

Suomi on varsin harvaan asuttu maa. Pinta-alaa Suomella on 338 145 km² ja sen väestötiheys on tutkittavista maista radikaalisti pienin eli vain 17 asukasta/km². Maan asukasluku on noin 5,3 miljoonaa (maailmanlaajuisesti sijalla 106) ja väestönkasvu noin 0,3 %. Bruttokansantuote lähes Iso-Britannian tasoa (30 300 USD/asukas). Keskeisimmät vientiartikkelimme ovat koneet, kemikaalit, metallit, puutavara, paperi ja selluloosa. (Wikipedia 2006)

Suomalaiset naiset elävät keskimäärin vuoden vanhemmaksi (82 v.) kuin brittinaiset, mutta miesten keskimääräinen elinikä jää vuoden lyhyemmäksi kuin brittiläisillä kanssaveljillään. Suomen koulutustaso on hyvä, ja pääsääntöisesti kaikki osaavat lukea. Koulua käydään keskimäärin 10,9 vuotta. Maan kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Ainoa virallinen vähemmistökieli tällä hetkellä on saame, mutta myös viittomakielisiä ja fennoromaania puhuvia on paljon. Kansalaisista 83 % kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Suomessa niin lääkäri- (520 as/lääkäri) kuin Aids-tilannekin (3/100 000) oli tutkimusmaistani lohduttavin. (Kankaanrinta & Kytömäki 1994, 167–168; Kiljunen, 2002: 34–38; GAIA, 2004; Wikipedia 2006.)

Tansania

Itä-Afrikassa sijaitseva Tansania on yhdistymällä itsenäistynyt tasavalta. Alue oli Saksan siirtomaana 1880-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan, jonka jälkeen siitä tuli Englannin siirtomaa vuoteen 1961 saakka, jolloin nykyisen Tansanian mannerosa itsenäistyi nimellä *Tanganjika*. Tähän yhdistyi Sansibar-saari ja itsenäistynyt maa sai nimekseen Tansania 26. huhtikuuta 1964. Vuonna 1979 Uganda hyökkäsi Pohjois-Tansaniaan ja maa julisti sodan Ugandaa vastaan. Tansania sai häädettyä joukot alueeltaan ja sysättyä Idi Aminin pois vallasta. Tansaniassa on ollut monipuoluedemokratia vallalla vuodesta 1992. Presidentti ja yksikamarinen parlamentti valitaan samanaikaisilla suorilla vaaleilla viideksi vuodeksi. Joulukuussa 2005

presidentiksi valittiin Jakaya Mrisho Kikwete. Tansanian pääkaupunki Dodoma, hallinnollinen keskus puolestaan Dar es Salam. (Wikipedia 2006.)

Pinta-alaltaan Tansania on tutkimusmaistani suurin (945 090 km², 30. suurin maailmassa). Asukkaita on 35,9 miljoonaa (väestö on vähentynyt vuodesta 1994). Yhdellä neliökilometrillä elää keskimäärin 20 asukasta, joka on yli neljä kertaa vähemmän kuin toisessa tutkimukseni afrikkalaisvaltiossa, Ghanassa (88 as/km²). Tuoretta tietoa bruttokansantuotteesta en tavoittanut, ja sen määrä vaihteli vanhempien lähdeaineistojen mukaan. Se on kuitenkin selkeästi Ghanaa pienempi, sillä Tansania on yksi maailman köyhimmistä valtioista. Talous on vahvasti riippuvainen maataloudesta, joka muodostaa puolet BKT:stä, 85 % viennistä ja työllistää 95 % väestöstä. Maassa on kuitenkin laajat luonnonvarat (mm. tina, fosfaatti, rautamalmi, kivihiili, jalokivat ja kulta) ja kauniit luonnonpuistot, joita valtio ei ole kuitenkaan pystynyt hyödyntämään. Länsimaalaiset turistit tulevatkin usein vauraampaan ja vakaampaan naapurimaahan Keniaan ja tekevät sieltä päivämatkoja Tansanian luonnonpuistoihin. (Wikipedia 2006.)

Naiset elävät keskimäärin 53-vuotiaiksi, miehet 51-vuotiaiksi. Väestöstä lukutaidottomia on 24,9 % ja koulua käydäänkin keskimäärin vain 2 vuotta. Maan viralliset kielet ovat suahili ja englanti, muita kieliä ovat mm. nyamwezi, makonde, heht, haya, luguru, ghaga ja gogo. Tansanialaisista kristittyjä on puolet, muslimeita 32 % ja paikallisia uskontoja 16 %. Vuonna 1993 Aids-tapauksia maasta tilastoitiin 149/100 000 asukasta ja yhden lääkärin vastualueeseen kuuluu jopa 19 800 asukasta. Tansania on yksi Afrikan köyhimmistä maista, mutta vastuullisen yhteiskuntapolitiikkansa ansiosta väestön alkeelliset perustarpeet on kutakuinkin pystytty tyydyttämään. Tansania on myös saanut paljon kansainvälistä kehitysapua, erityisesti Pohjoismaista. (Kankaanrinta & Kytömäki 1994, 174–175; Kiljunen, 2002: 303–305; GAIA, 2004:106, Tolonen 2006.)

3.2.2 Millaisissa ympäristöissä lapset piirsivät?

Koko maan historiallisen tilanteen lisäksi oppilaiden maailmankuvaan vaikuttaa lähiympäristö, pienempi todellisuus, missä hän elää. Asuuko oppilas maalla vai kaupungissa? Käykö hän pientä vai suurta koulua? Asuuko hän omakoti- vai kerrostaloalueella, vuokra- vai omistusasuntomiljöössä?

Ghanalaista, pääkaupungin elämää Accrassa

Ghanalaislasten piirustukset kerättiin helmikuussa 2006 yhdeltä ghanalaisluokalta, jossa oli paikalla oppilaita silloin 33. Koulu on pääkaupungissa Accrassa sijaitseva, noin 400 sadan oppilaan koulu. Aineiston kerännyt suomalainen ystäväni kertoo koulun olleen julkinen, ja oppilaiden taloudellisten olosuhteiden keskitasoa. Koulutus on maassa virallisesti ilmaista, mutta käytännössä koulupuvut ja muut tarvikkeet maksavat elintasoon nähden niin paljon, että se ei ole suinkaan joka lapsen kohdalla itsestään selvyyttä. Oppilaiden on saatava kouluun taloudellista tukea perheeltään tai suvultaan. Kiintoisa piirre ghanalaisessa kulttuurissa on, että jos jollain on rahaa, tai edes maine rikkaana miehenä, hän joutuu kustantamaan sukulaislapsien koulunkäynnin. Tutkimukseni oppilaat elävät usein hyvin alkeellisesti peltikattoisissa "hökkeleissä", joissa koko perheellä on tilaa pari kymmentä neliömetriä. Accrassa talot ovat pääsääntöisesti hyvin matalia, kaksikerroksisia taloja korkeampia rakennuksia ei näe (ks. kuvio 4). Asunnoissa ei ole sisävessoja eikä kaikissa kunnollista keittiötäkään. Alueen keskipalkka on noin 50 USD kuukaudessa. Alueen äidinkieli on *twi*, ja tälle kielelle omakin tutkimukseni käännettiin. (Loponen 2006.)

Kuvio 4: Asunnot ovat vaatimattomia, mutta värikkäitä accralaisessa katunäkymässä. (valokuva: Petri Kyrölä 2006)

Tansanialaista maaseutua Sanya Juussa

Tansanialaislasten piirustukset kerättiin lokakuussa 2005 noin 400 oppilaan koulusta, Pohjois-Tansaniasta, Sanya Juun alueelta. Pohjois-Tansania on hieman vauraampaa kuin maan eteläinen osa, mutta tälläkin alueella kuolee ajoittain ihmisiä nälkään ja janoon. Tutkimusavustajinani toimivat Martinlaakson lukiolaiset opettajineen, jotka olivat kummikoulullaan vierailulla. Piirustuskertoja järjestettiin kaksi, toisella kerralla tehtävänannon suoritti koulun rehtori, toisella suomalainen opettaja tulkin avustuksella. Koulun virallinen kieli on suahili, vaikka moni oppilas puhukin jotain muuta kieltä äidinkielenään. Mielenkiintoisen lisän tansanialaislasten piirtämiseen teki se, että juuri yksikään oppilaista ei ollut aiemmin edes pitänyt värikynää kädessään. Suomalaiset opettajat ja lukiolaiset olivatkin saaneet patistella lapsia käyttämään värejä työssään.

Olen itsekin päässyt vuosia sitten vierailemaan alueella. Elinolosuhteet ovat varsin vaatimattomat, Moni oppilas asuu savesta tai lannasta rakennetussa majassa (ks. kuvio 5). Asunnoissa on harvoin ikkunoita, jossain rakennuksissa seinät on tapetoitu vanhoilla sanomalehdillä. Ulko-WC on

usein bambuilla ympäröity reikä maassa. Keittiö on yleensä tulisija ulkona ja kyläläiset käyvät yhteisellä vesikaivolla, jonka vesi on tosin niin likaista, että se pitää keittää. Alueella on ollut pitkään länsimaisia avustusjärjestöjä, ja nykyisin erityisesti HIV-kampanjat näkyvät kaduilla. Valtio ja luterilainen kirkko ovat kampanjoissa mukana. Piispat ovat esittäneet vaatimuksen, että kaikissa jumalanpalveluksissa tulee tavalla tai toisella puhua Aidsin vaaroista.

Kuvio 5: Tyypillinen pohjoistansanialainen asumus on lannasta tai savesta rakennettu. Kuva on otettu tutkimusalueeltani. (valokuva: Allar Saviak 2005)

Lapsen elämää Itä-Helsingissä

Suomalaislasten piirustukset kerättiin itähelsinkiläisestä noin 500 oppilaan, koulusta kolmelta kolmannelta luokalta. Koulu on varsin monikulttuurinen, ulkomaalaistaustaisia oppilaita on lähes 20 % oppilaista ja koulussa puhutaankin yli 17 kieltä. Alueen ympäristö on kerrostaloaluetta, jossa on joukossa kalliimpia uusia omistusalueita, mutta myös paljon Kansaneläkelaitoksen tukea saavia vuokrataloja (vrt. kuvio 6). Piirustukset kerättiin luokissa hieman eri aikaan lukuvuotta, joten myös oppilaiden kehitystaso poikkeaa hieman toisistaan. Koulussa ei muuten oltu tulevaisuuskasvatusta - ainakaan tietoisesti - toteutettu, mutta yksi

tutkimuksessa olevista luokista oli osallistunut noin kuukautta ennen tulevaisuusverstaaseen, joka osaltaan saattoi auttaa oppilaita virittäytymään aiheeseen (kuvat kerättiin 12.4.2006, tulevaisuusverstaas pidettiin 7.3.2006).

Eräältä suomalaisluokalta (n=25) keräsin noin 4 kuukautta itse piirtämisen jälkeen kirjallisia mielikuvia omasta tulevaisuuspiirustuksestaan. Jaoin jokaiselle oppilaalle oman piirustuksen takaisin painottaen, että kuviin ei missään tapauksessa saisi tässä vaiheessa enää tehdä merkintöjä. Sen jälkeen annoin heille tyhjät paperit, joihin he saivat kirjoittaa tarkennuksia ja kommentteja työstään sekä jatkaa tulevaisuudestaan haaveilua. Annoin myös vihjeen miellekartan eli *mind mapin* piirtämisestä, sillä oppilaat olivat opiskelleet sen käyttöä mm luonnontiedon tunneilla. Miellekarttaa kutsutaan myös ajatus- tai assosiaatiokartaksi, ja siinä kerätään vapaasti mieleen tulevia sanoja yhden avainsanan ympärille. Miellekartta eroaa käsitekartasta mm siinä, että käsitekartassa sanojen väliin on kirjoitettu merkityssuhteita ja näin ollen se on hyvin tehtynä yksikäsitteinen. Miellekarttaa voi taas lukea usealla eri tavalla. (esim. Vuorinen 1993: 146–147, Vänskä 1995:7–9, Åhlberg 2006). Myös näitä oppilaiden tekemiä miellekarttoja tai muita kirjallisia tuotoksia käytin hyväkseni koodatessani aineistoa AtlasTi-ohjelmaan. Esimerkkejä suomalaislasten miellekarttoista on liitteessä 3.

Kuvio 6: Muuttovirta pääkaupunkiseudulle on Suomessa edelleen vilkasta, ja niinpä Itä-Helsinkiinkin rakennetaan jatkuvasti uusia kerrostaloja. Kuva ei ole tutkimusalueeltani. (Valokuva: Hanna Tolonen 2006)

Brittilapsen elinympäristö Kentissä

Isobritannialaiset piirustukset ovat Wateringburusta, Maidstoresta, Kentin maakunnasta. Alue sijaitsee hieman Lontoosta kaakkoon. Sain piirustukset postitse jopa kahden viikon sisällä tutkimuspyyntöni lähettämisestä, mutta valitettavasti koulua ja aluetta koskeviin kysymyksiini en puolessa vuodessa saanut opettajalta vastausta, eikä internetistäkään löytynyt koulun tietoja. Koulu on kuitenkin valtion ylläpitämä julkinen oppilaitos. Tyypillinen eteläenglantilainen rivitaloasumus näkyy kuviossa 7.

Kuvio 7. Tyypillisen eteläenglantilaisen rivi- tai paritalon katot ovat koristeellisia. (valokuva: Hanna Tolonen 1994.)

4 Tutkimusmenetelmä

4.1 Aineistolähtöinen analyysi

"Laadullinen tutkimus on terminä eräänlainen sateenvarjo, jonka alla on useita hyvin erilaatuisia tutkimuksia", näin Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2002, 7) kuvaavat kirjansa johdannossa. Millaisen sateenvarjon alle minä sitten olen omaa työtäni kokoamassa? Lasten ja nuorten tulevaisuuskuvia ja ympäristökuvia on tutkittu paljon, mm Taina Kaivola, Hannele Rikkinen (esim. 2003), Eva Alerby (esim. 2000) ovat julkaisseet aiheesta useitakin teoksia. Olen myös löytänyt teoreettiseksi viitekehyyksi itselleni muiden maiden lasten tulevaisuuskuvista kertovia tutkimuksia, mutta usein lähtökohtana ovat olleet teini-ikäiset, omaa tutkimusaineistoani vanhemmat oppilaat.

Tutkittavat maat löytyivät helposti. Haasteenani olikin karsia monia mielenkiintoisia, ja suhteellisen vaivattoman kontaktin päässä olevia, maita pois. Piirustusten analysointi on suhteellisen yleisesti käytetty menetelmä, mutta tutkimustehtävät ja aineistokeruutavan kehitin itse, ja niinpä tutkimukseni onkin aineistolähtöinen analyysi, enkä toteuta siinä mitään valmista tutkimusmenetelmää. Jonathon Gilbert Sargeant (2005) on tutkinut väitöskirjassaan tutkimukseni kanssa täsmälleen saman ikäryhmän lasten (8–12-vuotiaiden) näkemyksiä hyvästä elämästä, tulevaisuussuunnitelmista ja muutoksista. Sargeantilla oli tutkittavinaan 500 lasta New Englannista, Australiasta. Sargeantin aineisto vastaa ikäryhmältään omaani, mutta hänen tutkimustapansa oli erilainen. Hän käytti kyselykaavaketta, jossa pyysi lapsia nimeämään elämänsä tärkeimpiä ihmisiä, tulevaisuuden huolenaiheita ja haaveita. Lisäksi hän kysyi, mitä oppilaat ajattelevat tarvitsevänsä ollakseen onnellisia ja minkä asian he maailmasta muuttaisivat, jos saisivat (emt. 223). Tutkimukseni sivuaa toki näitä teemoja, mutta suoraa vertailupohjaa niillä ei ole.

"Laadullista tutkimusta tekevän on tärkeää tietää, mitä tekee ja millä kentällä liikkuu" (Tuomi & Sarajärvi 2002, 6). Mihin seitsemästä eri laadullisen

tutkimuksen perinteestä työni kuuluu? (emt. 8) Aiemmista opinnoistani muistan termin fenomenologinen kenttä, jolla tarkoitetaan jokaisen ihmisen omaa näkemystä ympäröivästä maailmasta ja sen ilmiöistä. Kukaan toinen ihminen ei pääse koskaan, edes parhaimmalla tutkimusmenetelmällä, sisään toisen ihmisen fenomenologiseen kenttään, tapaan ja näkökulmaan tarkastella maailmaa. Näin ollen toisen ihmisen täydellinen ymmärtäminen ei ole koskaan mahdollista. Tämä tuntuu minusta ymmärrettävältä ajatukselta, ja myönnän helposti, etten varmastikaan tule aineistoni pohjalta saamaan koko totuutta esiin eri maiden lasten tulevaisuuskuvista. Katson asiaa subjektiivisesti, omasta näkökannastani ja omista taustalähtökohdistani: afrikkalainen tutkija tekisi varmasti täysin toisenlaiset tulkinnot. On vaikea määrittellä, onko tutkimukseni sitten fenomenologinen vai fenomenografinen, mutta ainakin se on fenomenologis-hermeneuttiseen perinteeseen kuuluva tulkinnallinen tutkimus (emt. 58). Lohdutuksekseni laadullisen tutkimuksen oppaassakin sanotaan, että tärkeämpää kuin löytää analyysille nimi, on pohtia, miten analyysin tekee (emt. 148).

Teoria on laadulliselle tutkimukselle välttämätön (Tuomi & Sarajärvi 2002, 17). Omalle tutkimukselleni pohjaksi löytyy aikaisempia tutkimuksia useita, mutta se ei nojaa suoraan mihinkään varsinaiseen teoriaan. Onko tutkimukseni sitten teoreettinen vai empiirinen analyysi (emt. 20–21)? Kerään tutkimukseeni selkeän aineiston, joten uskoisin tutkimukseni oleva empiirinen analyysi. Kuitenkin myös teoreettisen analyysin kuvausta lukiessani ajattelin, että tutkimukseni tulee asiantuntijahaastatteluihin varmasti liippaamaan myös tällaista pohdiskelevampaa, teoreettista, tutkimusta. Yksi mitta hyvälle tutkimukselle on se, miten uskottavasti lähdeaineistoa käytetään (emt. 20). Tähän haasteeseen pyrin vastaamaan mahdollisimman monipuolisilla ja tuoreilla lähteilläni.

Laadullisen tutkimuksen erityispiirre on se, että tutkimuskysymykset voivat muokkautua vielä aineiston keruun jälkeenkin, eikä siinä testata varsinaisesti mitään ennalta asetettuja hypoteeseja. Aineistoni pursusi erilaisia näkökulmia ja yksityiskohtia, mitä tutkia. Tutkittavien teemojen valinta olikin yksi

prosessini vaikeimmista päätöksistä. Otin nyrkkisäännökseni sen, että pyrin vastaamaan mahdollisimman tarkasti alkuperäisiin tutkimusongelmiini.

4.2 Kuva-analyysi tutkimusmenetelmänä

Ihmisen ajattelua on vaikea tutkia, koska ihmiset ilmaisevat itseään erilaisin tavoin. Yksi puhuu paljon, toinen kirjoittaa, kolmas ilmaisee itseään fyysisesti, neljäs puolestaan visuaalisesti piirtämällä, maalaamalla, veistämällä tai muovailemalla. Kuten edellä kävi ilmi, laadullisten tutkimusten yhteydessä puhutaan usein ns. fenomenologisesta kentästä, eli siitä alueesta, joka on jokaisen ihmisen henkilökohtainen tapa katsoa maailmaa. Siihen liittyvät kaikki menneet tapahtumat, sisäiset mallit eli skeemat sekä ihmisen arvot, maailmankatsomus ja ihmiskuvat. Miten sitten voisi päästä luotettavasti tarkastelmaan toisen ajatuksia? Jo vanha kansa tiesi: *Kuva kertoo enemmän kuin tuhat sanaa*. Piirtämällä voi todella ilmaista asioita, joita ei verbaalisesti osaisikaan. Uskon, että juuri piirustusten avulla voin päästä lähemmäksi näiden 214 pienen maailmankansalaisen tulevaisuusmielikuvia, vaikken kaikkea näkemääni toki osaakaan varmasti selittää.

On olemassa monenlaisia tapoja analysoida lasten piirustuksia. Perinteinen lapsipsykologinen tapa on tarkastella värejä, mittasuhteita ja sitä, mitä piirtäjä on sijoittanut kuvan keskelle. Ihminen piirtää vain itselle merkityksellisiä asioita: lapsi voi toki jättää jotain tärkeää pois, muttei piirrä yleensä mitään turhaa (Talib 2006). Heikkinen (1985) esittää kirjassaan toisenlaisen näkökulman: hän ei usko lasten kuvaavan piirustuksessaan asioita mittakaavojen tai asetelun avulla asioita tärkeysjärjestyksessä. Heikkisen mukaan sisältö on lapselle oleellisempi: hän jatkaa pojan kättä vain tarvittaessa, jotta se ylettyisi liian kauas piirrettyyn palloon (emt. 95). Mittasuhteilla ei ole tutkimuksessani niin suurta merkitystä enkä painota ”keskeisen kuvan” merkitystä. Vaikka piirustukset kertoisivatkin jotain lapsen psyykestä, minulla ei ole tulkintaan vaadittavaa koulutusta, eikä tarkoitukseni

ole tehdä suurempia ja syvällisempiä analyysyjä oppilaiden psykologisesta kehityksestä vaan kuvata ja nostaa pedagogina yleisemmin esiin ilmiöitä, joita piirustuksissa näkyi.

Lasten piirustusten psykologisesta tulkitsemisesta on historiassa olemassa lukuisia eri tutkimusesimerkkejä. Analyysseissä on annettu paljon merkityksiä ja tulkintoja väreille, aiheiden mittasuhteille, asettelulle jne. Elosen ja Guyerin vuonna 1975 tehdyn tutkimuksen ja Machoverin vuonna 1946 teorian perusteella on oletettu, että maanpintaa kuvaavan viivan piirtäminen kertoo piirtäjän turvattomuuden tunteesta. Heidän tutkimustensa päätelmänä oli, että amerikkalaislapset kokevat suomalaisia lapsia enemmän turvattomuuden tunnetta, ja piirtävät siksi jalkansa turvallisesti maanpinnalle. (Peippo 1999, 7.) Tällainen vertailu ja analysointi olisi toki viihdyttävää, mutta omassa tutkimuksessani aion olla johtopäätöksissäni varovaisempi. En aio myöskään huomioida piirustusten taiteellista puolta tai oppilaiden piirustustaitoja. Keskityn sisällön analysoimiseen eli siihen, mitä aiheita lapset ovat kuvanneet.

Piirustusten käyttämisellä tutkimusaineistona on sekä hyviä että huonoja puolia. Etuina nähdään muun muassa se että lapset piirtävät usein mielellään ja jännittämättä. Kritiikkiä piirustusten käytöstä on esittänyt mm Barraza sekä muut sellaiset tutkijat, jotka kokevat piirustuksen liian epämääräiseksi tulkittavaksi. Myös kulttuurin vaikutuksesta kuviin on esitetty monenlaisia teorioita puolesta ja vastaan. Toiset puhuvat piirustusten universaalista kehittymismallista, toiset väittävät juuri tällaisten symbolisten esitysten heijastavan kulttuuria, missä lapsi elää. Jälkimmäisen näkemyksen mukaan lapset, jotka näkevät saman maiseman ja vaikka heillä olisikin yhteneväinen mentaalinen representaatio aivoissaan, piirtävät sen eri tavalla oman kulttuurinsa mukaan. (Eloranta 2004, 6.) Itse uskon kulttuurin ja ympäristön vaikuttavan lapsen piirustustaidon kehittymiseen, sillä lapsi oppii paljon mallista, ja näin virikkeet muokkaavat hänen ajatteluaan. Uskoisin piirustustyylien poikkeavan omassa aineistossanikin, sillä afrikkalainen taide eroaa paljon länsimaisesta tavasta kuvata asioita. Kuitenkin jotkut lainalaisuudet lienevät totta esimerkiksi ihmispiirroksen kehittämisessä.

Pienen lapsen ihmispiirustuksen kehittyminen "pääjalkaisesta" kehittyneemmille tasoille (esim. Cox 1993) muistuttaa samaa kehityskulkua, mitä luolamaalausten ihmishahmoista on kuljettu nykypäivän ihmispiirroksiin.

Lasten piirustukset ovat kiinnostaneet tutkijoita ja näyttelyn asettajia kautta aikojen, ja omaa tutkielmaanikin liippaavia näyttelyitä on maassamme tarjolla tällä hetkellä useita. Turussa oli kesällä 2006 näyttely tsetseenilasten tulevaisuuspiirustuksista, joissa näkyvät lasten kokemat sodan kauhut. Piirustuksissa kuulemma, yllättävää kyllä, huokuu myös kauneus, toivo ja usko tulevaisuuteen. (Backman, 2006.) Samansuuntaisista kokemuksista kirjoittivat nuoret opiskelijat intialaisten katulasten tulevaisuuskuvia tutkiessaan (Juuri-Oja, Ketonen, Petäjämäki & Suvilaakso 1999). Helsingin taideteollisella korkeakoululla taidekasvatuksen laitoksella on historiallinen aineisto suomalaislasten piirustuksista yli sadan vuoden ajalta. Kävin tutustumassa kiinnostavaan aineistoon, mutta koska nähtävillä ei ollut selkeitä tehtävänantoja, olisi piirustusten vertaaminen omaan aineistooni ollut liian summittaista. Haastattelin aiheesta taiteen lisensiaattia, lehtori Pirkko Pohjakallioa (2006), joka on tehnyt oman väitöskirjansa tämän arkiston pohjalta.

4.4 AtlasTi- ohjelma analyysin apuna

Aineistoni analysointiin käytin AtlasTi-ohjelmaa, joka on suunniteltu juuri laadullisen tutkimusaineiston analysointia varten, mutta kehitetty nähdäkseni ensisijaisesti käsittelemään tekstejä. Gradu-seminaariryhmämme innovatiivisten ja asiasta innostuneiden opiskelijoiden kanssa päätimme kokeilla ohjelman käyttöä myös kuvien analysointiin. Ohjelma osoittautuikin erittäin käyttökelpoiseksi välineeksi juuri tällaisen, piirustuksista koostuvan, aineiston työstämisessä. Ohjelma on hyvä apuväline, mutta on muistettava, että itsessään se ei toki analysoi mitään (Pitkänen 2003).

Saatuani aineistokseni laskemani piirustuspinon kokoon, numeroin niistä jokaisen (oikeaan ylälaitaan mustalla tussikynällä) juoksevin numeroin 1-214. Kuvasin piirustukset (primaariaineiston) digitaalikameralla (Canon Powershot A520) ja siirsin ne AtlasTi-ohjelmaan. Sen jälkeen alkoikin pitkäjänteinen työ piirustuksissa näkyvien ilmiöiden koodaamisena laadullisen tutkimuksen mukaisesti ns. ”tiheämmällä kammalla”. Eli merkitsin kuvissa näkyviä konkreettisia asioita nimeämilläni koodeilla. Näitä olivat esimerkiksi: *tansanialainen, poika, vesipumppu, puu, kukka, lehmä, joku muu eläin, satelliittiantenni, vaimo, 1 lapsi: poika, extrahellää ;).* Kävin läpi yli 200 piirustuksen aineiston lukuisia eri kertoja, sillä aina löytyi joku uusi mielenkiintoinen havainto, jota en ollut huomannut aiemmin. Kaiken kaikkiaan piirustuksista nimesin 231 koodia. Kun tämä aineisto oli kasassa, ryhdyin tarkastelemaan koodien yhteneväisyyksiä ja tekemään ”harvemmalla kammalla” erilaisia ryhmiä eli ”perheitä” laajentaen yksityiskohdistista yläkäsitteitä. Esimerkiksi *lapset*-perheen sisään kuuluivat koodit: *1 lapsi:tyttö, 1 lapsi: poika, 2 lasta, 3 lasta, 4 lasta, 5 lasta, 6 lasta* ja *lapsia:ei lukumäärää*. Apua luokitteluun, teemoittamiseen ja tyypittelyyn sain hyvin Tuomen ja Sarajärven (2003, 95–109) ja Eskolan ja Suorannan (1999, 175–189) teoksista sekä luennoilla, ryhmissä ja graduohjauksessa tehdyistä muistiinpanoista.

Aineistostani nousi yhteensä 26 perhettä. Kun nämä oli saatu muodostettua, alkoi omasta mielestäni tutkimuksen tekemisen mielenkiintoisin ja mukaansatempaavin osuus eli ”filtteröinti”. Etsin mielenkiintoisia ”suodattimia” eli ”filttereitä” eri perheistä ja koodeista, ja kone laski aineistosta niiden yhteisen lukumäärän. Esimerkiksi, jos poimin perheistä fillteriksi *eläimet* ja koodeista *ghanalainen*, sain tietää kuinka monessa ghanalaistyössä oli piirretty eläin.

Yleensä filtteröintini etenikin eri teemoja tarkastellen portaittaisesti alkaen koko aineistosta ja siirtyen sitten aina tarkempiin maakohtaisiin yksityiskohtiin. Esimerkiksi ensin selvitin kuinka monessa piirustuksessa oli mukana lapsia (filtterinä vain *lapset*-perhe). Sen jälkeen lisäsin koodin *I-B*, ja kone näytti kuinka monessa englantilaislapsen kuvassa oli lapsia. Sen

jälkeen lisäsin koodin *f*, jolloin kone näytti englantilaistyttöjen lapsimäärän. Siitä sitten vain eteenpäin tarkentaen hakua yksilapsisiin, suurperheisiin jne. Ohjelmaan pystyi syöttämään sisään niin monta filtteriä yhtäaikaaisesti kuin halusi. AtlasTi-ohjelman mukaansatempaavuus liittyikin siihen, että pikkuhiljaa rohkeasti kokeilemalla opin aina vain monimutkaisempia työskentelymalleja ja pystyin tekemään perheitä, joissa suljetaan pois eri tekijöitä. Esimerkiksi *AND (AND(NOT ("puoliso"), "lapsia"), OR ("Suomi", "I-B"))* - haulla sain näkyviin kaikki ne suomalaiset tai isobritannialaiset piirustukset, joissa oli näkyvissä lapsia, muttei toista vanhempaa.

Aineistolähtöinen kuva-analyysi on vaativa, mutta mielestäni erittäin herkullisen haastava tapa tehdä tutkimusta. Täysin autenttiseen objektiiviseen "tabula rasa"-tilaan en toki päässyt, jossa aiemmat havainnot, tiedot ja teoriat eivät mitenkään vaikuttaisi omaan analyysiini, kuten Sanna Patrikainen ja Auli Toom (2005) ryhmätunneillaan aineistolähtöistä tutkimusta kuvasivat. Analyysissa tuotettu aineisto voidaan kvantifioida, eli jatkaa analyysia siten, että verbaalisesti tuotetusta aineistosta saadaan määrällisiä tuloksia (Tuomi & Sarajärvi 2002. 109). Vaikka oma aineistoni olikin visuaalinen, muutin kuvat teemoittamisvaiheessa sanoiksi. Tämän jälkeen tästä verbaalisesta aineistosta voi löytää määrällisiä tekijöitä (lasten lukumäärä, eläinten lukumäärä jne.).

AtlasTi-ohjelma helpotti omaa työskentelyäni esimerkiksi siten, että kuvia oli mahdollista selata, tarkkailla ja jopa analysoida tietokoneelta, eikä minun tarvinnut levittää kaikkia yli 200 piirustusta eri pinoihin lattialle tai hallin seinälle, kuten olen monen aineistolähtöisen kuva-analyysin tekijän kuullut tehneen. Kuvia koodatessani ja perheitä muodostaessani minulla oli kuitenkin aina myös aito piirustus kädessäni, sillä papereissa oli informaatiota myös paperin kääntöpuolella ja erillisillä lapuilla (yksi suomalaisluokka). Lisäksi varmistin näin, että haaleimmatkin kynänjäljet tulivat huomioiduiksi.

4.3 Aineiston hankinta ja karsinta

Kun kesällä 2005 pohdin omaa gradun aihettani, otin tavoitteikseni löytää aiheen, joka tarjoaa uutta tietoa, on kansainvälinen, itseäni aidosti inspiroiva, arvopohjainen ja positiivinen. Lähdin ensin liikkeelle eri maissa asuvien lasten maailmankuvasta ja maailmankartan piirtämistehtävistä, mutta pikkuhiljaa, pro gradu-ohjaajani kanssa keskusteltuani, aihe profiloitui juuri tulevaisuutta koskevaksi vertailevaksi tutkimukseksi.

Aloitin työni aineiston keräämisen vuosi sitten syksyllä pyytäen apua tuttavilta ja tuttavien tuttavilta, jotka asuivat kohdemaissani. Alkuperäiseen suunnitelmaani otin mukaan kolmea "valtioparia" eli Afrikan maat (Tansania ja Ghana), sodan maat (Irak ja Serbia-Montenegro) sekä eurooppalaiset länsimaat (Iso-Britannia ja Suomi). Näistä pareista pyrin keräämään koulut niin, että toinen koulu sijaitsee suurkaupungissa ja toinen maaseudulla (Ghanassa pääkaupunki Accra, Tansaniassa pieni kyläkoulu Kilingissä, Sanya Juun alueella; Suomessa suuri koulu Helsingissä ja Iso-Britanniassa pieni maalaiskoulu).

Jokaiseen kouluun lähetin rehtorille saatekirjeen (esim. liitteet 1a ja 1b) sekä tehtävänannon tutkimukseni tekemiseen (liitteet 2a ja 2b). Lisäksi lähetin kouluihin A4-kokoisia piirustuspapereita sekä puuvärikyniä. Lupauduin postittamaan tarvikkeita myös englantilaisille lapsille, mutta he eivät kuulemma tarvinneet. Yksi takaisku pyynnössäni oli, sillä pidin itsestänselvyytenä, että kaikki piirtävät kuvansa A4-kokoisiksi, mutta Englannista sainkin puolet pienempiä kuvia. Tämä ei kuitenkaan vaikeuttanut tutkimukseni tekemistä millään tavalla, sillä valokuvaamisvaiheessa sain koko aineistoni keskenään samankokoisiksi. Lähettämäni värikynät ja ylijääneet piirustuspaperit koulut saivat pitää kiitoksena tutkimukseen osallistumisestaan.

Kuten tutkielmastani aiemmin on käynyt jo ilmi, lopulliseen tutkimukseeni osallistui vain neljän maan oppilaita: Afrikasta ghanalaisia ja tansanialaisia

sekä Euroopasta isobritannialaisia ja suomalaisia. Mitä tapahtui sodan näkökulmalle? Se olisi kyllä minua itseäni kiinnostanut ja olinkin moneen kertaan maihin yhteydessä lukuvuoden aikana, mutta jostain syystä kummastakaan maasta ei piirustuksia lopulta minulle toimitettu. Kesän koittaessa oli sitten vain tyynesti todettava, että aikarajani on tullut vastaan, ja tyydyttävä suunniteltua suppeampaan aineistoon. Tutkimukseni arvoa lisätäkseni ja aineistoa kasvattaakseni otin tässä vaiheessa aineistooni mukaan suomalaisluokan työt, jotka oli alun perin teetetty vain tehtävänantoni tarkoituksenmukaisuutta testatakseni. Koska tehtävänantoa ei sen pohjalta mitenkään muutettu, tämä oli mahdollista.

Piirustusten lisäksi keräsin eräältä suomalaisluokalta myöhemmin, noin 4 kuukautta piirtämisen jälkeen, kirjallisia ajatuksia tulevaisuudestaan. Jaoin heille nähtäväksi heidän omat tulevaisuuspiirustuksensa ja pyysin muistelemaan kuvaa ja kirjaamaan ylös ajatuksiaan esimerkiksi miellekartan muodossa (ks. liite 3). Tästä kerroin jo tarkemmin luvussa 3.2.2 suomalaiskoulun esittelyn yhteydessä.

Kuvista jouduin karsimaan luonnollisestikin niiden lasten piirustukset, joiden vanhemmat kielsivät piirustusten tutkimuskäytön. Lisäksi kaksi suomalaispiirustusta oli hylättävä siksi, ettei niissä ollut tutkimusongelmaani sopivaa informaatiota. Joko oppilas oli ymmärtänyt tehtävänannon väärin, tai ei tahallaan halunnut osallistua tehtävän tekoon (toisessa piirustuksessa käärme, toisessa epäasiallinen kuva ihmisestä). Yhden suomalaislapsen vanhemmat olisivat kyllä antaneet luvan lapsensa piirustuksen käyttöön tutkimuksessani, mutta oppilas itse kielsi tämän. Jätin kuvan pois tutkimuksestani mielestäni eettisin perustein, vaikka lapsi olikin alaikäinen (kuva olisi kyllä ollut erittäin herkullinen teknologinen väläys nykylapsen kännykkäkulttuurista).

5 Tutkimustulokset

Tutkimukseni keskeisin tarkoitus oli tutkia millaisena eri puolilla maailmaa asuvat lapset kuvittelevat tulevaisuutensa. Käyn AtlasTI-ohjelman avulla saamani tutkimustulokset läpi kappaleessa 3.1 esitettyjen kysymysten avulla. Tulosten joukossa käsittelen aiempia tutkimuksia, median välittämiä ajankuvia sekä asiantuntijoiden ja avustajieni kanssa käytyjä keskusteluja. Oman aineistoni vertailunkohteeksi asettamieni ryhmien (eri valtiot toisiinsa verrattuna, omana ryhmänään sekä sukupuolen vaikutus) punnitsemista jatkan johtopäätöksissä (ks. luku 7, s.107). Esimerkeikseni valitsemani piirustukset ovat aineistossa mukana olleita lasten töitä, joskin piirustusten kokoa olen toki joutunut pienentämään alkuperäisestä. Osan piirustuksista olen tilan puutteen vuoksi rajannut vain oleelliseen käsittelemääni asiaan kohdistuvaksi. Lisäksi muutamista piirustuksista löytyi taiteilijan nimi kuvan kanssa samalta puolelta, vaikka ohjeistus olikin kirjoittaa se kääntöpuolelle (ks. liite 2). Nämä nimet olen tutkimuseettisistä syistä poistanut kuvia skannatessani.

5.1 Millaisena aikuisena 8-12-vuotiaat lapset näkevät itsensä tulevaisuudessa?

Kerro, kerro kuvastin...

Aiemman käsitykseni mukaan kauneushanteemme ovat pitkälle kulttuurista ja aikakaudesta riippuvaisia, mutta nykytutkijoiden mukaan kauniille ihmiselle, varsinkin naiskasvoille, on laskettavissa matemaattinen kaava, joka on pätenyt aina Egyptin kuningattaren kasvoista 3000 vuoden takaa roomalaispatsaisiin ja siitä nykyajan naismalleihin idästä länteen (Laine, 2006). Symmetrisyys ihmiskehossa on yksi keskeinen kauneuden tekijä, sillä epäsymmetrisyys kuvaa sairautta tai jotain muuta evoluution kannalta

heikompa suvunjakamiskykyä. Viitala (2005, 126) on tutkinut, että ihmisrodusta riippumatta naisvartalon ihanteellisin lantio-vyötärösuhde on 0,7, sillä se kuvaa helppoa synnytystä. Miehillä puolestaan lajinvalintamme suosii leveitä hartioita ja kapeaa vyötäröä. Mitenhän tutkimukseni mukaan käy, edustavatko lasten tulevaisuuden ihanneminäkuvat tutkijoiden laskemia kaavoja?

Kuvia analysoidessani on toki otettava huomioon, että lapsia pyydettiin piirtämään itsensä aikuisena, ei omasta mielestään kauneinta ihmistä. Kuitenkin uskon, että ala-asteikäinen lapsi näkee itsensä vielä positiivisesti, ja varmasti toivoo aikuisena olevansa mahdollisimman hyvännäköinen. Tuttua on huoli aikamme moderneista naiskuvista langanlaihoine barbeineen ja median esittämine naismalleineen, joista Ijäskin (2003, 48) kirjassaan puhuu. Nykypäivänä ulkonäkökeskeinen kulttuuri on levinnyt myös miesten maailmaan ja on näkyvästi esillä mainoksissa ja mediassa. Näkyikö tämä ilmiö myös tutkimukseni länsimaissa, Iso-Britanniassa ja Suomessa? Millainen tulevaisuuden minäkuva afrikkalaislapsilla on?

Vaikken ryhtynytkään ihmishahmojen muotoja mittaamaan millintarkkuudella, jo silmämääräisesti näki, että afrikkalaislapset piirsivät selvästi pyöreämpiä ihmishahmoja: niillä oli vatsaa ja pakaroita, toisin kuin länsimaalaislapsilla. Tämä tuntuu aika paradoksaaliselta, kun tietää, että länsimaiden kasvava terveysriski, liikalihavuus, on yleistynyt jo pienten lasten keskuudessa ja toisaalta afrikkalaisissa tutkimusmaissa nähdään edelleen nälkää! Maailmanlaajuisesti liikalihavia on tällä hetkellä enemmän kuin nälkää näkeviä ihmisiä (STT-AFP-Reuters 2006). Toki rotujemme ruumiinrakenteet ovat ehkä hieman erilaisia, tai ainakin näyttäisi, että länsimaisten tutkijoiden peräänkuuluttaman mittasuhteen ihanne ei olisi levinnyt vielä näihin kouluihin. Kuvioon 8 olen kerännyt jokaisesta maasta yhden piirroksen naisesta. Erilaisia ihmistyyppejä löytyi aineistosta tietenkin yhtä monta kuin piirustuksissa oli ihmisiäkin, joten kattavamman kuvan lasten aikuisuuskuvista voi nähdä tutkielmani myöhemmistä esimerkkipiirustuksista!

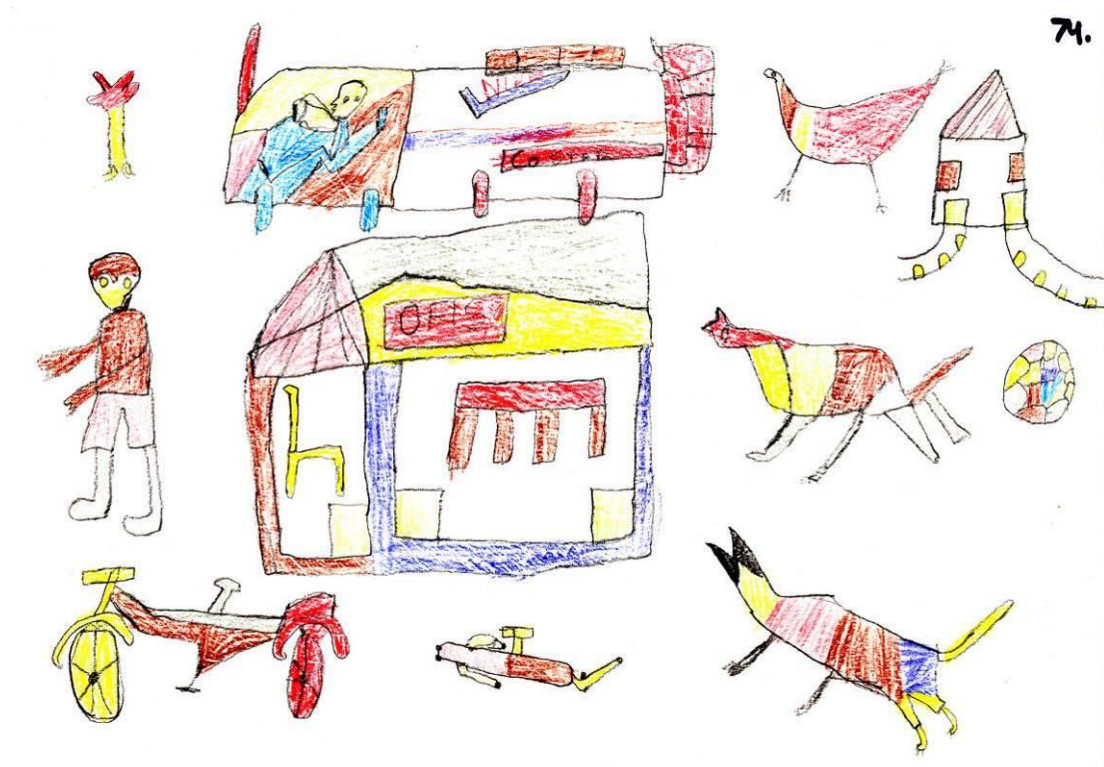

Kuvio 8: Ghanalainen (alk. vasemmalta ylhäältä), brittiläinen, suomalainen ja tansanialainen naishahmo ovat esimerkkejä aineistoni ihmispiirustuksista.

Yksi mielenkiintoinen seikka oli myös se, että vain muutaman afrikkalaislapsen kuvassa tumma ihonväri oli väritetty (ks. kuvio 10). Myös hiukset olivat monissa kuvissa jätetty ääri viivojen sisään valkoisiksi (ks. esim. kuvio 9), vaikka nämä lapset kyllä ovat olleet tummaihoisia ja mustatukkaisia (vrt. esim. kansikuva). Uskon tämän johtuvan siitä, että kun väestö on pigmentiltään 100 % homogeenistä, ei tätä piirrettä tarvitse korostaa. Kokemuksesta tiedän, että Suomessa asuvat tummaihoiset lapset kyllä usein värittävät itsensä ruskeiksi ja hiuksensa mustiksi. Etsiessäni lähdemateriaalia törmäsin mielenkiintoiseen seikkaan: tummapigmenttinen iho vanhenee heikommin kuin vaalea (ryppyjä tulee vasta 60 ikävuoden jälkeen!), mutta arpeutuu huonosti. Monella tummaihoisella näkyy kehossaan vanhemmiten kirjavia läikkiä, joita erilaiset haavat ja ruhjeet ovat jättäneet (Tervonen, 2006,22–23).

Kuvio 9: Yhdeksänvuotiaan ghanalaispojan piirustuksessa perheenjäsenten hiukset ja iho on jätetty värittämättä, kuten suurimmassa osassa afrikkalaispiirustuksia.

Kuvio10: Tämä tansanialaispiirustus oli poikkeus yhteensä 112 afrikkalaispiirustuksen joukossa, sillä siinä ihmishahmo on selvästi saanut tumman pigmentin.

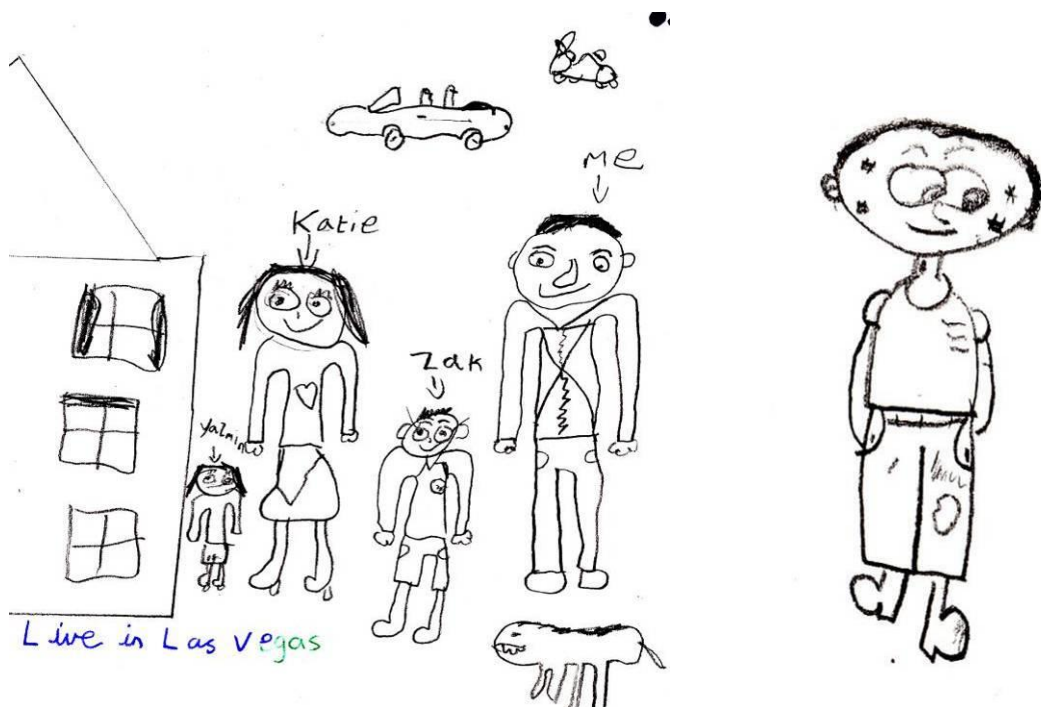
Sarjakuvatyylijä - japanilaista mangaa ja englantilaisia hahmoja

Ihmisiirustusten omaksi tyyllilajikseen nousi suomalaislasten ryhmä *manga*, jota ei missään muussa maassa ilmennyt. Tällä tarkoitetaan japanilaisen sarjakuvataiteen muotoa, jonka suurisilmäiset hahmot ovat tulleet tunnetuksi viime vuosina videopeleissä, T-paidoissa ja levykansissa. Myös länsimaalaiset taiteilijat ovat kiinnostuneet mangasta, ja aiheesta pidettiin näyttely tutkimuksen teon aikoihinkin Taidemuseo Tennispalatsissa, Helsingissä (Japan pop – manga 2005). Tämän piirustustavan oli tutkimuksessani omaksunut seitsemän suomalaislasta, 6 tyttöä, ja yksi poika (ks. kuvio 11). Nämä oppilaat kuuluivat kuvaamataitopainotteiseen luokkaan, ja heitä vanhemmat, naapuriluokan, oppilaat olivat vierailleet näyttelyssä ja pureutuneet manga-tyyliin oppitunneillaan, mutta itse tämä luokka ei asiaa koulun puitteissa käsitellyt. Tästä huomaa, miten suuri vaikutus mallioppimisella ja muoti-ilmiöillä on ala-asteikäisellekin lapselle!

Kuvio 11: Seitsemän suomalaista tyttöä ja yksi poika olivat omaksuneet trendikkään japanilaisen sarjakuvataiteen muodon, *mangan*, piirustustyylikseen.

Myös brittipiirustuksista löytyi mielestäni sarjakuvien vaikutuksia. En osaa määritellä, mistä lapset olisivat mallinsa katsoneet, mutta kuvioon 12 skannatuissa ihmishahmoissa (aineiston piirustukset 82 ja 83) on mielestäni selvästi näkyvissä yhteneväinen, piirroshahmomainen suurisilmäinen tyyli.

Kuvio 12: Englantilaislasten ihmisiirustusten joukossa oli myös sarjakuvamaisia piirteitä.

Negatiivinen minäkuva

Negatiivinen minäkuva ilmenee viidessä suomalaislapsen piirustuksessa. Oppilaat kirjoittivat kommentteja, kuten: *Minä olen tyhmä, olen työtön, en harrasta mitään* tai *Olen köyhä, koirassa on huoli*. Eräs poika kirjoitti kuukausia piirustuksen jälkeen piirustuksensa pohjalta tekemäänsä miellekarttaan, *tulevaisuuteni*-keskusaiheen ympärille, sanat: *ryöstö, pankkiryöstö, murha, poliisi, rikos, tappo, kiroilu, kalja, huumeet, heroini, tupakka, viina, kuolema, itsemurha* (ks. kuvio 13). Vaikka nämä sanat ja lauseet ovat ihon kananlihalle nostattavan karmivia, uskoisin näiden oppilaiden kohdalla kyseen olevan ennemminkin huomion hakemisesta provosoivin keinoin, kuin todellisista ajatuksista. On tietenkin mahdollista, että oppilaita on esimerkiksi kotoa patistettu läksyjen lukuun sanoen, ettei sinusta tule mitään, jos jatkat tuohon tyyliin tms. ja lapsi purki mielipahansa näin.

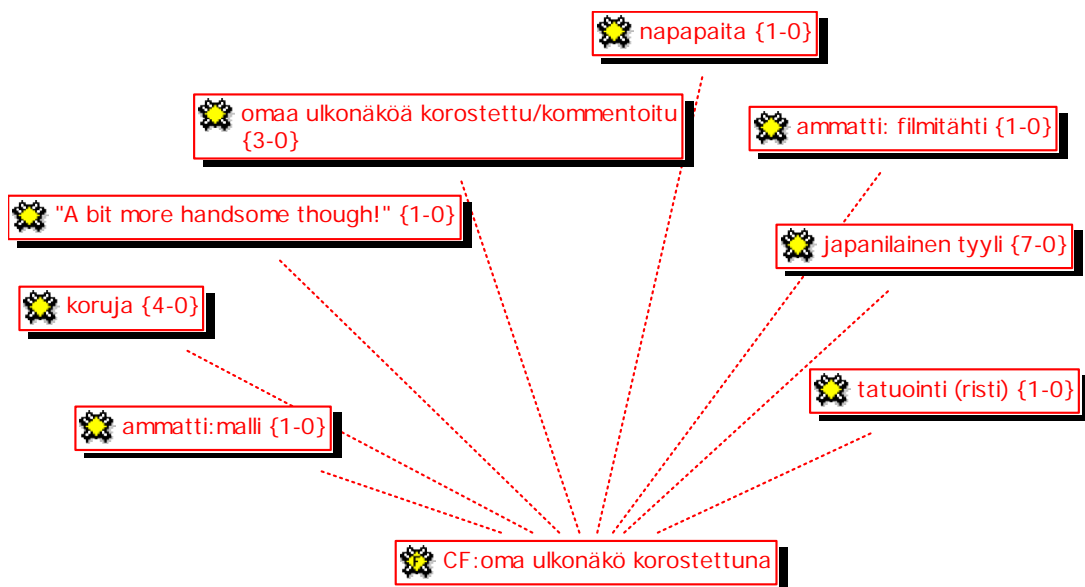
Kuinka suurena hätähuutona miellekartan viestiä voidaan pitää? Tutkimukseni mukaan suomalaisten itsetunto näyttää erottuvan omanlaisekseen. Toisaalta kirjailija Antti Pelttari (2006) yrittää aforismissaan selittää: *Suomalaisia ei vaivaa huono itsetunto vaan korkea sivistystaso. Olemme liian viisaita pitääksemme itseämme muita parempina*. Suomalaisten Pisa-tutkimuksessa saamista korkeista tiedollisista pistemääristä huolimatta olen huolissani. Kuulumme Euroopan synkimpään kärkeen, kun puhutaan nuorten miesten itsemurhista. Onneksi sentään ne ovat maassamme vähentyneet kolmanneksella 1990-luvun alkuun verrattuna. (Eriksson, 2006.)

Kuvio 13: Suomalaispojan miellekartta tulevaisuudestaan on surullista luettavaa.

Oman ulkonäön korostamista

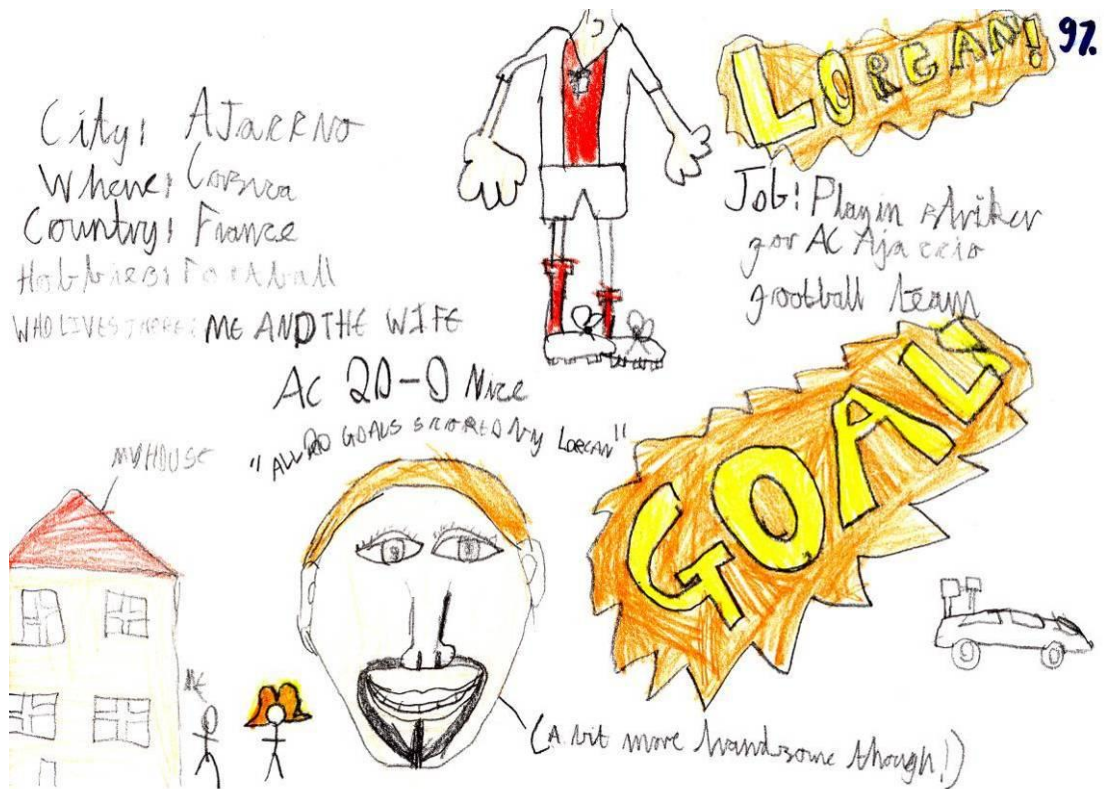
Yhdeksi AtlasTi-ohjelman *perheeksi* keräsin piirustukset, joissa oli jokin omaa ulkonäköä korostava tekijä. Kuviosta 14 näkyy, millaisia koodeja tämän perheen alle kerääntyi. Japanilainen manga-tyyli on niin ulkonäköpainotteista, että liitin nämä kuvat ryhmään. Lisäksi kuvissa näkyi koruja, tatuointeja, napapaitoja tai muuten vain huomiota herättävän tarkasti piirretty oma kuva. Jossain kuvassa omaa ulkonäköä oli erikseen kommentoitu (ks. esim. kuvio 15).

Kuvio 14: Network näkymä esittää AtlasTi-ohjelmalla luomani perheen "oma ulkonäkö korostettuna" ja siihen sisällyttämäni koodit. Se, kuinka moneen piirustukseen koodi liittyi, näkyy sulkujen ensimmäisestä luvusta.

Se, millaisena lapsi näkee itsensä 8–12-vuotiaana, ei ole yhdentekevää. Freudin jalanjälkiä kulkenut, ja omankin psykodynaamisen kehitysteoriaansa luonut, Erik. H. Erikson jakaa lapsuuden kahdeksaan vaiheeseen, joissa jokaisessa on oma kriisinsä ratkaistavana. Kouluiän keskeisiksi kehitystehtäviksi nousevat minäkuvan, itsetunnon ja työmoraalin kehittyminen. Vastakkain taistelevat ahkeruuden ja alemmuuden tunteet. (Crain 2000, 271–296.) Useissa kasvatustieteellisissä suomalais-tutkimuksissa on todettu, että päiväkotikäinen lapsi luottaa ja

uskoo vielä omiin kykyihinsä ja pitää itseään kauniina, mutta itsetunto heikkenee iän kasvaessa. Suomen Akatemian rahoittaman Pohjoismaita vertailevan "Eriarvoinen lapsuus"- tutkimuksen mukaan suomalaislapsilla on norjalais- ja ruotsalaislapsiin verrattuna selvästi suurempi "ulkonäkökriisi". Kaksi kolmasosaa 10–11-vuotiaista maamme tytöistä näkee ulkonäössään vikoja tai pitää itseään rumana. Kuudesluokkalaisista tytöistäkin vain yksi kymmenestä on tyytyväinen ulkonäkönsä. Lisäksi ulkonäkö sanelee suomalaislapsen ihmissuhteita, jos hän kokee ongelmia ulkonäössään, on hän muiden pohjoismaiden lapsia alttiimpi pitämään läheisiä ihmisiä merkityksettöminä. Huolestuttavinta on, että jopa vanhemmilta saatua lämpöä ja tukea arvioitiin ulkonäkökeskeisesti: jos olen ruma, en ole rakkaudenarvoinen. (Oksanen, 2004.)

Kuvio 15: Englantilaisnuorukaisen pää ja vartalo oli kuvattu eri puolille paperia, ja punatukkaisen tytön vieressä komeileva omakuva on saanut huomautuksen: "A bit handsome thought!". Eli sähkösilmiä aikoo olla tulevaisuudessaan piirustustaankin komeampi...

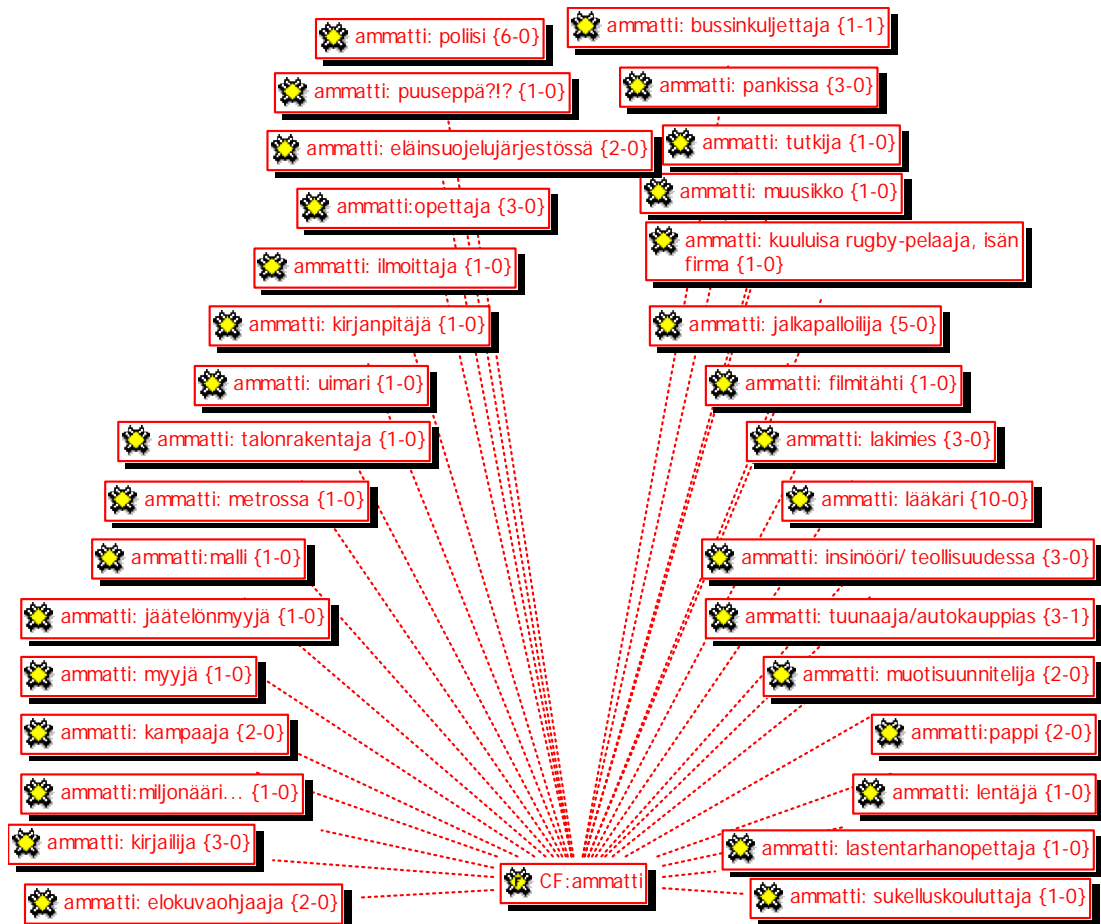
Minusta tulee isona ihan oikea...

Ammatillisen identiteetin löytäminen kuuluu ihmisen kehitystehtäviin niin länsimaisessa kuin afrikkalaisessa kulttuurissakin (ks. kuvio 2, s. 11) . Juuret ammatilliselle minäkuvalle luodaan kuitenkin jo lapsena. Siirtyminen modernista ajasta postmoderniin on muuttanut paljon myös suomalaista käsitystä työstä. Nuorille sukupolville työ ei ole välttämättä niin suuressa merkityksessä kuin perinteiselle, protestanttiselle ajattelumallille. Tietovaltaiset alat ovat syrjäyttäneet perinteisen lihastyön (Rubin, 1995: 76) ja itsensä toteuttaminen ja työnluovuus nähdään usein keskeisinä arvoina. Millaisia ammatteja oppilaiden kuvissa sitten ilmeni?

Lääkärin, poliisin ja jalkapalloilijan urat ykköshaaveina

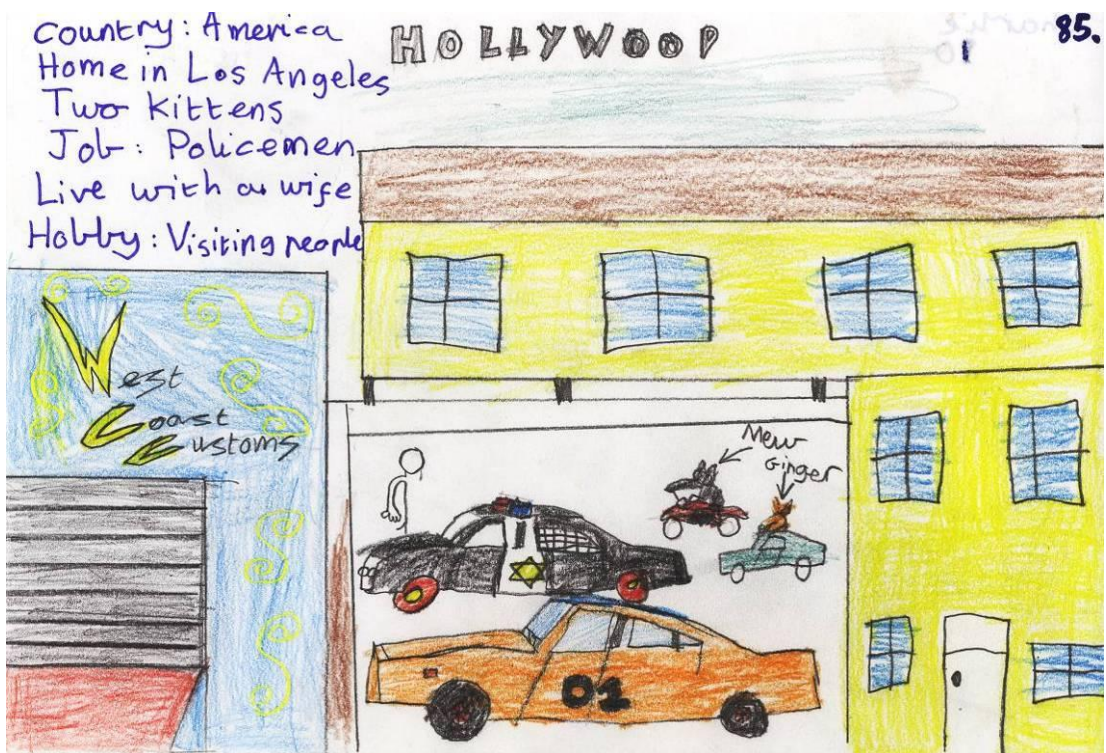
Tehtävänannossani ei ollut pakollisena vaatimuksena kirjoittaa tai piirtää tulevaisuuden ammattia, mutta siihen kehoitettiin kuitenkin, jos aikaa muulta tehtävältä jää (liite 2). 214 lapsesta 64 ilmoitti tulevaisuuden haaveammattinsa ja tämän lisäksi 3 suomalaislasta ilmoitti selvästi, ettei aio tehdä tulevaisuudessaan töitä. Suomalaisista lapsista tulevaisuuden ammattinsa (muun kuin työttömyyden) paljasti 9 tyttöä ja 10 poikaa, ja englantilaisista lapsista 9 tyttöä ja 15 poikaa. Ghanalaisia unelma-ammatteja tuli 4 tytöltä ja 16 pojalta, mutta Tansanian kaikkiaan 79 piirustuksesta vain yhden pojan työssä oli kuvattu haaveammatti: poliisi.

Aineistosta löytyvien ammattihaaveiden kirjo on laaja. AtlasTi -ohjelman Network (kuvio 16) näyttää aineistosta löytyneet ammatit. Lisäksi liitteeseen 4. on koottu kaikki piirustuksista löytyneet ammatit datamatriisin muotoon. Matriisissa on näkyvissä jokaisesta piirustuksesta myös muut koodit, mitä olen tälle kuvalle antanut.

Kuvio 16: Aineistosta löytyvien haaveammattien kirjo oli suuri. AtlasTI-ohjelman Network-näkymän ammattien perässä, suluisa olevista luvuista ensimmäinen, kuvaa kuinka suosittu kyseinen ammatti oli.

Olivatko haaveammatit sitten yhteneväisiä eri maiden kesken? Ehdottomaksi suosikkiammatiksi nousi lääkärin ammatti, joka oli mainittu 6 ghanalaisen (1 tyttö, 5 poikaa) ja neljän suomalaislapsen (kolme tyttöä, yksi poika) työssä. Seuraavaksi eniten lapset unelmoivat poliisin ammatista, ja tämä toiveammatti löytyikin kaikista tutkittavina olleista maista (muista maista yhdessä piirustuksessa, mutta Suomessa kolmessa). Huomionarvoista on, että hyvin perinteiseen sukupuoliroolijaon osoittaen kaikki poliisin työstä haaveilevat olivat poikia (ks. kuvio 17).

Kuvio 17: Jokaisesta tutkimusmaastani löytyi poika, joka haaveili poliisin urasta. Brittipojan mielikuvituksella tulevaisuudessa kissatkin osaavat ajaa autoa ja moottoripyörää. Ghanalaispojan poliisipiirustusta ei ole, koska hän esitti ammattitoiveensa kirjallisena huomiona.

Kolmanneksi suosituimmaksi ammatiksi osoittautui jalkapalloilijan ura. Tästä haaveili 5 poikaa (4 britannialaista ja yksi ghanalainen). Vastikään käydyssä maailmanmestaruuskilpailuissa nämä maat pääsivätkin tutkimusmaistani pisimmälle, joten unelmissa lienee ainakin hivenen verran realismia. Opettajan työ oli haaveena kolmella lapsella, brittiläis- ja suomalaistytöillä (joka hänkin suunnittelee Englantiin muuttoa) sekä ghanalaispojalla.

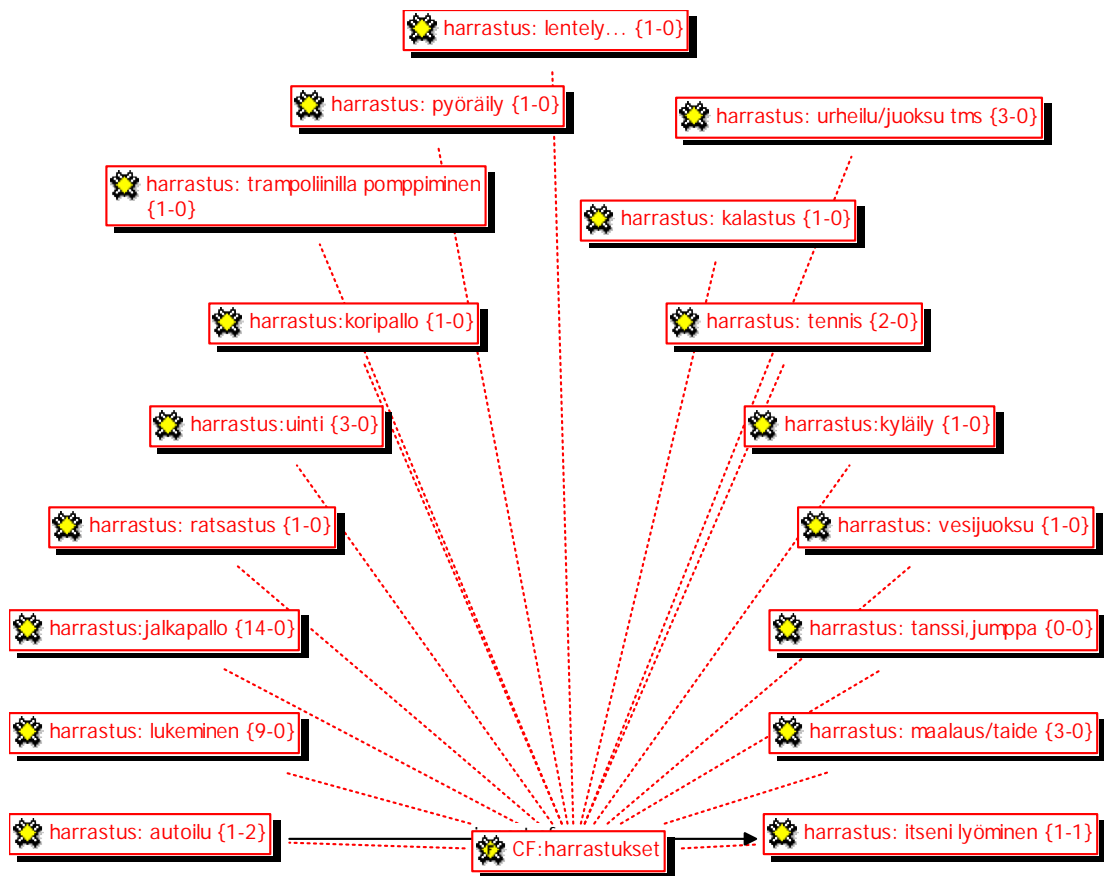
Englantilaisnuorukainen aikoo muuttaa autokauppiaksi Saksaan, toinen sukelluskouluttajaksi Bahamasiin ja kolmas jäädä kotimaahansa tutkijaksi. Kaksi ghanalaispoikaa haaveili papin ammatista. Muita haaveita olivat esimerkiksi myyjän, filmitähden, kirjailijan, uimarin, insinöörin tai talonrakentajan ammatit.

Kansainvälisissä vertailuissa suomalaiset kuuluvat siihen runsaaseen kolmannekseen maista, joissa nuorten osallistuminen yhteiskunnallisiin liikkeisiin on vähäistä. Toimiminen hyväntekeväisyysjärjestöissä, vapaaehtoistyössä, oppilaskunnissa tai muissa eivät ole meillä niin suosittuja (Brunell & Törmäkangas, 2002, 23). Tämän näytti toteen omakin tutkimukseni, joskaan muissakaan tutkimuksen kohdemaissani ei osallistuminen ollut kovin suurta. Kuitenkin Englannin hyvin pienestä otoksesta (30 oppilasta) kaksi ilmoitti tulevaisuudessa tekevänsä töitä eräälle kansainväliselle eläinsuojelujärjestölle, RSPCA:lle (Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals). Surullisia tuloksia suomalaisten nuorten tulevaisuusnäkemyksistä tarjoaa myös Sakari Suutarisen (2002) artikkeli, jossa kerrotaan suomalaisnuorilla olevan kyllä hyvät yhteiskunnalliset perustiedot ja -valmiudet, muttei juurikaan kiinnostusta toimia yhteiskunnallisesti tulevaisuudessa. Myöskään kansalaistoimintaa nuoret eivät pidä tärkeänä. Suutarinen kuvaakin, että vaikka suomalaisnuoret ovat tietäviä ja taitavia, he ovat omaksuneet yhteiskunnallisen toiminnan ja vaikuttamisen osalta syrjäytyneiden asenteet!

Vapaa-ajalla minä tykkään...

Lapsilta pyydettiin myös kirjoittamaan kuvaan myös tulevaisuuden harrastuksiansa piirtämisensä jälkeen. Yhteensä 39 lasta (18 %) oli kirjannut harrastustoiveensa (prosentuaalisesti tytöistä ja pojista suunnilleen yhtä moni). Harrastuksensa erikseen mainitsivat ahkerimmin ghanalaiset lapset (55 % ghanalaisista töistä) sen jälkeen britit (47 %) ja suomalaiset (10 %). Tansaniaalaisten piirustuksissa ei ollut erikseen harrastuksia mainittuina. Kirjattujen harrastusten lisäksi vapaa-ajan viettovälineitä oli piirtänyt

kuvaansa 57 lasta (27 %). Kuviosta 18 näkyvät AtlasTi-ohjelman Network-muodossa piirustuksiin kirjatut harrastukset ja niiden edustusmäärät.

Kuvio 18: Erilaisia harrastustoiveita löytyi aineistosta paljon. (AtlasTi Network).

Kuten kuviosta 18 näkee, yksi harrastus oli selkeästi ylitse muiden – jalkapallo! Tämä olikin mielenkiintoinen ja kirjoitustyöni kannalta erittäin ajankohtainen ilmiö. Jo aiemmin tuli ilmi, että jalkapallo nousi vahvasti esiin lasten haaveammateissa, mutta harrastusten ja ammattien lisäksi tämä suosikki oli piirretty yhteensä jopa 32 piirustuksessa. Eli kaiken kaikkiaan jalkapallo oli mukana 52 piirustuksessa, 24 % koko aineistosta (pojista 31 %, tytöistä 12,5 %). Tämä on yksittäisenä ilmiönä huomattava globaalisti ihmisiä yhdistävä tekijä! Vaikka koko maailma kohisikin gradukesänäni jalkapallon MM-kilpailukuumeen keskellä, on muistettava, että lasten piirustukset kerättiin jo kuluneen lukuvuoden syksyn, talven tai kevään aikana.

Kirjatuista harrastuksista liikunnallisia oli 67 % (26 piirustusta). Jalkapallon jälkeen suosituimpia harrastuksia olivat lukeminen, uinti, urheilu/juoksu tms. tai maalaus- tai muut kuvataidemuodot. Lukemista ilmoitti tulevaisuudessa aikovansa harrastaa 9 ghanalaislasta. Tämä oli hieman yllättävä tulos, sillä useissa Afrikan maissa kirjojen saanti ei ole helppoa. Esimerkiksi tansanialaisen ala-asteen luokissa on noin 40 oppilasta ja useimmissa oppiaineissa vain 4 kirjaa. Opiskelu perustuu taululta mieleen painamiseen ja opettajan kerrontaan. Monia asioita opetellaan itse tehtyjen laulujen avulla.

Afrikkalainen kulttuuri on ennen kaikkea suullisen perinteen, isovanhempien kertomusten, kautta siirtynyt sukupolvelta toiselle. Haapanen (2006) kertoo artikkelissaan Kirjailijaliiton 10 vuotta sitten tekemästä tutkimuksesta, jossa selvitettiin kuinka monella mosambikilaisella (Tansanian naapurimaa) on varaa ostaa säännöllisesti kirjoja. Tulos on shokeeraava: silloisesta 16 miljoonasta mosambikilaisesta vain 400:lla! Tutkimus on vanha, eikä koske oman tutkimukseni valtioita, mutta varmasti antaa meille kuvan Afrikan tilanteesta tänäkin päivänä. Myös Lojonen (2006) tuki käsitystäni, että nämä ghanalaislapset lähinnä vain haaveilevat lukemisharrastuksesta - joka toki on erittäin ilahduttavaa ja kannustettavaa - sillä tällä hetkellä ghanalaislapselta saattaa löytyä käytännössä katsoen kaksi kirjaa: Aapinen ja Raamattu.

5.2 Millaisessa asunnossa ja fyysisessä ympäristössä 8–12-vuotiaat, eri puolilla maailmaa asuvat, lapset ajattelevat aikuisena asuvansa?

Luonnon maailma

Lasten tulevaisuuskuvia on tutkittu usein ympäristönäkökulmasta. On käsitelty lasten ja nuorten pelkoja ja unelmia omaa lähiympäristöä tai globaalia maailmantilannetta kohtaan. Rikkisen ja Kaivolan tutkimuksessa haluttiin selvittää, millaisena äskettäin koulunsa lopettaneiden ja sinne pian

opettajina palaavien luokanopettajaopiskelijoiden tulevaisuuskuvat ovat. Opiskelijoiden annettiin vapaasti piirtää tai kirjoittaa mielikuvistaan. Tehtävänanto oli vapaamuotoinen, ja opiskelijat saivat itse määrittellä aikaperspektiivinsä. Suurin osa sijoitti mielikuvansa omaan elämänkaareen tai korkeintaan pari vuosisataa eteenpäin, mutta joku oli ajatuksissaan jo tuhansien vuosien päässä. Yli 60 % nuorista aikuisista katseli maailmaa globaalista näkökulmasta, mutta myös puhtaasti oman elämän tapahtumia kuvailtiin. Teknologian kehitys ja sen tuomat muutokset ihmisen elämässä korostuivat. (Kaivola & Rikkinen 2003, 118–119). Teknologinen kehitys näkyi myös omassa tutkimuksessani, sekä suomalaisin, korkeateknologisin, robotti- ja avaruusvisioin että Tansaniassa ja Ghanassa piirrettyjen sähkölampujen ym. perussähkölaitteiden muodossa. Tutkittavan tansanialaiskoulun perheillä ei ole ollut mahdollisuutta saada sähköä ennen vuotta 2006, joten unelmat valoista ja televisioista ovat olleet täyttä utopiaa. Myöskään ghanalaislapsilla ei sähköjä tällä hetkellä ole.

Omassa tutkimuksessani kysytyn tulevaisuusmielikuvan aikaperspektiivi oli Kaivolan ja Rikkisen (2003) tehtävänantoa huomattavasti tarkemmin kuvattu (introssa pyydettiin kuvittelemaan elämää 30 vuoden kuluttua ja oppilaita pyydettiin piirtämään itsensä aikuisena, noin omien vanhempien ikäisenä). Tällaisia subjektiivisia mielikuvia oli myös paljon Kaivolan ja Rikkisen aikaperspektiiviltään määrittelemättömässä tutkimuksessa. Paradoksaalista kyllä siinä, missä tässä tutkimuksessa tutkijat pitivät kyllä positiivisena, joskin aika naiivina piirrosta, jossa oli kuvattu opettajapariskunta käsi kädessä kahden lapsen kanssa (emt. 119–120), minä olisin toivonut ala-asteikäisten lasten piirtävän tällaisia kuvia huomattavasti enemmän! Aiempien tutkimusten valossa kuudesluokkalaiset kyllä piirtävät tällaisia kuvia (emt. 135).

Ympäristömielikuvia kartoittavissa tutkimuksissa on yleensä saatu tuloksia, joissa metsän vihreys on nähty elvyttämänä ja turvallisena, ”hyvä maailma” idyllisenä luontomaisemana, järvimaisema tavoiteltavana (ks. esim. Alerby, 2000; Eloranta 2004, 4). Kaivolan ja Rikkisen (2003,196–197) tekemässä

tutkimuksessa kävi ilmi, että Pohjois-Suomen 12-vuotiaat nuoret kokivat luonnon ja urheilun tärkeämpänä kuin eteläsuomalaiset ikätoverinsa.

Ihminen kiintyy lapsuutensa maisemiin niin voimakkaasti, että pystyy palauttamaan ne myöhemmin milloin tahansa mieleensä (Kaivola & Rikkinen, 2003, 9). Lapsuuden elinympäristö tuokin vahvoja elämyksiä ja pohjana myöhemmälle luontosuhteellemme ja arvoillemme. Sirpa Tani käyttää ilmaisua ”mielenmaisema” tarkoittaen sitä että ihminen suodattaa uudet näkemänsä asiat aina aikaisempien tunnepohjaisten kokemusten kautta (Eloranta 2004,5). Marketta Kytän (2006) tekemän ympäristöpsykologian alaan kuuluvan väitöskirjan mukaan kaikkein lapsiystävällisin elinympäristö löytyy suomalaisesta maalaiskylästä, hänen nimityksensä mukaan ”melukylästä”. Seuraavaksi ihanteellisimmat kasvuympäristöt löytyvät lähiöstä tai pikkukaupungista. Oman tutkimukseni suomalaisaineistosta selkeän maaseutumiljöön oli piirtänyt kolme oppilasta (ks. kuvio 19).

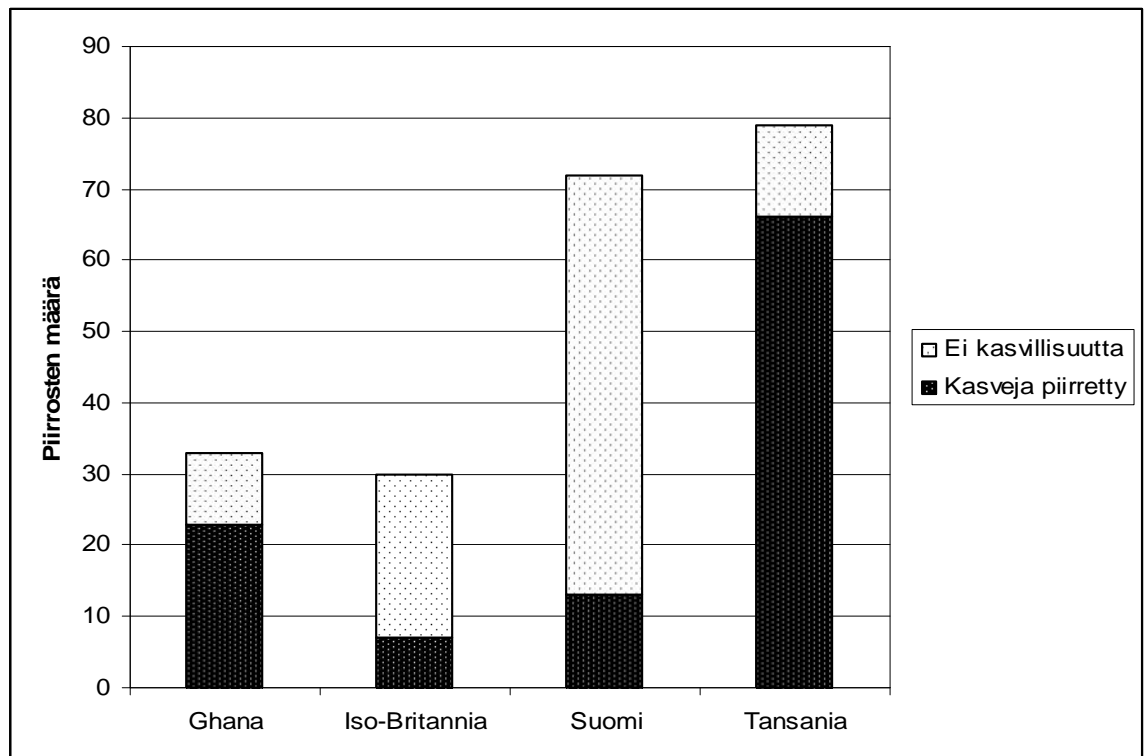
Kuvio 19: Suomalaistyttö haaveilee maaseudun rauhasta ja koirasta. Harvinaisuudeksi maansa piirustuksista työn tekee vihreä ruohikko.

Kuinka vihreitä lasten piirustukset olivat omassa tutkimuksessani? Keräsin *kasvillisuus*-perheen sisään kaikki ne kuvat, joissa näkyi puita, kukkia, ruohoa tai muita kasveja. Tämä jakoi afrikkalaiset ja eurooppalaiset selvästi erilleen toisistaan. Tansanialaislapsista 84 % (tytöistä jopa 91 %) ja

ghanalaisista 70 % näki tulevaisuuden kotipihamielikuvassaan kasveja, kun taas brittiläis- ja suomalaisaineiston esiintymisprosentit jäivät 23 % ja 17 % tietämille (ks. taulukko 1 ja kuvio 20). Huomion arvoista myös on, että kaikissa maissa kasvillisuutta oli enemmän tyttöjen kuin poikien piirustuksissa. Niukinta luonnon kuvaus oli suomalais- (11 %) ja brittiläispoikien (13 %) piirustuksissa.

Taulukko 1.: Kasvillisuuden (puut, kukat, ruoho ym.) ilmenemisessä tyttöjen ja poikien sekä erimaalaisten lasten piirustusten kesken on huomattavan suuria eroja.

Piirrokset		tytöt	pojat	yhteensä
Ghana	Kasveja piirretty	6	17	23
	Ei kasvillisuutta	1	9	10
	yht.			33
Iso-Britannia	Kasveja piirretty	5	2	7
	Ei kasvillisuutta	9	14	23
	yht.			30
Suomi	Kasveja piirretty	8	5	13
	Ei kasvillisuutta	19	40	59
	yht.			72
Tansania	Kasveja piirretty	29	37	66
	Ei kasvillisuutta	3	10	13
	yht.			79
Kaikki piirrokset yht.		80	134	214

Kuvio 20: Suurimmassa osassa ghanalaisista ja tansanialaisista piirustuksista oli kasvillisuutta, kun taas länsimaissa "vihreät" kuvat olivat selvästi vähemmistönä.

Tansanialaislapsista 82 % piirsi puita tai kukkia, kaksi prosenttia sen lisäksi ruohoa. Lähes kaikissa kuvissa nämä kasvit ovat piirretty ruukkuihin. Koska maassa on kuumaa ja kuivaa, ruukkukukat säilyvät kauemmin ja tarvitsevat vähemmän kallisarvoista vettä (ks. kuvio 21).

Kuvio 21: Tansanialaislasten piirustukset olivat kasvillisuudeltaan aineistoni rikkaimpia. Kuitenkin lähes kaikissa kuvissa kukat kasvoivat ruukuissa, sillä alueella on kuivaa. Vesihana löytyi myös useimmista tansanialaispiirustuksista.

Kasvillisuuden lisäksi muitakaan luontoelementtejä ei tutkimukseni piirustuksissa juuri näkynyt. Vuori tai joku muu korkeampi mäki oli piirretty kahteen englantilaismielikuvaan, joista toinen edusti uusiseelantilaista maisemaa, toinen englantilaista kukkulaa. Vedestä lähiympäristössään haaveilivat vain suomalaislapset, eikä heitäkään joukossa ollut kuin kolme. Kahden ulkomaille (Kreikkaan ja Amerikkaan) muuttavan suomalaistytön kuvassa näkyi meri (ks. kuvio 22), kun taas Helsinkiin jäävä poika piirsi ilmeisestikin itselleen tutun Suomenlahti-näkymän. Hieman ihmetyttää, ettei tuhansien järvien maassa kukaan, edes maalle muutosta haaveileva, unelmoinut järvenrannasta.

Kuvio 22: Suomalaistyttö haaveilee elävänsä tulevaisuudessaan aurinkoisella rannalla Amerikassa miehen ja lapsen kanssa.

Oma tupa – oma lupa

Asuinrakennuksista omakotitalo oli ehdottomasti suosituin vaihtoehto. Tämä tuntuu luonteelta afrikkalaismielikuvulta. Voidaan sanoa, että kaikki lapset asuvat siellä nyt omakotitalossa, savi- tai lantamajoissa (Tansaniassa, ks. kuvio 5 s. 29) tai peltihökelissä (Ghanassa, ks. kuvio 4, s. 28). Nämäkin lapset kuitenkin selvästi haaveilivat paremman luokan talosta, joita varmasti näkevät paikallisilla rikkailla. Vain kahdessa piirustuksessa näkyi perinteisempi afrikkalainen savi/lantamaja: yhdessä tansanialais- - ja yhdessä suomalaispiirustuksessa.

Länsimaalaiset lapsetkin piirsivät omakotitalon riippumatta siitä, missä päin maailmaa he ajattelivatkaan elävänsä. Tutkimusaineistoni brittiläiset kuulemma asuvatkin nyt aikailla samannäköisissä taloissa, kun taas suomalaislapsilla oli muutosta nykyiseen tilanteeseen, sillä tiedän kaikkien tutkimukseni lasten asuvan tällä hetkellä kerrostalossa. Hauska piirre oli, että

myös omaan kotikaupunginosaan Helsingissä jäävät lapset piirsivät itselleen omakotitalon, vaikkei niitä alueella – ainakaan tällä hetkellä ole olemassa. Kerrostalo oli piirretty vain 14 kuvaan koko aineistosta, ja kaikki Suomesta. Näistä 4 oli tyttöjen piirtämiä ja loput 10 poikien kädenjälkeä. Kuviossa 23 näkyy tyypillinen suomalaislapsen piirtämä kerrostalonäkymä.

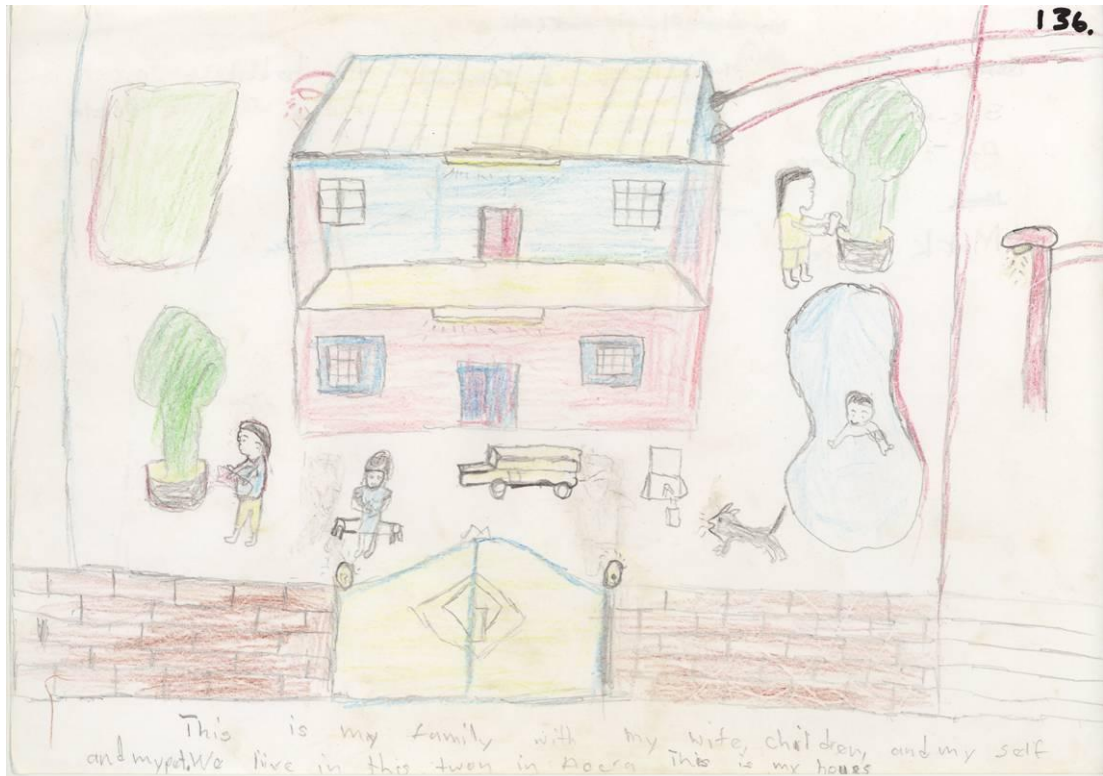

Kuvio 23: Suomalaispoika ulkoiluttaa koiraansa lapsuuden kotikaupungissaan kerrostalomiljöössä.

Tie kotiin vai turvassa aidan ympäröimänä?

Ghanalaisten piirustusten erikoisuutena oli talon ympäri piirretty aita (ks. kuvio 24). Tämä onkin tyypillinen tapa rakentaa ghanalaisessa kaupunkiympäristössä, sillä kehitysmaiden kaupungeissa on paljon rikollisuutta (Loponen, 2006). Jopa yli puolessa (52 %) ghanalaispiirustuksista löytyi tämä turvaelementti, kun taas tansanialaiskodeista vain

16 % (13/79) suojasi aita. Länsimaisissa piirustuksissa aita löytyi vain yhdestä britannialaispiirustuksesta ja kolmesta suomalaispiirustuksesta, mutta näissäkin kyse oli mielestäni enemmän maalaisidyllinen luomisesta, kuin turvaamismerkityksestä. Tansaniassa aita saattoi usein olla eläinten aitauksena.

Kuvio 24: Lähes kaikissa ghanalaiskodeissa taloa ympäröi aita. Tämä koti edustaa myös koodaamaani *luksus*-haavetta, sillä talossa on sähköt ja kirkkaat lamput kahdessa kerroksessa, perheellä on auto ja uima-allas, eikä pihalla juoksentele kanoja tai muita kotieläimiä vapaana.

Moneen tansanialais- (32 %) ja brittiläiskotiin (23 %) johtaa tie. Ghanalaispiirustuksista ei löytynyt yhtään polkua tai tietä, Suomi-pinostakin vain 3. Italiaan muuttavalla suomalaisneidolla sekä englantilaisikätoverillaan tulevaisuuden asunnossa toivotettiin vieras tervetulleeksi *Wellcome!*-kyllillä, kun taas yhden suomalaistyön ovesa oli suuri *Ulos!*-komento.

Kotitalot sisältä, ulkoa vai molemmista kuvattuna?

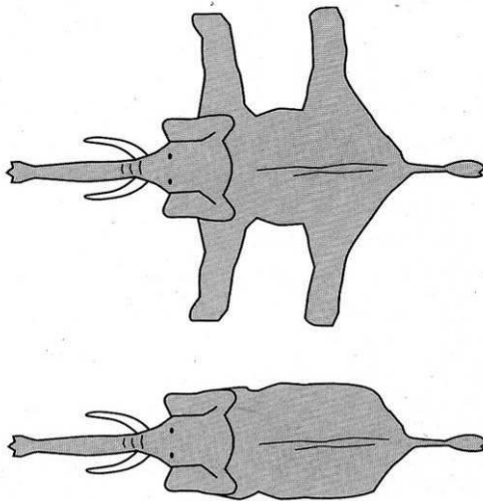
Tehtävänannossani pyysin lapsia piirtämään kuvan, jossa näkyy heidän kotinsa, enkä määritellyt erikseen pitääkö koti piirtää ulkoa vai sisältä päin. Tämä antoikin lapsille persoonallista vapautta, mutta kuinka erilaisia piirustusperspektiiveistä sitten tuli? Suurin osa, 43 %, kuvista oli ulkokuvia (92). Sen jälkeen suosituin tyyli oli piirtää kuvaan asioita sekä talon ulkoa että sisältä (ks. kuvio 25). Tällaisia kuvia oli aineistossa yhteensä 55 kappaletta (26 %).

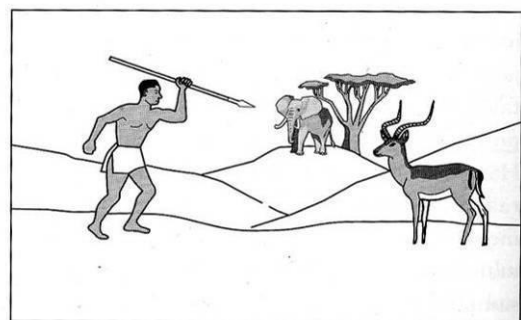
Kuvio 25: Vaikka aikuinen näkee tavan vääränä, moni lapsi voi kuvata esimerkiksi talon samanaikaisesti sisä- ja ulkopuolelta, kuten tässä 12-vuotiaan tansanialaistyön piirustuksessa on tehty.

Aikuiselle talon sisä- ja ulkopuolen samanaikainen kuvaaminen tuntuu järjenvastaiselta, mutta lapselle se ei ole suinkaan mahdotonta. Lasten kuvallisen ilmaisun kehitysluokitusten mukaisesti lapsi voi 3-4-vuotiaasta alkaen aina 10 ikävuoteen saakka helposti kuvata asioita samanaikaisesti eri puolilta (Heikkinen 1985, 95). Oman aineistoni mukaan tuntuu, että afrikkalaiset lapset, jotka eivät luultavastikaan ole olleet säännöllisen ja

strukturoidun kuvataidekasvatuksen ja esimerkiksi perspektiiviopin piirissä, piirsivät näin vielä yli kymmenvuotiaanakin. Myös Vilko-Riihelä (1999, 300) esittää kirjassaan Deregowskin vuonna 1972 tehdyn tutkimuksen osoittaneen, että afrikkalaiset – tai puutteellisesti koulutetut amerikkalaiset – näkivät ylhäältä kuvatun elefantin olevan oikein piirretty silloin, kun sillä näkyi jalat sivuilla (ks. kuvio 26). Mielestäni tällainen esimerkki kuvaa sitä, kuinka me länsimaalaiset teemme älykkyystestejämme ja arviointejamme omasta lähtökohdastamme käsin. Tutkielmani alkupuolella esitin, miten afrikkalainen aikakäsitys on radikaalisti omastamme poikkeava. Mikseivät siis myös maailmankuva ja tapa nähdä asiat olisi erilaisia? Afrikkalaisessa taiteessa kuvataan usein asioita monelta puolelta ja esitetään ilmiöitä symboleihin. Tansanialaiset ja ghanalaiset lapset näkevät paljon karikatyyrisiä piirustusmalleja esimerkiksi kangoissa (värikä, kankaasta tehty kietaisuhame, jossa on usein myös aforismeja ja elämänohjeita mukana). Meillä länsimaissa korostetaan jo lapsesta saakka näköspiirtämistä ja esittävää taidetta. Itse en osaa arvottaa, kumpi on parempi tapa.

Afrikkalaiset ja myös puutteellisesti koulutetut amerikkalaiset suosivat elefantin kuvaa, jossa jalat näkyvät, kun heitä pyydettiin sanomaan, kumpi kuvista esittää elefanttia ylhäältä katsottuna. Jalat ovat oleellinen osa elefanttia ja näin se kuva katsottiin paremmaksi. (Deregowski 1972)

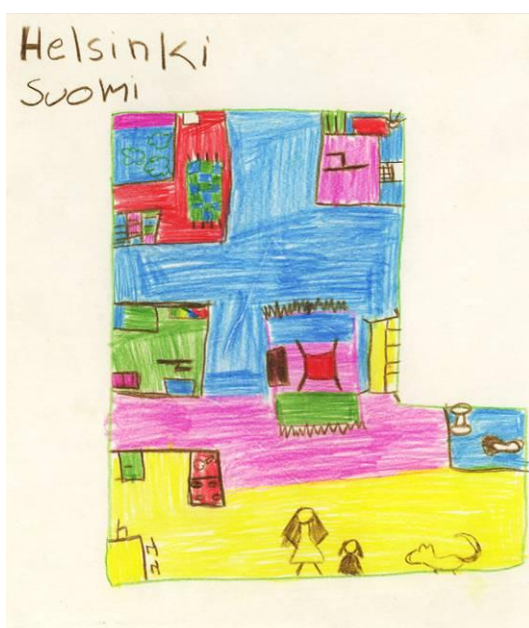

William Hudson kysyi afrikkalaisilta koehenkilöitä, kumpaa mies metsästää, elefanttia vai antilooppia. Useimmat vastasivat, että elefanttia. Kuviin tottumaton ei pysty välttämättä tulkitsemaan kuvan syvyyssivheitä; toisiaan peittäviä kukkuloita ja eläinten tunnettua kokoa.

KUVIO 26: Vilko-Riihelä (1999, 300) on ottanut kirjaansa esimerkiksi tutkimuksia, joissa osoitetaan afrikkalaisen ja länsimaisen maailman hahmottamistapojen eroja.

Omassa tutkimuksessani sisä- ja ulkoperspektiivin samanaikaisesti kuvaansa oli ottanut 29 tansanialaista, joista 23 tyttöjä. Suomalaistytöistä näin piirsi vain 4 (15 %), mutta pojista jopa joka kolmas (15/45). Ghanalaisia oli 6 (18 %), joista 4 poikaa (15 %). Isobritannialaisista lapsista vain yksi tyttö oli kuvannut tulevaisuutensa asunnon näin.

Kokonaan vain sisäpuolelta kuvattuja koteja piirsivät ainoastaan suomalaislapset, joita oli maamme aineistosta 17 % (12): Tämän tavan oli kuitenkin valinnut kolmasosa suomalaistytöistä (9/27). Näistä kaksi asuntoa oli kuvattu lintuperspektiivistä pohjapiirustuksen muotoon (ks. kuvio 27).

Kuvio 27: Suomalaistytön koti on kuvattu pohjapiirustuksen muotoon, mutta ihmiset ja eläimet ovat sivuperspektiivissä.

Tansanialaiset kuvat olivat tutkijan näkökulmasta tämän aihepiirin tiimoilta haastavin ryhmä, sillä siellä oli eniten piirustuksia, joissa ei ollut näkyvissä selkeää maisemakuvaa perspektiivissään vaan irrallien ripoteltuja tavaroita ja elementtejä (ks. kuvio 28).

Kuvio 28: Monessa tansanialaiskuvassa arkisia tulevaisuudenhaaveita oli ripoteltu eri puolille kuvaa. Vesihana oli monessa kuvana keskeisenä toiveena.

Rakennusten määrässä oli myös paljon eroja, mutta ne heijastivat lasten kokemusmaailmaa. Tansanialaisissa kuvissa näkyi selvästi eniten erilaisia rakennuksia pihapiirissä. Yleensä heillä oli selvästi merkitty joku rakennus ulko-wc:ksi, kun taas ghanalaisilla näitä ei näkynyt. Loposen (2006) mukaan ghanalaisessa kulttuurissa tämä olisi ollut liian häveliästä nimettävää. Myös yhdessä suomalaiskuvassa oli ulko-wc kuvaamassa maalaisydylliä, mihin tyttö haaveili muuttavansa (ks. kuvio 29). Yhdessä suomalaislapsen piirustuksessa oli erikseen mainittu, että kodissa on kaksi wc:tä. Onko tämä tyypillinen länsimaisen elintason mittari? Vai onko monilapsisen perheen työllä omassa nykyisessä lapsuuden kodissaan yksi kylpyhuone, ja tietäen tämän aiheuttamat arkipäivän ruuhkatilanteet, hän on halunnut muutosta? Englantilaisissa piirustuksissa näkyi muita maita useammin autotalli.

Kuvio 29: Suomalaisyttö haaveilee maalaisidyllistä poikaystävänsä, lapsensa, koiransa ja possunsa kanssa. Tästä piirustuksesta löytyi suomalaisaineiston ainoa ulko-wc sekä sauna.

Tutkimukseni maat erosivat toisistaan myös "keittiökulttuurinsa" suhteen. Siinä missä länsimaalaiset kodit painivat modernien keittiöidensä ja erilaisten kaasu- ja sähköhellejensa lumoissa lainaten reseptejä milloin mistäkin maailmankolkasta, harvassa afrikkalaiskodissa on edes sisäkeittiötä. Keittiönä toimii pihalla tai erillisessä rakennuksessa oleva tulisija. Savupiippujen määrän laskemalla voi päätellä, etteivät ghanalaislapset edes osanneet haaveilla sisäkeittiöstä, kun taas 6 tansanialaislasta oli piirtänyt savupiipun. Länsimaalaisissa taloissa savupiippu kuvaa keittiön sijaan usein olohuoneen takkaa. Nokikolareita tarvitaan tutkimukseni mukaan 7 suomalaislapsen ja 4 britannialaislapsen kotona.

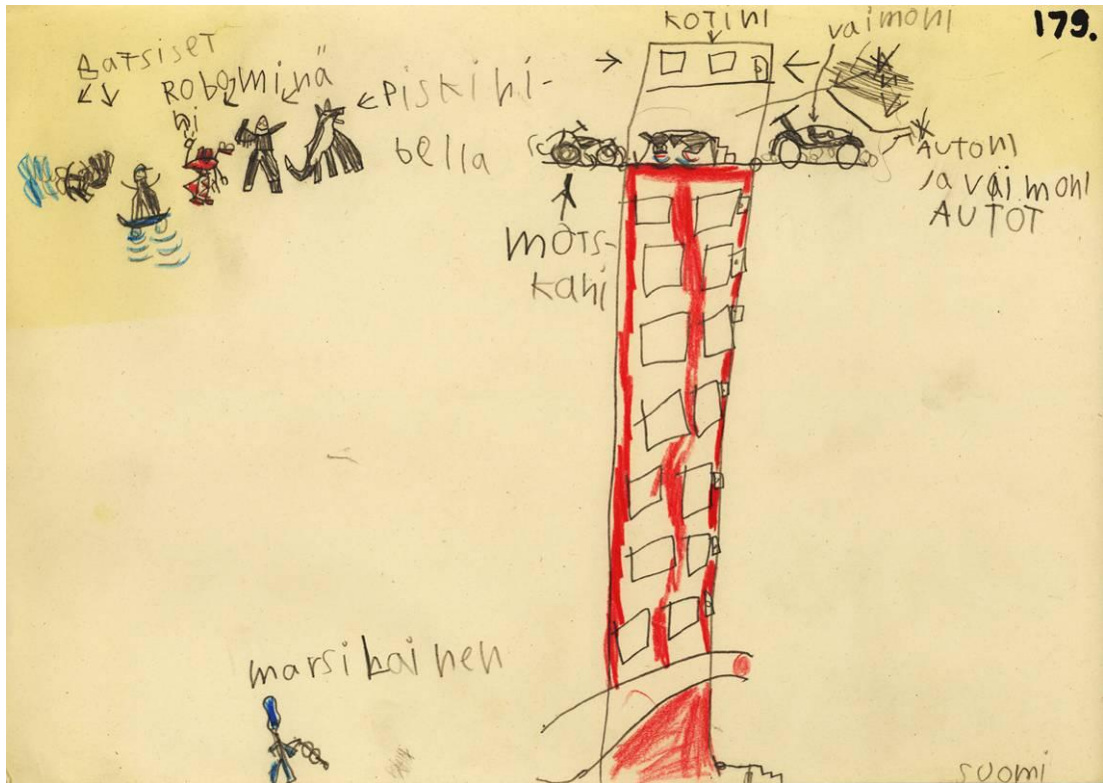
Vauhtia kulkuvälineistä

Yli kolmanneksessa (35 %) tutkimukseeni osallistuneista piirustuksista oli piirretty yksi tai useampi moottoriajoneuvo (ks. kuvio 30). Pojista 57 (43 %),

kun taas tytöistä vain 18 (23 %) piirsi moottorilla käyvän kulkuneuvon. Suosituin ajoneuvo oli henkilöauto, joita olikin 59 kuvassa. Näistä kaksi, brittitytön ja suomipojan, menopelit oli osoitettu erikseen limusiiniksi (ks. kuvio 35 s. 75 ja kuvio 53 s. 95). Lisäksi monesta kuvasta näki huolellista kilpa- tai turbomoottoriauton hahmottelemista. Yleensä kuvissa oli autoja vain yksi, mutta kahdessa suomalaispojan työssä oli kaksi henkilöautoa ja yhdellä englantilaispojalla jopa kolme.

Kahdeksasta piirustuksesta löytyi moottoripyöriä (4 suomalaispoikaa, 2 tansanialaispoikaa ja yksi tyttö sekä yksi brittipoika). Ehkä hieman yllättäen, vain afrikkalaisista piirustuksista, löytyi lisäksi rekka-autoja (jopa 9 tansanialaisella pojalla!), helikoptereita tai lentokoneita (4 tansanialaispoikaa ja yksi ghanalaispoika), busseja (5 tansanialaispojalla). Länsimaalaisia ilmiöitä olivat autoilun nimeäminen harrastukseksi (yksi englantilaispoika), tuunaajan¹ (yksi suomalaispoika), autokauppiaan (2 suomalaista ja yksi brittiläinen miehenalku) tai bussinkuljettajan ammatti (yksi englantilaispoika). Suomalaispojista kolme oli piirtänyt tulevaisuusnäkömäänsä avaruusaluksia. Näiden lisäksi vain tansanialaiset olivat piirtäneet kuvaansa huomattavasti ekologisemman kulkuneuvon – polkupyörän – mikä ainakin tällä hetkellä on heillä harvinaisuus. Yksi tai useampi pyörä löytyi viiden pojan ja kahden tytön pihamaalta. Ghanassa puolestaan polkupyörä olisi ollut köyhyyden merkki, ja siksi näissä haaveissa niitä ei näkynyt. Liitteessä 5. näkyvät kaikki aineistoni moottoriajoneuvot AtlasTi-ohjelmalla tehdyn tapausmatriisin muodossa.

¹ *Tuunatessa* parannellaan, muokataan tai tehdään omannäköistä jostakin valmiista, yleensä autosta tai vaatteesta. Eskola (2006a) käsittelee tätä muoti-ilmiötä ja -sanaa leikkimielisesti suomalaista yliopistolaitosta koskevassa kirjoituksessaan. Hän ottaa kantaa mm laatudiskussioihin kirjoittamalla, ettei mitään tulisi kehittää pelkästä kehittämisen ilosta ja ulkoisesta laaduntarkkailusta, vaan keskittyä perustehtävään.

Kuvio 30: Suomalaispojalle autot ja moottoripyörät ovat tärkeitä. Kuvaan on päässyt myös marsilainen ja robotti.

5.3 Keiden kanssa ja millaisessa tunneilmapiirissä tulevaisuuden aikuiset haluavat elää?

Yksi keskeisimpiä tutkimustehtäviäni oli selvittää, millaisessa perheessä nykypäivän lapset näkevät elävänsä tulevaisuudessa. Varsinkin länsimaissa perherakenne on muuttunut viime vuosikymmeninä paljon. Ydinperhe, jossa on kaksi eri sukupuolta olevaa vanhempaa ja mahdollisesti samat biologiset vanhemmat omaavia sisaruksia, on Suomessa edelleen yleisin perhemuoto, vaikka sen rinnalle on tullut paljon muitakin malleja sukupolvi- ja sukupuolimallien muuttumisen myötä. (Alanen 1994, 116). Kuten edellä jo kerroin, en käyttänyt tehtävänannossa sanaa "perhe" ollenkaan, koska en halunnut johdatella oppilaita sillä tiettyyn malliin siitä, mitä käsite heille tällä hetkellä edustaa. On tietenkin vaikea sanoa, miten tehtävänantojen

sanamuodot ovat muuttuneet lasten omille äidinkielille käännettäessä (lähinnä Afrikan maissa).

Pariskuntia, yksinhuoltajia ja suurperheitä

Tutkimukseni yli 200 kuvasta puolison itselleen oli piirtänyt 91 lasta (43 %). Yleensä näihin oli vielä kirjoitettu selvennökseksi *mies* tai *vaimo*. Suomalaisista yksi poika oli nimennyt kumppanin *tyttöystäväksi*, ja yksi tyttö eli maaseudulla *poikaystävänsä* kanssa. Lapsia löytyi hieman useammasta, eli 99 piirustuksesta (46 %). Nämä eivät kuitenkaan välttämättä olleet samojen lasten piirustuksia, eli joku oppilas saattoi kyllä haaveilla lapsista, muttei kumppanista, tai toisin päin. Näiden tapausten määrät olivat sattumalta hämmästyttävästi samoja: molemmissa ryhmissä - sekä lapsia ilman puolisoa, että puolison ilman lapsia - oli 18 piirustusta. Perinteisimmän perhemallin, jossa ihmisellä on sekä puoliso että yksi tai useampi lapsi, oli piirtänyt 63 (29 %) tutkimukseen osallistuvista oppilaista (ks. kuvat 31 ja 32). Yleisintä tämä oli ghanalaisilla, joista jopa 76 % (tytöistä 57 %, pojista 81 %) halusi ydinperheen. Isobritannialaisista (tytöistä 36 %, pojista 25 %) ja tansanialaisista (tytöistä 34 %, pojista 23 %) keskimäärin vajaa kolmannes piirsi tällaisen kuvan. Suomalaisista vain joka kymmenes haaveili sekä kumppanista että lapsista, hieman yleisempää tämä oli tytöille (15 %) kuin pojille (7 %).

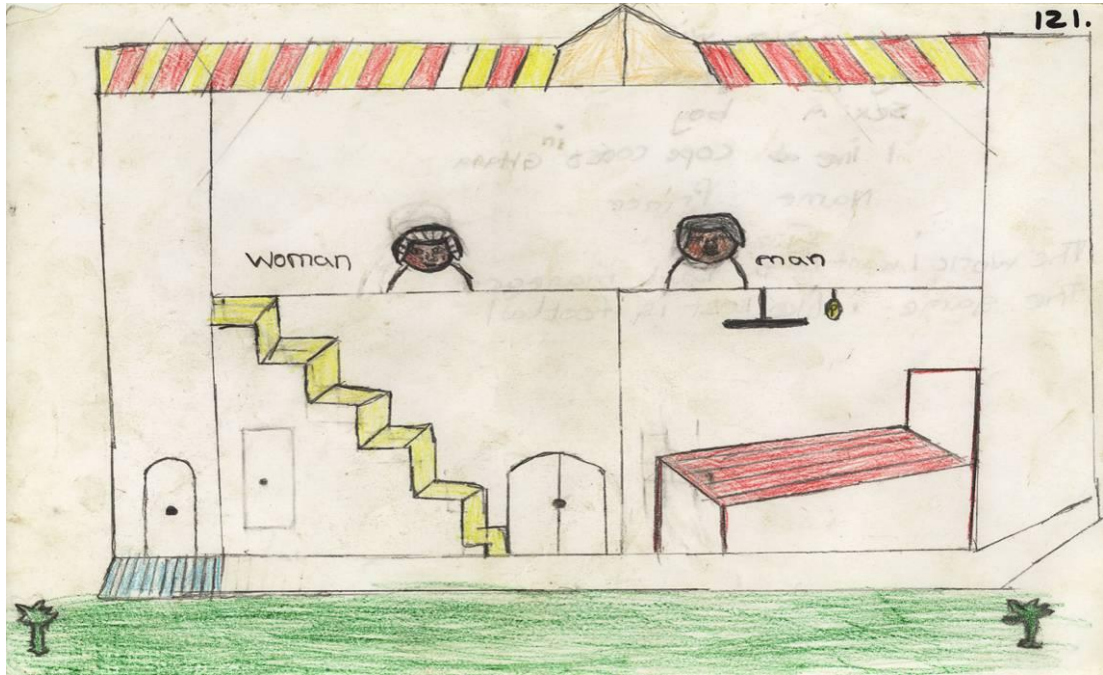

Kuvio 31: Ghanalaisessa ydinperheessä sylit ovat avoinna ja hymyt herkässä. Katsojalle välittyy varmasti emotionaalisesti lämmin ilmapiiri.

Kuvio 32: Tansanialainen suahilinkielinen ilmaus onnellisesta ja sopuisasta avioparista *wanasikilizana vema* tarkoittaa "he kuuntelevat toisiaan hyvin" (Harjula 1973, 123). Tämä on mielestäni hyvä esimerkki afrikkalaisesta ihmisläheisyydestä.

Aikuinen parisuhde ilman lapsia houkutteli eniten brittiläisiä, heistä joka viides piirsi tällaisen kuvan (14 % tytöistä ja jopa 25 % pojista!). Tansanialaisten (8 %) ja suomalaisten (7 %) piirustuksissa tämä oli kutakuinkin yhtä yleistä. Ghanasta tähän ryhmään kuului vain yhden pojan työ, joka selvästi poikkesikin muista maansa töistä (ks. kuvio 33).

Kuvio 33: Tämä kuva poikkesi selvästi muista afrikkalaispiirustuksista. Niukan ihmismääränsä lisäksi myös piirustustapa oli muita kuvaamataidontöitä pelkistetympi.

Lapsia ilman toista vanhempaa, olivat piirustuksiinsa piirtäneet eniten tansanialaiset lapset (11 %: tytöistä 16 % ja pojista 8 %). Suomalaisilla (8 %) ja britannialaisilla (7 %) lapsilla tämä oli lähes yhtä yleistä, kun taas ghanalaisista töistä löytyi vain yksi, kolmen lapsen kanssa elävä, nainen. Vaikka tehtävänannossa pyydettiin piirtämään *ihmiset, joiden kanssa asut*, voi toki olla, että kaikki eivät ole tehtävää niin ymmärtäneet, ja mielessään kuvittelivat aviomiehen esimerkiksi töihin. Tämä on afrikkalaisessa yhteiskunnassa perheiden yleisin työnjakomalli (ks. esim. Swantz 1998). Eräs kiintoisa yksityiskohta oli, että kolmessa suomalaislapsen (kahden tytön, yhden pojan) piirustuksessa, jossa toista vanhempaa ei ollut, lapsi oli ulkonäöltään lähes identtinen – pienikokoisempi vain – kuin henkilö itse aikuisuudessa. Eli lapsi saattoi kuvitella saavansa aikuisena itselleen samaa sukupuolta olevan kaverin (ks. kuvio 34).

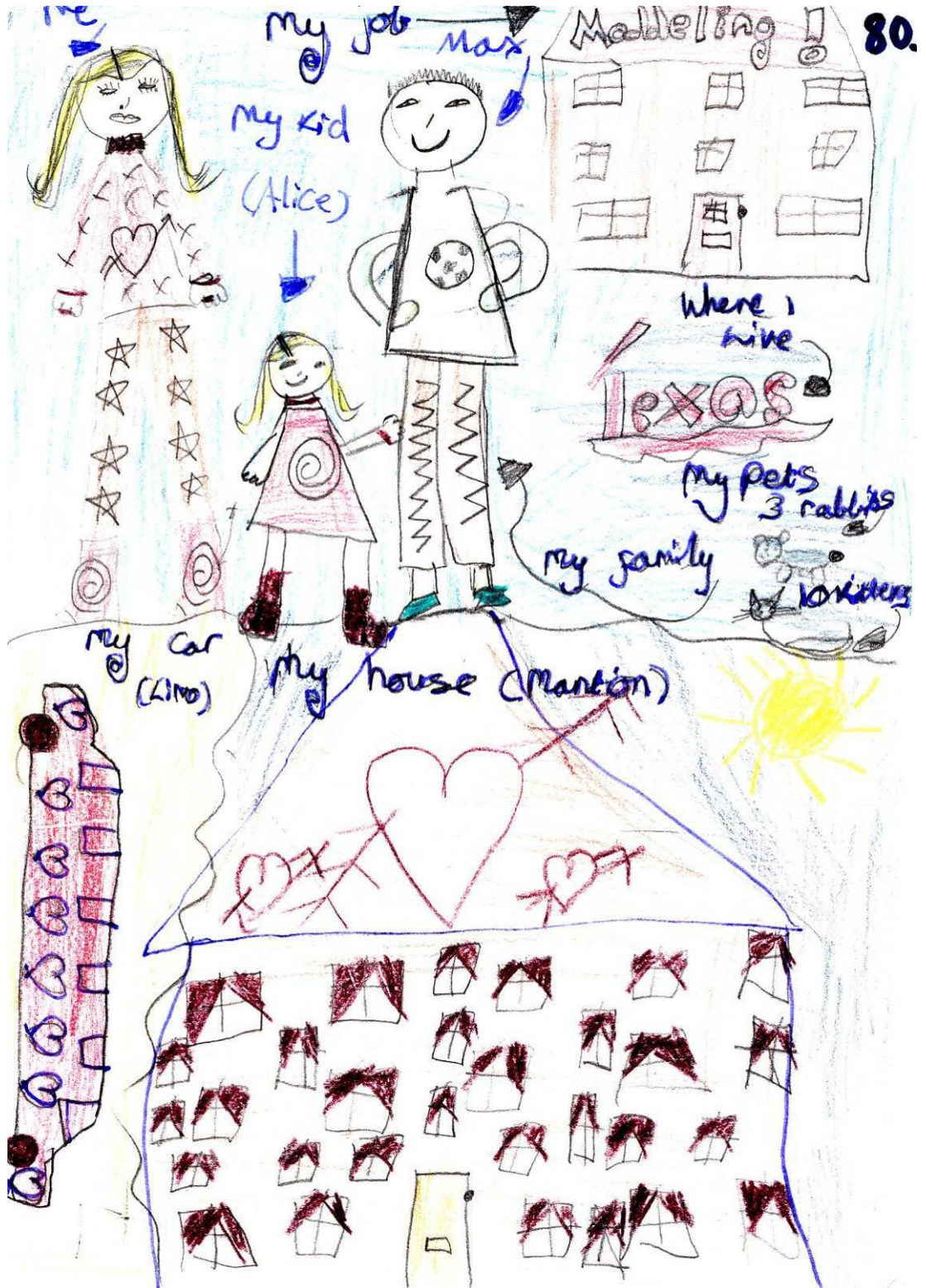
Kuvio 34: Kolmen suomalaislapsen työssä tulevaisuudenperheen muodosti lapsen itsensä lisäksi yllättävän samannäköinen ja samaa sukupuolta oleva lapsi.

Taulukosta 2. näkyy yhteenvetona, millaisissa kokoonpanoissa tulevaisuutemme kansalaiset aikovat elää. Esiintymislukuja on verrattava tapauskohtaisesti aina kyseisestä maasta olevaan kokonaisaineistonmäärään. Yli kolme lasta itselleen ei toivonut kuin kolme prosenttia tutkimukseen osallistuneista lapsista.

Vain länsimaisilla lapsilla – erityisesti tytöillä – ilmenevä piirre oli tulevien lasten tai puolison nimen kuvittelemisen. Tulevan kumppaninsa nimen osasi ennustaa (tai toiveajatella) jopa 4 lasta: 2 brittityttöä ja yksi -poika sekä suomalaistyttö. Näistä 2 brittilasta oli keksinyt nimet myös lapsilleen (ks. kuvio 35). Nimet ainoastaan lapsilleen oli keksinyt 4 tyttöä: 3 englantilaista ja yksi suomalainen.

Taulukko 2. Eri maissa elävien lasten mielikuvat tulevaisuutensa asuinkumppaneista vaihtelevat huomattavasti.

	Ghana (n=33)		I-Brit. (n=30)		Suomi (n= 72)		Tansan. (n=79)		Fr(%)
	f	m	f	m	f	m	f	m	
Sukup.	f (7)	m (26)	f (14)	m (16)	f (27)	m (45)	f (32)	m (47)	214 (100%)
puoliso	4	22	7	8	5	7	13	25	91 (43%)
1 lapsi	-	2	3	-	5	-	8	2	20 (9%)
	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- tyttö	-	2	3	-	5	-	8	2	20 (9%)
- poika	2	6	1	-	1	3	2	5	20 (9%)
- ei tietoa sukupuol.	-	-	1	-	2	-	1	7	11 (5%)
2 -3 lasta	4	16	3	4	1	-	8	6	42 (20%)
4-6 lasta	-	1	-	1	-	1	2	2	7 (3%)
isovanhemmat	-	-	-	1	-	-	4	6	11 (5%)
lapsuuden kavereita	-	-	1	-	2	9	-	-	12 (6%)
muita aikuisia	-	-	1	-	2	-	1	7	11 (5%)
eläimiä	6	19	10	12	20	22	19	25	133 (62%)
avaruusolioita	-	-	-	-	-	2	-	-	2 (1%)

Kuvio 35 : Englantilaistytön sydämellisessä piirustuksessa on tiedossa jo tulevan aviomiehen ja lapsen nimi. Kuvasta olen lisäksi löytänyt AtlasTI-koodeiksi mm. limusiinin (luksus), 3 kania ja 10 kissanpoikasta, haaveammatiksi mallin työt, muuttamisen Texasiin ja auringon.

Kimppakämppiä vai omaa rauhaa?

Aikoivatko kaikki muut lapset, joilla ei ollut puolisoa tai lapsia, elää tulevaisuutensa sitten yksin? Asia ei ole näin yksinkertainen, sillä kuviin mahtui myös isovanhempia, lapsuuden kavereita tai muita aikuisia. Itsensä lisäksi jonkun muun ihmisen oli piirtänyt 138 lasta, eli 64 % aineistosta. Näidenkään jälkeen eivät aineistosta löytyvät seuravaihtoehdot lopu, sillä kuvista löytyi eläimiä ja kahdella suomalaispojalla jopa avaruusolioita asuinkumppaneinaan (ks. kuvio 36). Ainoastaan 15 % (33) koko aineiston lapsista oli tulevaisuuden mielikuvissaan yksin. Tämä oli selvästi yleisintä suomalaisille, joista yli neljäsosa (26 %) asui yksinään, pojista jopa 38 %. Tansanialaispojista 19 % ei ollut seuraa, tyttöillä vastaava luku oli 9 %. Useimmissa näistä tansanialaiskuvista ei ollut piirretty ihmisiä ollenkaan mukaan kuvaan. Britannialaisista vain yksi tyttö ja yksi poika halusi asua yksin, kun taas ghanalaisia ei aineistossa ollut ollenkaan.

Kuvio 36: Suomalaispojan mielikuvissa hänen tulevaisuudenkodissaan asuinkumppaneina on avaruusolioita ja kissa.

Erilaisten kehitysteorioiden valossa suomalaisten kumppanien puuttumista voisi perustella mm. freudilaisen ajattelun mukaisella latenssikaudella. Psykoanalyysin kehittäjän, Sigmund Freudin mukaan kouluikäisen lapsen seksuaaliset kiinnostukset jäävät leikki-iässä koetun oidipaalisen kriisin jälkeen taka-alalle, kunnes heräävät taas 12-vuotiaana. Energiaa lapselta kuluu tällöin konkreettisempien asioiden, kuten urheilun ja älyllisten toimintojen kehittämiseen (esim. Crain 2000, 244–270; Vilkkö-Riihelä 1999, 526–528.) Teoria kuulostaa järkevältä, mutta miksi se ei sitten olisi validi myös maailmanlaajuisesti? Miksi toisen länsimaisen kulttuurin kasvatitkin, britannialaiset lapset, piirsivät tutkimuksessani itselleen puolisoita ja muita perheenjäseniä (ks. kuvio 37)? Kuten kaikki kehitysteoretikot, myös Freud on saanut osakseen paljon kritiikkiä.

Kuvio 37: Englantilaispoika aikoo pelata jalkapalloa sekä työkseen että harrastukseksi. Kotikentällä mukana on viisi lasta, vaimo ja 3 koira.

Juurettomuutta vai isovanhemmat jatkumona?

Lasten ja vanhemmiksi ymmärtämiäni aikuisten lisäksi 11 piirustuksesta löytyi isovanhempia. Näistä kymmenen oli peräisin tansanialaislapsen

kynästä (kuusi poikaa, neljä tyttöä) ja yksi britannialaispojan visiosta. Tämä poika aikoi asua aikuisena omien nykyisten isovanhempien (ja koiran) kanssa, eikä aikonut hankkia omia lapsia. Suomalaislapsista yksi poika ilmoitti, ettei aio tehdä aikuisena töitä vaan aikoo saada viikkorahaa vanhemmiltaan... Isovanhemmuuden (tai vanhuuden ylipäänsä) symbolina kuvissa pidin esimerkiksi kävelykeppiä (ks. kuvio 38).

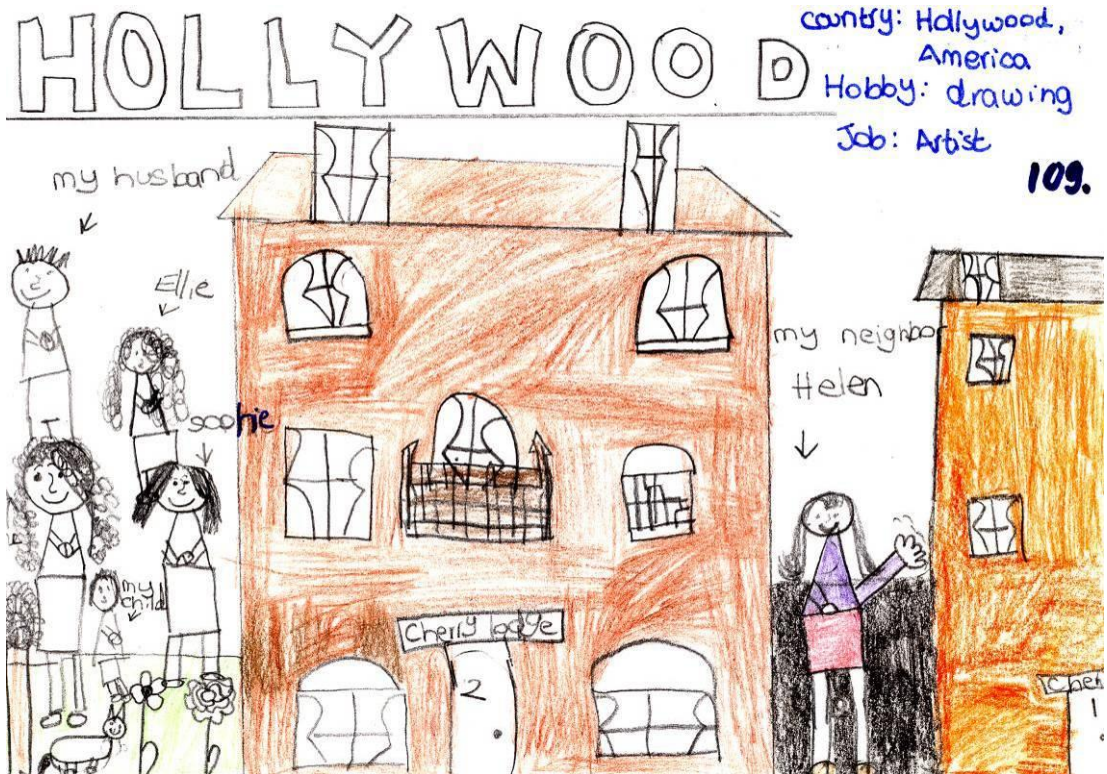
Kuvio 38: 12-vuotiaan tansanialaistyön piirustuksessa eläinten lisäksi yhteisessä taloudessa elävät isovanhemmat, vanhemmat ja tyttölapsi.

Miksei kuvissa näkynyt enempää isovanhempia, ovathan he varmasti näille tämän hetken lapsillekin tärkeitä henkilöitä kulttuurista riippumatta? Evoluutiotutkija Viitalan (2005) mukaan sekä Afrikassa että Suomessa tehdyt tutkimukset osoittavat, että auttamalla, neuvomalla ja suojaa antamalla vanhemmat voivat parantaa lastensa lisääntymismenestystä ja lastenlastensa elossa säilymistä, ja lisätä näin omien geeniensä siirtymistä tuleville sukupolville. Suomalaisiin kirkonkirjoihin perustunut tutkimus toi ennen muuta esiin isoäitien suuren merkityksen, kun taas afrikkalainen tutkija painotti isoisien merkitystä. Lähes kaikissa kulttuureissa tarinoiden kertojana

ja traditioiden siirtäjänä lapsille tärkeä rooli onkin juuri isovanhemmilla. (emt. 103–104). On totta, että länsimaalaisen kulttuurimme surullinen nykyilmiö on vanhusten sulkeminen laitoksiin. Uskoisin lasten tahtovan pitää yhteyttä omiin vanhempiinsa aikuisenakin. Harvoin enää länsimaissa asutaan yhdessä aikaisempien sukupolvien kanssa, vaikka isovanhemmat sinänsä olisivatkin tärkeitä. Kulttuuriimme kuuluu taloudellinen riippumattomuus ja itsenäistyminen suhteellisen varhaisessa vaiheessa. Tämä on hyvä asia, mutta ehkäpä voisimme silti oppia jotain vanhemman ihmisen arvostamisesta ja elämäkokemuksen kunnioittamisesta esimerkiksi afrikkalaisesta kulttuurista!

Ystäviä ikuisesti

Ainoastaan länsimaalaiset – ja erityisesti suomalaiset – lapset piirsivät lapsuuden ystäviänsä tulevaisuuteensa. Lapsuuden kaverin oli piirtänyt mukaan 11 suomalaislasta (15 %) ja yksi englantilainen tyttö. Brittityöllä oli kuvassa oma perhe, mutta naapurina asui nykyinen paras kaveri Helen (ks. kuvio 39). Sen sijaan suomalaisten asumismuotona näytti olevan ns. kimppakämpä, jossa todella asuttiin yhdessä kavereiden kanssa ilman perheitä (ks. kuvio 40). Nämähän ovat maassamme hyvin suosittuja, varsinkin nuorena aikuisiässä. Uskon lapsilla olevan esimerkkejä sukulais- tai tuttavapiiristään tällaisista asumisratkaisuista. Kimppakämpästä kaverin/ kavereiden kanssa haaveili 2 tyttöä (7 %) ja 9 poikaa (16 %). Kaikissa kuvissa asumiskumppani oli lapsen itsensä kanssa samaa sukupuolta.

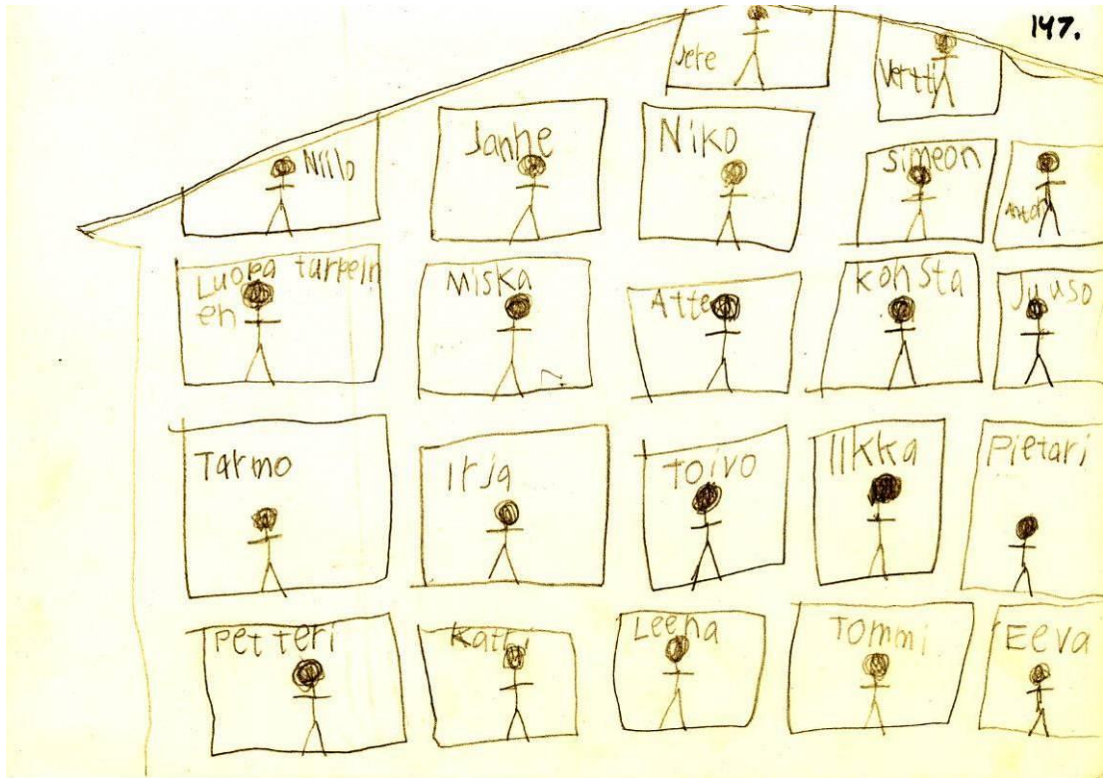

Kuvio 39: Englantilaistytö haaveilee ydinperheestä ja taiteilijan urasta Hollywoodissa. Lapsuuden ystävä ja luokkatoveri Helen asuu naapurissa.

Kuvio 40: Helsinkiläispojan unelmissa siittää linnamainen kimppekämpä Suomenlinnassa yhdessä nykyisten lapsuuskavereiden kanssa.

Lapsuuden ystävien lisäksi kuvista saattoi löytää myös muita aikuisia, joita en osannut määritellä. Näitä löytyi kahdeksasta tansanialais-, yhdestä brittiläis- ja kolmesta suomalaispiirustuksesta (ks. kuvio 41).

Kuvio 41: Tähän persoonalliseen tulevaisuuden kotiin on päässyt suomalaispojan tämänhetkisiä ystäviä ja sukulaisia mukaan.

Ystävä kaksi- tai nelijalkainen

Vain alle puolet tutkimukseni oppilaista haaveili saavansa aikuisena lapsia, mutta eläimet olivat huomattavasti toivotumpia. Yli 62 prosentissa piirustuksista (133/214) oli kuvattu ainakin yksi eläin. Tytöt toivoivat eläimiä poikia enemmän, niitä oli jopa 55 tytön (69 %) piirustuksessa, kun taas pojilla eläimiä oli 58 % kuvista.

Tutkimukseni kansallisuuksista eläinrakkaimpia – tai ainakin koti- tai lemmikkieläimiä itselleen eniten piirtäviä – olivat ghanalaiset. Tulevaisuuden ghanalaistalouksista 76 %:iin kuului yksi tai useampi eläin (tytöistä jopa 86 %, pojista 73 %). Seuraavaksi eniten eläimiä oli brittipojilla, joista 3/4 halusi itselleen lemmikin! Englantilaistytöistä eläimen piirsi 71 %.

Tutkimukseni maista, joista otettiin suurempi otos, löytyi eläimiä hieman vähemmän (58 % suomalaisista ja 56 % tansanialaisista). Suomalaistytöistä tosin 74 % haaveili lemmikistä ja tansanialaistytöistäkin 59 %. Pojat piirsivät niitä vähemmän (Suomi 49 %, Tansania 53 %),

Suosituin eläin oli koira. Niitä oli yhteensä 55 piirustuksessa, 26 % kokonaismäärästä (ks. kuvio 42). 48:ssä piirustuksessa oli 1 koira, neljässä 2 koiraa, kahdessa 3 koiraa ja yhdessä suomalaispojan työssä jopa 10 koiraa! Suhdeluvut koirien esiintyvyyden suhteen menivät lystikkäästi: isobritannialaislapsista joka toinen piirsi koiran ($15/30 = 50\%$), ghanalaislapsista joka kolmas ($11/33 = 33\%$) ja tansanialaislapsista joka kymmenes ($8/79 = n.10\%$). Suomalaislapsista koiran oli piirtänyt 21 lasta eli 29 %.

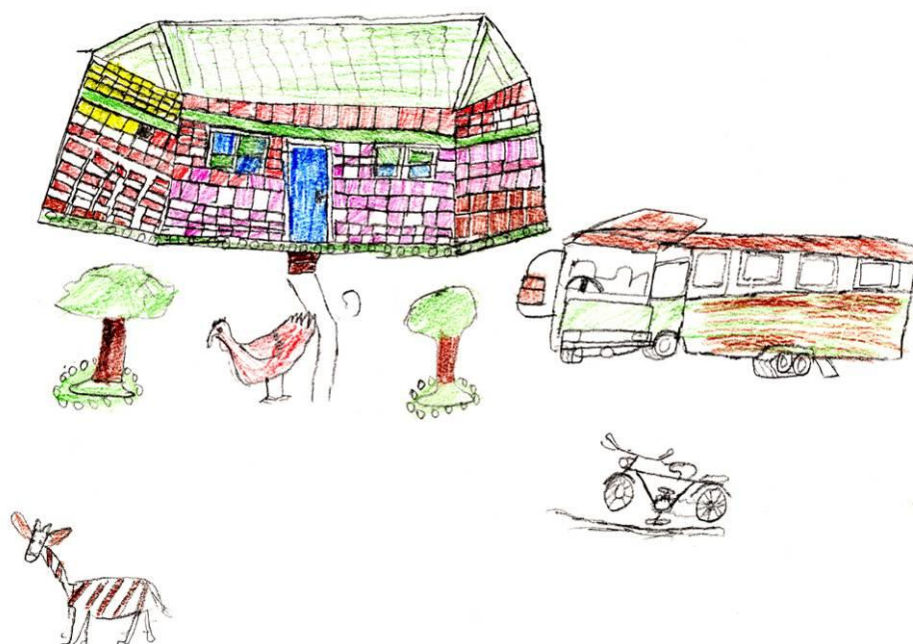
Kuvio 42: Joka toisen brittilapsen kuvassa oli koira. Tämä piirustus kertoo piirtäjästään monta muutakin yksityiskohtaa.

Seuraavaksi suosituin eläin oli kissa. Niitä oli 29 (14 %) piirustuksessa. Tällä kertaa suurimman kissakatraan halusi brittiläistyttö, joka toivoi 3 kanin lisäksi jopa 10 kissanpoikasta! Yksi suomalais- ja yksi englantilaisneitonen

haaveilee kahdesta kissasta. Muut 26 lasta tyytyivät kukin yhteen kissaan, joskin monella oli piirustuksessaan lisäksi muita eläimiä. Ehdottomasti eniten kissoista pitivät englantilaiset (40 %), sitten ghanalaiset (21 %) ja suomalaiset (19 %), kun taas vain 3 % tansanialaislapsista kuvitteli omistavansa kissan.

Tutkimusmaiden eläinhalukkuutta vertaillen on toki muistettava, että eri eläimillä on kehitys- tai länsimaissa aivan erilainen merkitys ja asema. Keniasta Suomeen muuttanut juoksija ja kirjailija Wilson Kirwa muistelee Suomeen tullessaan yhden alkuaikojen kulttuurishokin liittyvän siihen, että meillä koirat ja kissat pidettiin sisällä. Afrikkalaisissa kodeissa ne elävät pihoilla, eivätkä saa perheissä niin suurta roolia kuin meillä (Vepsä, 2006). Nimet lemmikeilleen oli keksinyt sekä 4 suomalais- että 4 englantilaislasta. Ryhmien erona oli, että suomalaislapsista enemmistö (3) näistä oli tyttöjä, kun taas englantilaislapsista sama suhdeluku oli edustettuna päinvastoin (3 poikaa, 1 tyttö). Kuten puolison ja lasten nimien keksiminenkin, tämäkin oli täysin länsimainen ilmiö.

Afrikkalaisten piirustuksissa oli länsimaita rikkaampi eläinkanta (ks. kuvio 43). Pihoilla juoksenteli kanoja, vuohia, lintuja ja lampaita, jotka kaikki kuuluvat oleellisesti myös ghanalaiseen kaupunkikuvaan. Kaikkia eläimiä en edes tunnistanut, ja koodasinkin ne omaksi ryhmäkseen *joku muu eläin*. Tosin epäselviä tapauksia löytyi myös länsimaisilta lapsilta. Piirustuksista löytyi monia mielenkiintoisia yksityiskohtia, jotka paljastuivat minullekin vasta haastateltuani aineiston kerääjiä. Olin esimerkiksi luullut ghanalaispiirustuksista usein vuoheksi tarkoitettut eläimet lehmiksi, kunnes kuulin, että lehmä on harvinaisuus niillä alueilla ja omistaakseen sellaisen täytyy olla todella rikas. Eräs ghanalaistyttö oli piirtänyt apinan häkkiin. Informanttini osasi kertoa, että tytön koulun läheisyydessä on kadulla myynnissä tällainen eläin. Loponen (2006) myös muistutti, että vaikka ghanalaisilla olikin kuvissa eniten eläimiä, ei heidän suhtautumisensa ole niin henkilökohtainen kuin länsimaisilla, joten eläinrakkaudesta puhuminen tässä yhteydessä tuntuu kyseenalaiselta.

Kuvio 43: Tansanialaiskodin pihalla juoksentelee lintu ja viehättävä seepra. Kuvassa näkyvät myös, vain tansanialaisaineistosta löytyvät kulkuneuvot, rekka-auto ja polkupyörä.

Piirustusten tunneilmapiiri: hellää, herkkää - ja väkivaltaa

Kuvien ilmapiirin tulkitseminen oli vaativa tehtävä. Suurimmassa osassa kuvia ihmiset olivat hymyileviä ja tunnelma vaikutti positiiviselta, mutta myös muunlaisia kuvia löytyy. Kulttuurillisesti ihmisten ilmeissä näkyi eroja siinä, että länsimaisten lasten piirustuksissa hymyiltiin enemmän ja leveämmin kuin afrikkalaisissa. Tämä selittyy sillä, että me länsimaissa olemme tottuneet poseeraamaan hymyillen kuvissa, ja lapsia kannustetaan piirtämään iloisia ihmishahmoja, kun taas monessa osassa Afrikkaa hymyileminen (ja erityisesti hampaiden näyttäminen) valokuvissa on edelleen tabu. Kuvasta tulee näkyä ihmisen perusolemus ja vakavailmeisyys korostaa arvokkuutta. Viisi ihmisistä piirustuksista oli kasvottomia.

Yksi nimeämäni koodi Atlas-ohjelmaan oli *Extrahellää ;)*. Tällä halusin kuvata piirustuksesta välittyvää erittäin positiivista tunneilmapiiriä. Kriteereiksi asetin sen, että piirustuksessa on ihmisiä, jotka pitävät toisiaan kädestä

kiinni, ovat muuten erittäin lähellä toisiaan tai kuvaan on piirretty ihmisten väliin sydämiä tai ilmeikäs katse (ks. esim. kuvio 44). Tällaisia kuvia löytyi piirustusten joukosta 46 kappaletta (21 %), joista tyttöjen piirtämiä oli 22 (tytöistä 28 %).

Kuvio 44: Suomalaistyttö toivoo asuvansa aikuisena lapsuuden ystävän kanssa yhdessä.

Suomalaisia on perinteisesti syytetty heikosta tunteiden (varsinkin positiivisten) ilmaisusta, mutta antoiko tutkimukseni syytä huoleen myös uuden lapsisukupolven osalta? Valitettavasti tilanne näyttää – ainakin näin kuvallisen ilmaisun mukaan – huolestuttavalta, erityisesti suomalaisten poikien osalta. Vain yhden suomalaispojan työstä löytyi koodille vaadittava piirre (2 %), joka laskikin koko suomalaislasten hellyysprosentin kahdeksaan, vaikka tytöistä 19 % kuului ryhmään. Muissa maissa päästiin huomattavasti korkeampiin tuloksiin: Iso-Britanniassa 23 % (36 % tytöistä, 13 % pojista), Ghanassa 27 % (29 % tytöistä, 27 % pojista) ja Tansaniasta jopa yli 30 % sekä tytöistä että pojista ilmaisi tunteensa näin voimakkaasti. Tansanialaisten

korkeaa prosenttilukua nostaa tosin se, että suurimmassa osassa kuvia ihmiset oli aseteltu tiiviiksi ryhmiksi johonkin osaan paperia (ks. kuvio 45).

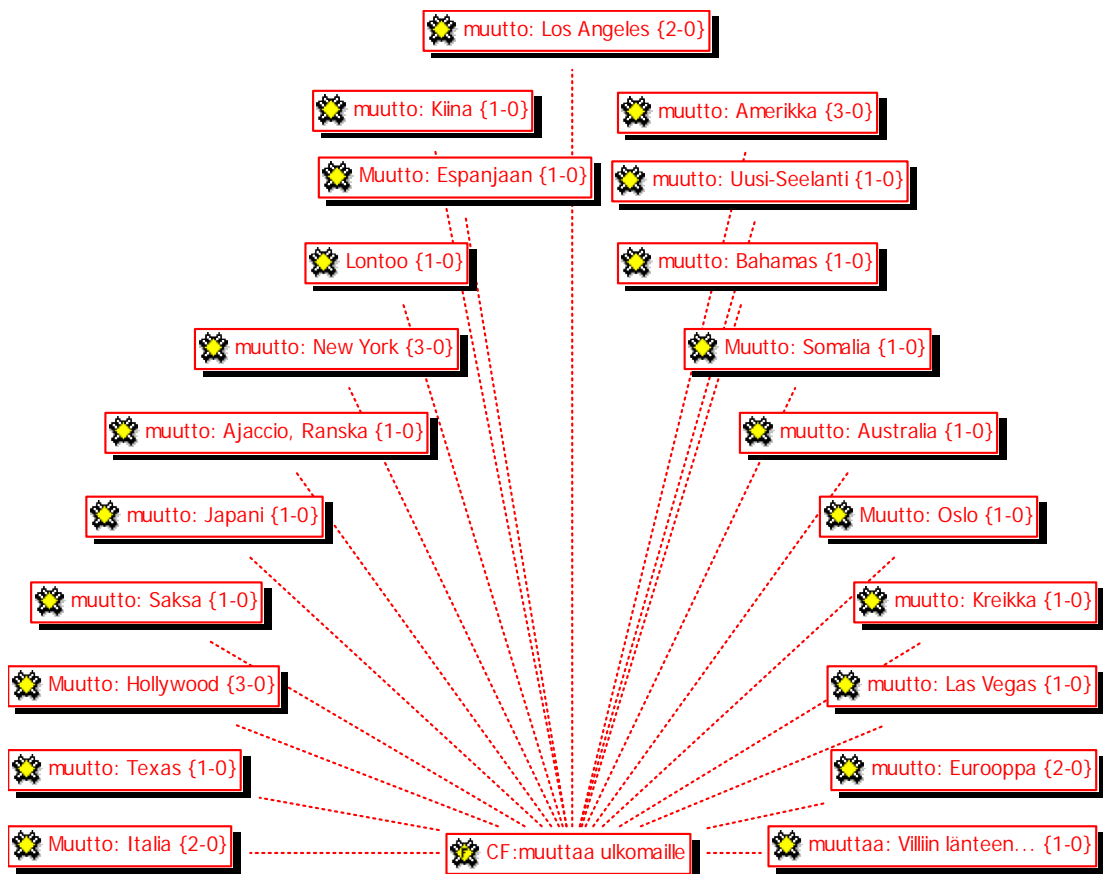
Kuvio 45: Tansanialaiskuvissa ihmiset oli usein asetettu yhdeksi rykelmäksi lähelle toisiaan.

Kuvia, joissa oli mukana aseita, väkivaltaa tai "murhavälineitä", niin kuin eräs asianomainen itse asian ilmaisi, oli aineistossa viisi. Yhdessä tansanialaispojan muuten värikkäässä ja iloisessa kuvassa oli ampuva mies, kaikki muut *väkivalta*-kategoriaan kuuluvat piirustukset olivat suomalaisilta pojilta. Yhdessä kuvassa poika selvästi oli poliisi, joka oli osoittamassa sankaruuttaan juuri ryöstön keskellä.

5.4 Missä maassa ja paikkakunnalla lapset suunnittelevat aikuisena asuvansa?

Kotiseudulle vai maailmalle?

Tehtävänannossa pyydettiin lapsia myös kirjoittamaan kuvaan maa ja paikkakunta, missä ajattelee aikuisena asuvansa. Tämäkin jakoi länsi- ja afrikkalaiset maat selvästi erilleen. Kaikki tansanialais- ja ghanalaislapset näkivät tulevaisuutensa kotimaassaan, kun taas englantilais- ja suomalaislapsista jopa 28 % haaveili ulkomaille muutosta. Se, kuinka realistisia nämä haaveet ovat, onkin sitten toinen asia, sillä kohteita löytyi aina Kiinasta ja Havaijista Villiin länteen saakka (ks. kuvio 46)! Lisäksi muutaman suomalaispojan koti sijaitsi Marsissa.

Kuvio 46: Länsimaalaisten lasten ulkomaille sijaitsevien asuinpaikkatoiveiden kirjo oli valtava. Britannialaislapsia ulkomaille muutto houkutteli suomalaislapsia enemmän. Lisäksi muutaman suomalaispojan haaveet lennättivät heidät avaruuteen saakka.

Britannialaislapsista sekä tytöistä että pojista 57 % aikoi muuttaa kotimaastaan ja suomalaislapsistakin 17 % (pojista 18 %, tytöistä 15 %). Tämän hetken muuttovirta kulkee niin Suomessa kuin Iso-Britanniassa pääkaupunkiin päin, joten suuri ero maidemme välillä selittyy varmasti sillä, että englantilaislapset asuivat maakunnassa, kun taas suomalaislapset olivat helsinkiläisiä.

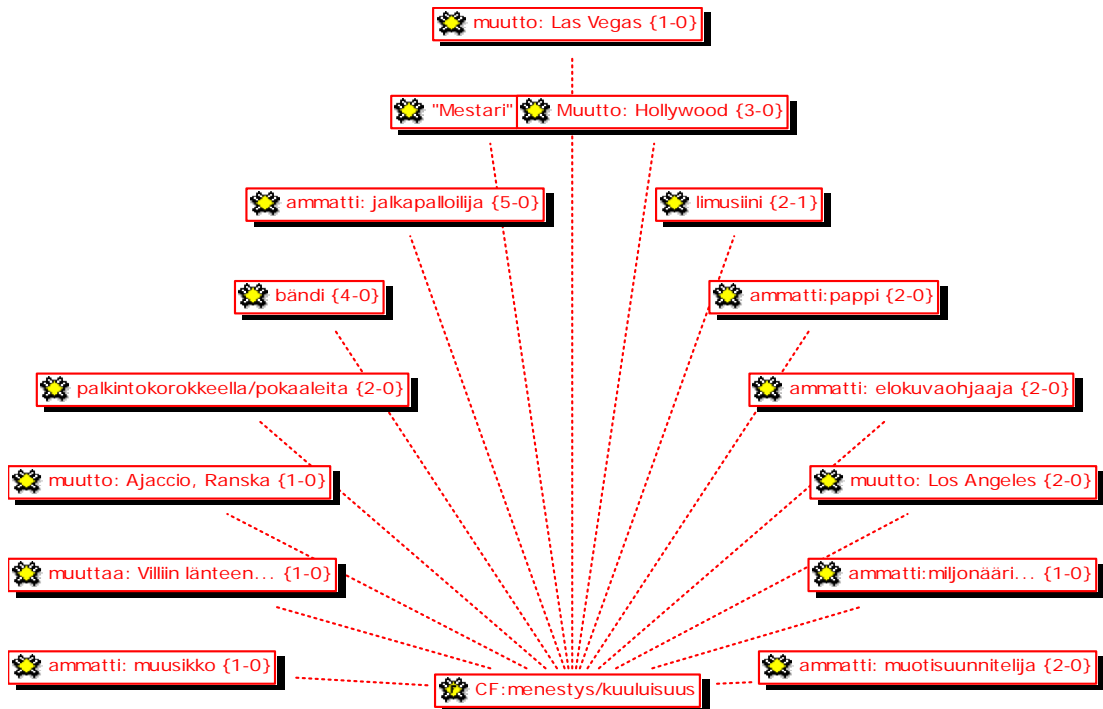
Kotimaahansa suunnitteli jäävänsä 68 % koko aineiston lapsista. Tämä pitää sisällään siis 100-prosenttisesti kaikki afrikkalaislapset. Tansanialaislapset olivat kirjoittaneet kuvaan tulevaisuutensa kotipaikakseen yleensä vain *Tanzania*, joten en voi eritellä heitä sen mukaan, aikovatko he jäädä kotiseudulleen, vai muuttaa muualle kotimaassaan. Aihe on ajankohtainen, sillä Tansanian pääkaupungin, Dar es Salamin, kasvavana ongelmana ovat katulapset, jotka ovat maaseudulta paremman elämän toivossa kaupunkiin muuttaneita nuoria. (Huusko, 2006) Tutkimukseni piirustusaiheiden perusteella näyttäisi kuitenkin siltä, että nämä lapset näkevät tulevaisuutensa ennemmin maaseudulla kuin kaupungissa. Jos asiaa kysyttäisiin 10 vuoden kuluttua samoilta oppilailta uudelleen, saattaisi tilanne olla toinen. Valitettavasti vain tällä hetkellä Tansaniassa maanviljelijäksi ryhtyminen tarkoittaa käytännössä pysymistä köyhänä hautaan saakka (emt. 47).

Tansanialaisia ikätovereitaan tarkemmin olivat tulevaisuutensa kotipaikkakunnan kuvanneet ghanalais-, brittiläis- ja suomalaislapset. Tämän päivän Suomessa on nähtävissä monenlaista muuttoliikettä: virtaus pääkaupunkiin ja muihin suuriin kaupunkeihin on edelleen voimakasta, mutta toisaalta moni kaupunkilainen on valinnut itselleen rauhallisemman, ja asumiskustannuksiltaan edullisemman maaseudun. Tutkimukseni mukaan myös helsinkiläislapset saattavat muuttaa tulevaisuudessa kotimaassa Kehä III:n ulkopuolelle. Piirustuksissa näkyviä tämänhetkisiä suosikkipaikkakuntia olivat muun muassa: Haapajärvi, Lohja, Nurmes ja Rovaniemi. Lappi oli myös saanut erikseen 3 mainintaa. Uskon näiden paikkakuntien olevan oppilaille tuttuja esim. mummola-, mökki- tai muuna lomaviettopaikkakuntanaan (vrt. Kaivola & Rikkinen 2003).

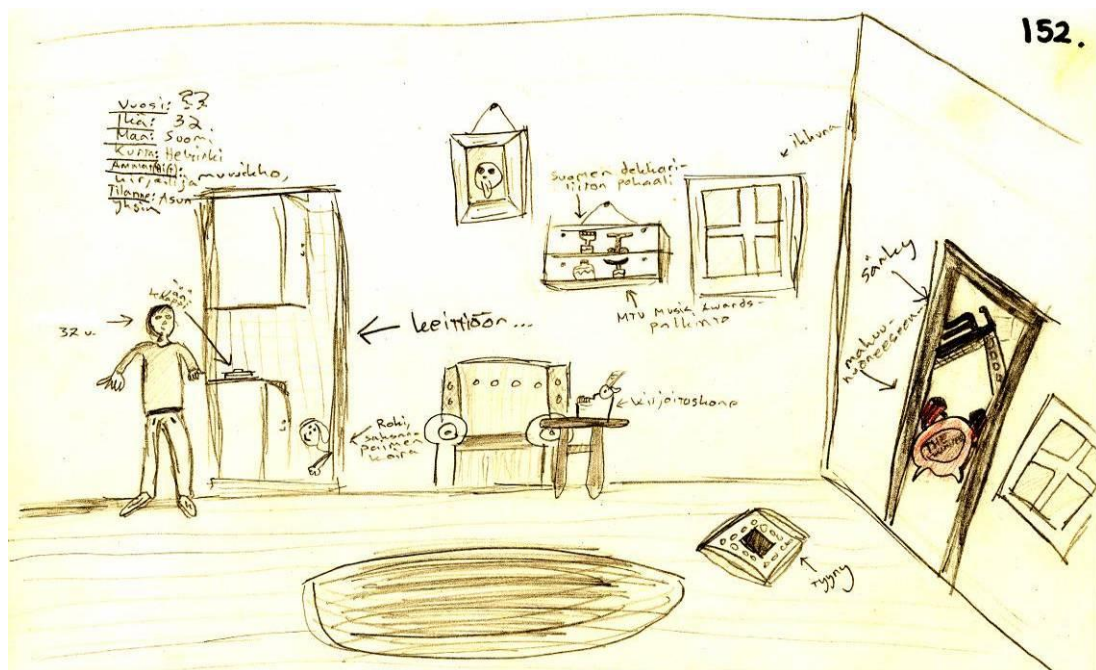
5.5 Muita aineiston teemoja

Kuuluisuutta tavoittelemassa

Eräs tutkimukseni aikana esille noussut kiinnostava yksityiskohta olivat piirustukset, joissa lapsi oli piirtänyt itsensä palkintokorokkeelle tai kotia korostivat palkintopokaalit tai kunniakirjat. Joku haaveili kuuluisan rugby-pelaajan urasta, aika moni jalkapallotähteydestä, omasta bändistä ja muusikon urasta, kuuluisuudesta elokuvaohjaajana tai muotisuunnittelijana. Usein näihin liittyivät myös muutot Hollywoodiin, Las Vegasiin, Los Angelesiin, Ranskan Ajaccioon tai Villiin Länteen. Kolmessa työssä luki sana ”mestari” vain osoittamassa omaa menestystään. Nämä kaikki koodit keräsin yhteiseksi Atlas-perheeksi nimellä *menestys ja kuuluisuus*. Alkuperäinen nimitykseni oli *sankari*, mutta tarkasteltuani sisältöjä tarkemmin huomasin, että usein näissä oli kuitenkin kuuluisuus ehkä itse sankaritekoja tärkeämmällä sijalla. Kuuluisuushakuisia lapsia löytyi ennakko-oletuksen mukaisesti eniten länsimaista, yhteensä 29 piirustuksesta, suomalaisia mukana oli 13 (4 tyttöä), ja isobritannialaisia menestyksentavoittelijoita löytyi 13 (5 tyttöä). Aluksi koin vain yhden afrikkalaisen, ghanalaisen ammattilaisjalkapalloilijan urasta unelmoivan pojan, kuuluvan tähän koodiperheeseen. Onneksi kävin keskustelun Ghanassa asuneen ystävältäni kanssa. Hän kertoi papin ammatin olevan ehdottomasti yksi tämän *menestys ja kuuluisuus* – perheeseen kuuluvista koodeista. Afrikassa papit nauttivat yhteiskunnan arvostusta ja omaavat suuren statuksen (ks. kuviot 47 ja 48.)

Kuvio 47: AtlasTi-ohjelman Network-ikkunassa näkyvät ne koodit, jotka olen yhdistänyt "menestys/kuuluisuus" -perheeseen. Suluissa olevien lukujen ensimmäinen numero ilmoittaa kuinka monta tällä koodilla olevaa piirustusta aineistosta löytyi.

Kuvio 48: Tällä suomalaispojalla on ammatillisesti kunnianhimoiset tavoitteet elämälleen. Hän aikoo asua tulevaisuudessa yksin, kuten 38% maansa tutkimukseen osallistuneista pojista.

Siitä kuva, mistä puute

Tutkimuksen edetessä ilmeni, että lapsi ei välttämättä piirrä tämän hetkisen kokemusmaailman itsestäänselvyyksiä. Se, mikä suomalaiselle on itsestään selvyyttä, voi afrikkalaiselle olla luksusta, jopa utopiaa. Niinpä ainoastaan afrikkalaisista kuvista löytyi erikseen piirrettynä vesikaivo/-pumppu ja sellainen löytyi jopa joka neljännessä afrikkalaiskuvasta (22 kuvaa Tansaniasta ja 3 Ghanasta, ks. kuvio 49). Suomalaisaineistosta oli yksi kylpyamme ja yksi sauna.

Kuvio 49: Jopa 28% tansanialaislapsista oli piirtänyt tulevaisuudenkuvaansa vesihanon.

Sähköjä oli korostanut 20 tansanialaislasta (13 tyttöä), 9 suomalaislasta, kuusi ghanalaislasta (5 poikaa, yksi tyttö) sekä yksi englantilaistyttö. Afrikkalaisissa kuvissa näkyivät sähköjohdot, hehkulamput ja muu peruselektroniikka, kun taas suomalaisissa töissä lampunmalli oli tärkeä imago-tyylikeino. Ghanalaisista kaksi haaveili tuulettimesta, kun taas englantilaisneidon vei vuorilla sijaitsevalle asunnolleen sähköinen köysiratahissi! Ero tansanialais- ja ghanalaislasten sähköjohtopiirustusten määrässä voi selittyä sillä, että Tansaniassa maaseutualueen muutama (mm. rehtorin) kotiin on juuri vedetty sähköt, kun taas Accrassa sähköjohtoja toki on tälläkin hetkellä rikkailla, mutta lapset eivät osanneet niistä erikseen haaveilla.

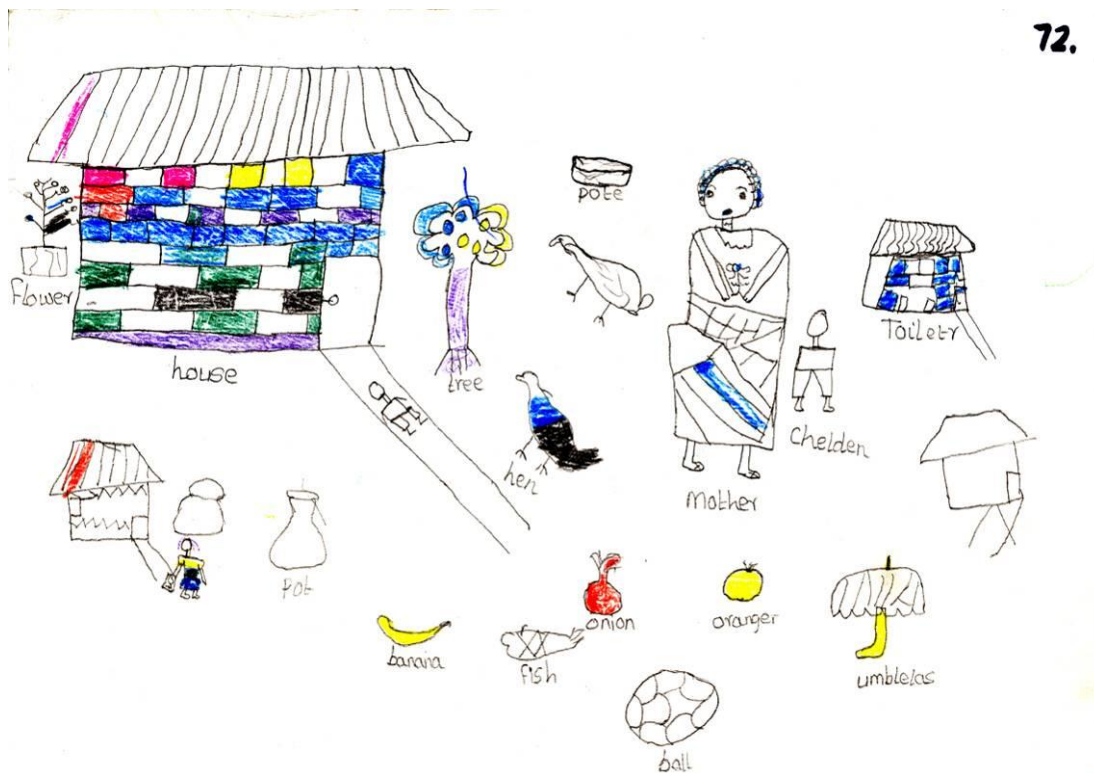
Moneen afrikkalaiskuvaan oli piirretty lautasantenni. Jos haaveista tulee totta, jopa tansanialaistoista jopa 29 % katolla komeilee tulevaisuudessa tällainen (ks. kuvio 50). Toive oli tyttöjen ja poikien kuvissa edustettuina yhtä usein. Suomalaislapsistakin television tai antennin piirsi 15 % lapsista (vain yksi tyttö). Ghanassa televisio oli edustettuna 2 pojan ja yhden tytön piirustuksissa, Iso-Britanniasta tähän perheeseen kuului vain yksi poika.

Kuvio 50: Tansanialaispojan tulevaisuuden pihapiiristä esiin nousevat satelliittiantenni ja sähköjohdot, jotka olivatkin tyypillisiä elementtejä aineistoni afrikkalaisissa piirustuksissa.

Arjen tavaroita

Tansanialaismaaseudun lapset edustavat aineistoni köyhintä osaa, ja se näkyi myös siinä, että heidän kuvissaan oli kaikista eniten kuvattu perustavaroita: kenkiä, vaatteita, astioita, ruokaa jne. Astioita tai ruokaa oli piirtänyt yhteensä 21 lasta, joista 19 tansanialaisia (13 tyttöä) ja kaksi suomalaislasta. Siinä missä tansanialaiset piirsivät selvästi perusraaka-aineita ja savikulhoja, oli suomalaistytön ja -pojan piirustuksissa astiat enemmän imagokysymyksiä (vrt. kuviot 51 ja 52).

Kuvio 51: Tansania-laikuvassa on haaveiltu sateenvarjosta sekä perusruoka-aineista.

Kuvio 52: Suomalaistytön tulevaisuuden kodissa kristallikruunu sekä cocktail-lasi kimaltelevat. Koirillekin on jo valmiiksi keksitty nimet.

Tuoleja tai pöytiä oli piirretty yhteensä 24 kuvaan, joista tyttöjen taiteilemia 10. Suurin osa näistä oli Tansaniasta (22 kpl), ainoastaan yksi suomalais- ja yksi brittiläistyttö esitti piirustuksessaan näitä käytännön huonekaluja.

Afrikkalaisessa kulttuurissa tuoleilla onkin usein keskeinen merkitys, ja esimerkiksi heimopäälliköillä on kultaiset tuolit statussymbolinaan. Ghanalainen sananlasku kuuluukin: *Älä aloita edes riitelyä pyytämättä toista ensin istumaan!* (Loponen 2006.) Kuudessa tansanialaiskuvassa oli piirretty sateenvarjo ja kaksi tansanialaistyttöä näki pyykkinarun myös tulevaisuutensa pihamaalla. Sateenvarjot ovat Tansaniassa kalliita, ja tällä hetkellä harvinaista luksusta rankkojen syys- ja kevätsateiden aikana (Tolonen 2006). Kellotaulun oli puolestaan piirtänyt 5 tansanialaislasta (joista 1 tyttö) ja yksi englantilaispoika. Viimeksi mainittu esitti Lontoossa sijaitsevaa Big Beniä. Kyniä löytyi 3 tansanialaispojan tulevaisuudenkodista ja yhdestä suomalaisesta mangapiirustuksesta. Kahdessa mangatyössä oli myös kirjoja tai papereita.

Mutta itsestäänselvyyksien pois jättäminen näkyi toisinkin päin. Siinä missä suomalaiset ”unohtivat” piirustuksistaan vesihanat tai sähköt, vain yhden afrikkalaislapsen – ghanalaisen pojan – tulevaisuuskuva lämmitti aurinko. Sen sijaan 13 lasta Suomesta (18 %) haaveili auringosta ja englantilaislapsistakin 4 (13 %). Suomalaislapsista, jotka olivat piirtäneet auringon, reilut puolet (7) aikoo jäädä kotimaahan ja toinen puoli (6) muuttaa ulkomaille.

Rikas mies jos oisin...

Rahaa korostettu- perheen alle kokosin piirustukset, joissa näkyi rahan symboleja, luki jotain vaurauteen liittyvää tai löytyi selkeästi omaa tämänhetkistä elintasoja korkeampia ulkoisia merkkejä, luksusta. Tähän perheeseen kuului 21 kuvaa, joista 8 oli Suomesta (11 %), sekä Tansaniasta (8 %) että Ghanasta (18 %) 6 ja Britanniasta yksi (3 %). Ghanalaista rikkautta edustivat esimerkiksi uima-altaat ja se, ettei kanoja juoksennellut vapaana pihalla, kun taas eurooppalaislapsilla koreili kristallikruunuja

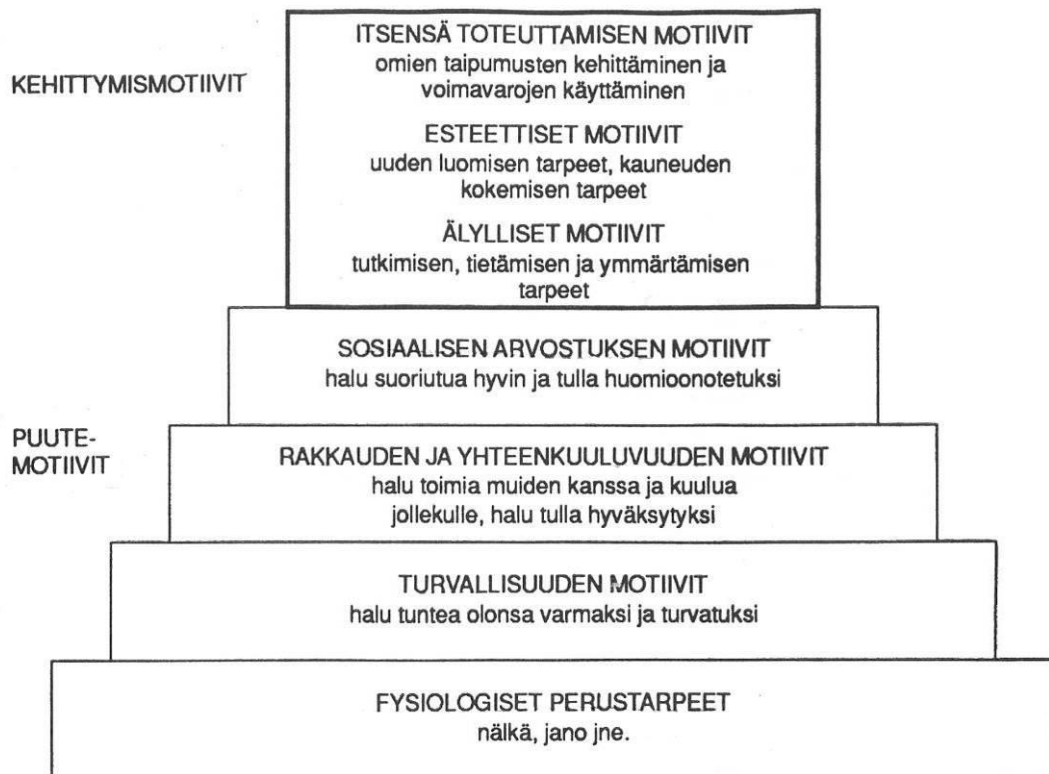
katossa (2), pihalla kiilteli limusiini (2) tai ammatiksi oli ilmoitettu *miljonääri* (ks. kuvio 53) .

Kuvio 53: Kolmasluokkalainen helsinkiläispoika aikoo tulevaisuudessaan asua pilvenpiirtäjässä New Yorkissa. Miljonäärin ammattia harjoittamaan voi kulkea vaikka limusiinilla...

Kiistanalaisen Maslowin tarvehierarkian mukaan (ks. kuvio 54) tuntuisi siltä, että afrikkalaislasten piirustusteemat pyörivät pitkälle ensimmäisen ja toisen portaan tasoilla kuten fysiologisissa perustarpeissa ja turvallisuuden motiiveissa, kun taas länsimaalaisten lasten töistä pomppaavat esiin sosiaalisen arvostuksen, älylliset, esteettiset ja itsensä toteuttamisen motiivit. Toisaalta tansanialais- ja ghanalaispiirustuksissakin korostetaan talojen ulkoasua. Eikö silloin ollut kyse sosiaalisen arvostuksen saamisesta ja kauneuden kokemisesta? Vain ghanalaislapset aikoivat harrastaa isona lukemista (älyllinen motiivi) ja afrikkalaisten ammattihaaveet olivat vähintään yhtä vaativia kuin eurooppalaistenkin. Lisäksi omasta kokemuksestanikin tiedän Afrikassa olevan upeita eri taidemuotojen harjoittajia (kädentaidot, kuvataide, tanssi), joiden ulkoiset perustarpeet eivät ole niin hyvin tyydytettyjä kuten Maslow olettaa. Näkisin myös onnistuneiden

ihmissuhteiden ja positiivisen tunneilmapiirin luomisen olevan yksiä ihmisen korkeimmista motiiveista ja vaikeimmista haasteista.

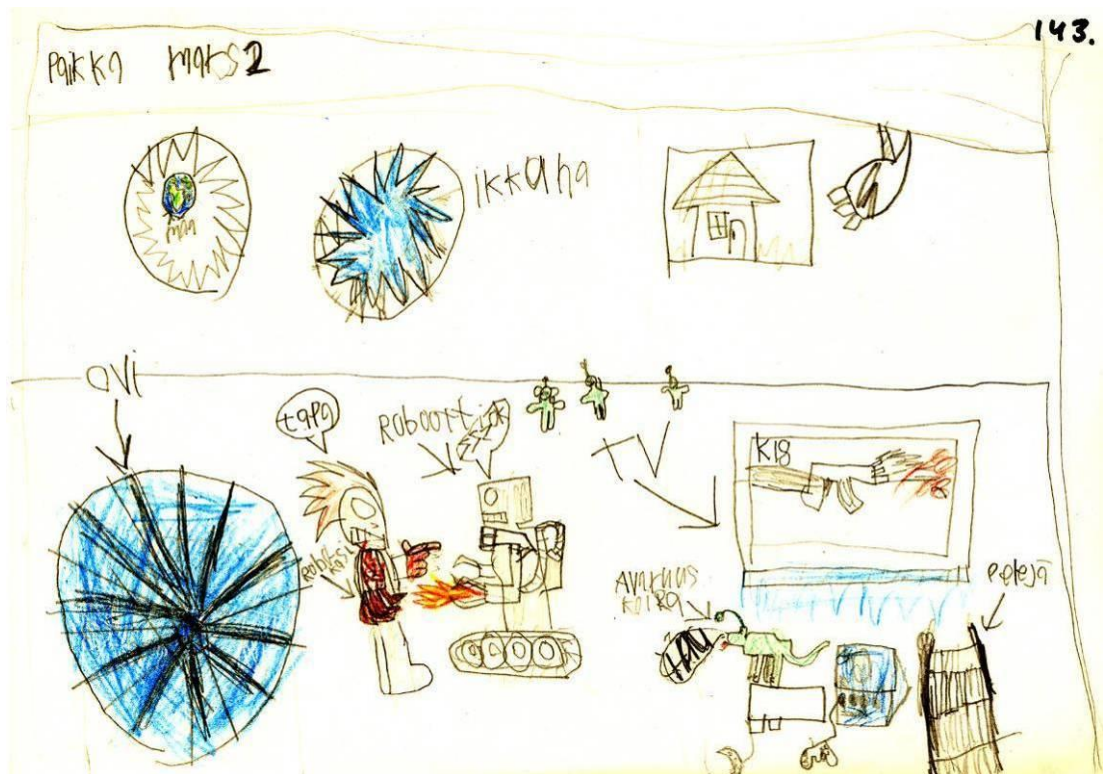

Kuvio 54: Maslow selittää alkuperäisessä teoriassaan ihmisen toiminnan etenevän näitä tarvehierarkianportaita ylös niin, ettei ylemmällä tasolla voi olla, jos alempia tarpeita ei ole tyydytetty. (Vuorinen, 1995: 54)

Avaruusolioita ja robotteja

Yksi teema nousi esiin vain suomalaispoikien tulevaisuusvisioissa: jopa kuudessa (13 %) suomalaispojan työssä näkyi marsilaisia, avaruusaluksia, ufoja tms. Lisäksi 3 poikaa oli piirtänyt kuvaansa robotin tai pari (ks. kuvio 55). Tutkimukseni analysoinnin kanssa samanaikaisesti julkaistiin City-lehdessä leikkimielinen artikkeli, jossa lukijat olivat saaneet "ennustaa" mitä Suomessa tulee tapahtumaan seuraavan 4 vuoden kuluessa. Kyselyyn osallistui yli 2000 suomalaisen keski-ikältään 25-vuotiasta nuorta aikuista. Aika hämmäntävää oli, että jopa 17% mielestä vuonna 2010 avaruuteen tehdään charter-matkoja. Kuten omassa tutkimuksessani, tässäkin kyselyssä

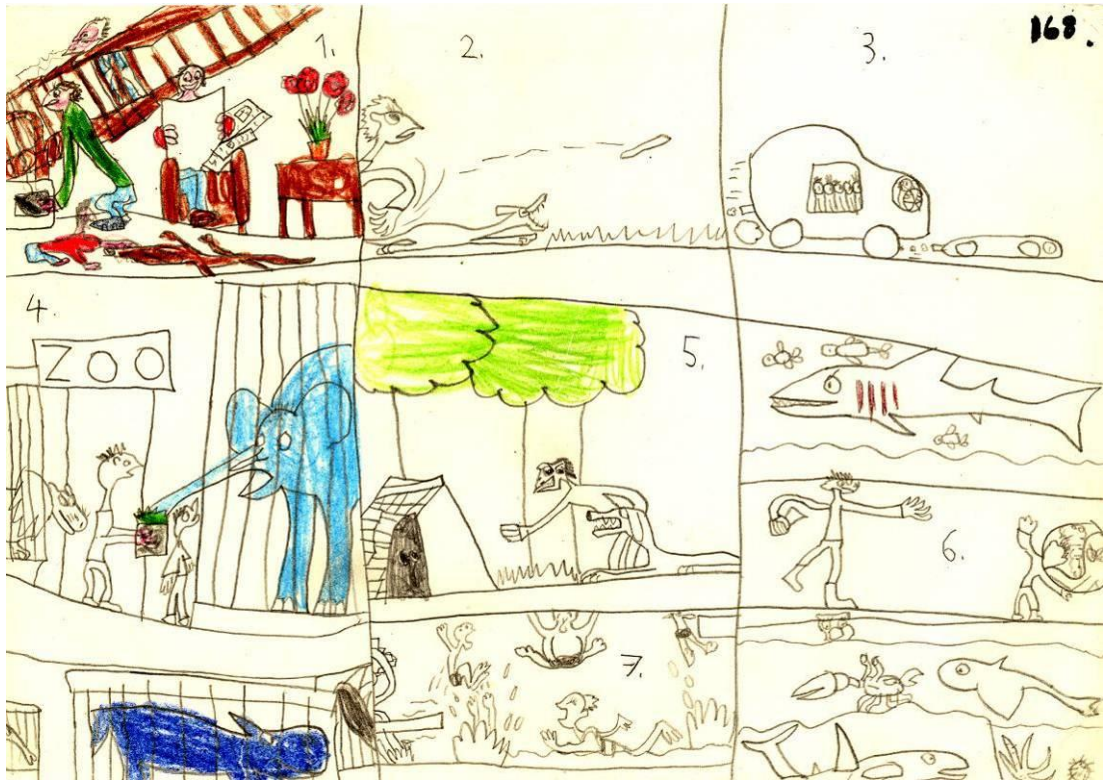
miespuoliset uskoivat avaruusteemaan naisia enemmän. (Suomi vuonna 2010, 2006)

Kuvio 55: Suomalaispojan tulevaisuudessa Marsissa sattuu ja tapahtuu.

Toimintaa ja kuvatarinoita

Mielenkiintoisen näkökulman tutkimukseeni tarjosivat ns. kuvatarinat. Näillä tarkoitetaan esimerkiksi piirustusten sarjakuvamaisia tapahtumaketjuja tai selkeitä toimintoja, joita kuvissa on meneillään (Talib, 2006). Näitä löytyi muutamissa suomalaistöissä, esimerkkinä erään pojan sarjakuva ja sen kirjallinen selitys kuviossa 56.

1. Kotona perheeni kanssa.
2. VAIMONI Leikkii koiran kanssa.
3. minä minun vaimo ja lapseni lähtevät retkelle.
4. Kävimme eläintarhassa. Siellä oli hauskaa.
5. kun tulimme kotiin, me pidimme myös hauskaa.
6. huomenna menimme Sealifeen,
7. kävimme myös Uimahallissa.

Kuvio 56: Tämä suomalaispoika kuvitteli kokonaisen tapahtumasarjan tulevaisuutensa hellyttävälle viisilapsiselle perheelleen.

Metrossa Somaliassa

Suomessa asuvien maahanmuuttajalasten tulevaisuus oli yksi minua itseäni erityisesti kiinnostava teema. Näkivätkö he itsensä asumassa aikuisena edelleen Suomessa vai houkuttiko esimerkiksi vanhempien kotimaa?

Muistuttivatko afrikkalaisten maahanmuuttajalasten mielikuvat enemmän suomalaislasten vai tutkimukseni afrikkalaislasten töitä? Tutkimuksessani oli mukana kuusi Suomessa asuvaa maahanmuuttajaa, joista puolet aikoi jäädä kotipaikkakunnalleen Helsinkiin. Yksi tyttö haaveili Amerikkaan muutosta, yksi poika Espanjan kerrostaloasunnon 7. kerroksesta. Sympaattinen tulevaisuuskuva oli eräällä somalialaistaustaisella pojalla, joka aikoi töihin metroon Somaliaan aikuisena (ks. kuvio 57).

Kuvio 57: Itä-Helsingissä metron varrella kasvanut somalipoika saattaa yllättyä, kun sukujuurilta ei löydykään tuttua kulkuvälinettä...

Oliko muiden maiden oppilaissa maahanmuuttajia? Täysin varmaa tietoa aiheesta minulla ei ole antaa, mutta informanttieni mukaan afrikkalaisissa lapsissa tuskin oli ulkomaalaistaustaisia, eikä englantilaisen aineistonkaan yhteydessä asiasta mainittu.

6 Tutkimuksen luotettavuuden tarkastelua

Miten luotettava tutkimukseni sitten on? Tähän ovat perinteisesti vastanneet kaksi tekijää: tutkimuksen reliabiliteetti ja validiteetti. Reliabiliteetilla tarkoitetaan sitä, miten hyvin tutkimuksen tulokset pysyisivät samana, jos tutkimus toteutettaisiin myöhemmin uudelleen. Validiteetti puolestaan mittaa, miten hyvin tutkimusmenetelmä onnistui mittaamaan juuri sitä asiaa, mitä kysyttiin (mm. Eskola, J & Suoranta, J. 1999. 211–220). Saturatiolla tarkoitetaan kylläntymistä, tutkimuksen tilannetta, jossa aineisto alkaa toistaa itseään, eivätkä tiedonantajat tuota tutkimusongelman kannalta enää mitään uutta tietoa. Tietty määrä aineistoa riittää tuomaan esiin sen teoreettisen peruskuvion, joka tutkimuskohteesta on mahdollista löytää. (Tuomi & Sarajärvi, 2003, 89). Oman aineistoni on erilaisista kulttuureista koottu joukko tulevaisuuskuvia, ja kahdesta maista kuvia on vain noin 30 kappaletta, joten saturatiosta tuskin voidaan puhua tässä yhteydessä. Eskola (2006b) onneksi korostaakin, ettei laadullista tutkimusta tekevän luotettavuuden tarkastelussa tulisi olla kysymys tutkimusperinnefraasien ja kliseiden esittelystä, vaan aidosta reflektoinnista ja perustelusta, miksi tutkimus oli tarkoituksenmukainen ja arviosta onnistuttiinko siinä.

Tehtävänantoni ei olisi ollut helppo meille aikuisillekaan. Tulevaisuuden ennustaminen, edes oman elämänsä kannalta, ei ole yksinkertaista ja aikaperspektiivinä 30 vuotta on hyvin pitkä aika. Länsimaalainen ja afrikkalainen aikakäsitys poikkeavat toisistaan. Tutkimukseni suorittaminen eri äidinkiellillä, eri avustajien toimesta ja eri ympäristöissä antoivat työlleni lisähaastetta, mutta myös mielenkiintoa. Olin antanut avustajilleni tarkat ohjeet siitä, miten tutkimus tuli luokissa kerätä. Se, kuinka hyvin ohjeitani eri maissa noudatettiin, jää pitkälle omien arveluideni varaan. En epäile, etteivätkö suomalaiset avustajani olisi tehtäviä hyvin hoitaneet, mutta miten rehtoreiden ja opettajien Afrikan maissa onnistui kääntää tehtävänanto lasten äidinkielelle, onkin sitten toinen kysymys.

Tutkimuksestani jäivät pois kosvolaiset ja irakilaiset työt. Kuultuani miten mitrovizalainen rehtori oli aineistoani Kosovossa kerännyt, herää epäily, miten hyvin eri maissa tunnetaan länsimaalaisen eksaktin tutkimusperinteen vaatimuksia. Rehtori oli kerännyt piirustuksia useaan otteeseen, mutta ei ollut niitä minulle postittanut, koska ei ollut löytänyt riittävän hyviä... Tutkimusta tekevän on vain nöyryyttävä sen tosiseikan kanssa, että kaikki tutkimukseen lupautuneetkaan eivät aina, syystä tai toisesta, noudata annettuja ohjeita toivotulla tavalla. Kosovolaisten ja irakilaisten kuvien sekä englantilaisen koulukuvauksen poisjääminen olivat valitettavia, tosin eivät ylitsepääsemättömiä ongelmia aiheuttaneita, takaiskuja.

Välttääkseni asiavirheet tehtävänantoani käännettäessä eri kielille, pohdin sanamuotoa tarkkaan erilaisia versioita maistellen. Kaikki kulttuurierot ja kielen muotoseikkoja en yksinkertaisesti voinut tietää, mutta pyrin haastattelemaan maissa asuneita avustajiani aiheesta. En halunnut johdatella, mutten myöskään hämmentää, oppilaita liikaa. Aikaprospektiivin numerollisen ilmaisemisen lisäksi halusin jättää pois sanan *perhe*, sillä ajattelin sen ohjaavan oppilaita liikaa heidän nykyperhemallinsa valossa. Oppilaille sanottiinkin: *Piirrä ihmiset ja eläimet, joiden kanssa uskot asuvasi.*

Tutkimuksen luotettavuuteen vaikuttaa keskeisesti se, olivatko oppilaat ymmärtäneet tehtävänannon oikein. Valitettavasti emme saa tyhjentävää vastausta kysymykseen. Aineistoa tarkastellessa mieleen nousi välillä kysymys, olivatko lapset afrikkalaisissa kuvissa piirtäneet helpommin niitä asioita, joiden nimet tiesivät englanniksi parhaiten (esim. a cup, a car, a flower, a clock jne.). Tutkijana minun on toki luotettava, että lapset ovat ymmärtäneet tehtävän oikein ja piirtäneet todellisen tulevaisuusmielikuvansa. Muutenhan voisin vastaavasti epäillä länsimaisia lapsia esimerkiksi siitä, olivatko he valinneet piirustukset sen mukaan, mitä osaavat piirtää tai mikä näyttää heistä hyvältä. Aikakäsitys on vielä tämänikäisille lapsille vaikea. Vaikka periaatteessa lapsi osaakin jo tuossa iässä käsitteet: eilen, tänään huomenna jne. oli tutkimukseni eräs (erityis-) oppilas kirjoittanut piirustuksensa selitykseen: *huomenna menimme Sealifeen* (ks. kuvio 56 s. 98). Yhdeksi ongelmaksi nousi se, että kaikki piirustukset eivät selvästikään

ehtineet valmiiksi: kuvia on värittämättä ja kirjoituksiakin kesken. Jäikö piirustuksista ajanpuutteen vuoksi pois elementtejä, joita lapsi olisi mielikuvaansa halunnut sisällyttää?

Tutkimuksestani jätin luonnollisestikin pois ne kuvat, joihin en saanut oppilaiden vanhemmilta lupaa. Lisäksi jouduin hylkäämään 2 suomalaispiirustusta, joissa tehtävänanto oli selvästi ymmärretty väärin joko tahallaan tai vahingossa (toisessa piirustuksessa pelkkä käärme, toisessa pilakuva ihmisestä...) Oppilaiden työskentelymotivaatioon vaikutti varmasti myös se, toimiko tehtävänäntajana oma opettaja, rehtori vai kenties ulkomailta tullut vieras. Suurin osa oppilaista tiesi osallistuvansa kansainväliseen tutkimukseen, mutta kahdelle kolmesta suomalaisluokasta asia kerrottiin vasta kuvaamataidon tunnin jälkeen. Vertailua olisin voinut jatkaa pidemmällekin tarkastellen esimerkiksi sitä, miten eri aikaan vuodesta kerätyt piirustukset eroavat toisistaan. Koska en arvioinut piirustuksia kuvaamataidollisin perustein, en verrannut piirustustasoa tai motivaatiota AtlasTi-ohjelmalla, mutta silmämääräisesti näyttää, että suomalaisluokka, joka sai tietää tutkimukseen osallistumisesta etukäteen, työskenteli muita ahkerammin ja keskittyneemmin.

Myöskään kuvissa ilmenevien asioiden merkitys lapselle ei tullut tutkimuksessani esiin. Oliko kuvaan piirretty käärme uhka vai toive? Itse tehtävänantoa edelsi kirjoittamani alustus, jonka tarkoituksena oli virittää oppilaat ajattelemaan tulevaisuuttaan. Lauseiden joukossa oli kysymyksiä niin peloista kuin unelmista. Myös suomenkielinen sanamuoto *Ajattele, että hyppäät ajassa tulevaisuuteen!* saattoi innoittaa oppilaita avaruusteemaan, tosin myös englanniksi asian olin kääntänyt *Image that you travel in the time to the future!* (liite 2) En voi varmasti tietää, miten tehtävänanto käännettiin suahiliksi Tansaniassa tai twi:ksi Ghanassa.

Afrikkalaisissa kuvissa oli myös huomattavan paljon keskinäistä yhdenmukaisuutta. Ghanalaisesta aineistosta löytyi lähes identtiset piirustukset, joissa toinen oli pojan, toinen tytön, tekemä. Epäluotettavan olon tekee se, että tyttö on selvästi kopioinut kuvat ja tekstit pojalta ymmärtämättä edes, mitä kirjoittaa (hänen paperissaan lukee *my wife*, jonka täytyy olla

erehdys, sillä afrikkalaisessa kulttuurissa homoseksuaalisuus on edelleen tabu). Tansanialaiskuvissa yllättävä monessa oli samoja kuvanasettelullisia ratkaisuja ja elementtejä (esimerkiksi pallo pöydän päällä/ alla). Olisivatkohan lapset opetelleet tällaista esimerkiksi englannintunnillaan? Tehtävänannon suoritti luokassa ensin englanninkielentaitoinen rehtori, joka käänsi antamani englanninkielisen ohjeistuksen suahiliksi oppilaille. Paikalla olleet suomalaiset kertoivat, että rehtori ei kylläkään ollut näyttänyt eikä piirtänyt mitään oppilaille valmiiksi, mutta tehtävän ohjeistus oli ollut huomiota herättävän pitkä, ja oppilaiden pulpeteille ilmestyvät taideteokset yllättävän identtisiä keskenään. Eräs suomalaisopettaja olikin varmuuden vuoksi ottanut asian puheeksi rehtorin kanssa painottaen, että työt saavat olla keskenään erilaisia. Seuraavan luokan ohjeistuksessa kannustettiin mielikuvitukseen ja luovuuteen, ja tämä aineisto olikin heterogeenisempi (irralaisia pikkutavaroita enemmän). Afrikkalainen kasvatustietäminen on edelleen varsin behavioristinen, ja mallioppimisella on keskeinen merkitys kouluopetuksessa. Kulttuurissa arvostetaan aina itseä vanhempia ihmisiä, joten isosisaruksilla on automaattisesti valtaa nuorempiinsa nähden (Harris 2000, 125–129). Kuuliaisuus on hyve, harva oppilas uskaltaa asettua auktoriteettejään vastaan. Myös käsitys tiedosta poikkeaa meidän nykyistä ajattelutavastamme. Siinä missä länsimaissa korostetaan individualistisia yksilön luovuutta ja persoonallisuutta korostavia arvoja, kehitysmaissa usein nähdään olevan vain yksi oikea suorittaa tehtävä. Näin syvällä olevat käsitykset eivät muutu yhden länsimaiseen tapaan pidetyn oppitunnin avulla.

Yksi epäluotettavuustekijä tutkimukselleni on toki oman itseni subjektiivinen vaikutus analyysiin. Tutkimukseni neljästä maasta voin oikeastaan sanoa tuntevani vain suomalaisen kulttuurin jokseenkin hyvin, olenhan elänyt täällä liki 30 vuotta. Tutkimuksessa on vahvasti esillä vain yhden henkilön näkemys subjektiivisena tarkastelijana. Asiantuntijoidenkaan mukaan ei ole olemassa neutraalia laadullista tutkimusta, joka tuottaisi objektiivisia tuloksia (Tuomi & Sarajärvi, 2003,148). Kuvien tulkitseminen oli haastava tehtävä, lasten piirustukset eivät aina ole esittäviä ja lisäksi kuvissa oli elementtejä, joita en ehkä oman kokemusmaailmani rajoissa pystynyt ymmärtämään. Jokainen

informanttieni kanssa käymäni keskustelu avasi onneksi silmiäni lisää. En olisi itse osannut tulkita papin ammattia *kuuluisuuden tavoittelu*-ryhmään kuuluvaksi. Moni eläin sai lajinsa koodatuksi vasta avustajieni kanssa keskusteltuani (ks. kuvio 58). Moni kiintoisa yhteys lapsen nykytodellisuuteen jäi vielä varmasti tutkimukseni pimentoon. Puhtaasti kuvien konkreettisen nimeämisen lisäksi syväluotaavaan analyysiin liittyy kuvien symboliikan ymmärtäminen. Jokaisella kulttuurilla on omat abstraktimmat piilomerkityksensä, joita kulttuuria tuntematon ei ymmärrä. Näiden pohtiminen jäi tutkimuksessani vähemmälle, sillä myöskään avustajani eivät olleet asuneet tutkimusmaissa niin kauaa, että olisivat sisäistäneet kulttuurin hienosyisemmätkin vivahteet.

Kuvio 58: Tämä ghanalaiseläin olisi jäänyt tunnistamatta lampaaksi ilman maassa asuvan ystäväni apua. Hänelle tuntomerkki oli kaksivärinen turkki, sillä Accrassa on paljon etupuoleltaan mustia ja takaa valkoisia lampaita.

Aloittaessani aineistoni keräämisen noin vuosi sitten, minulla ei vielä ollut tarkkaa tietoa, kuinka millaisen aineiston tulen saamaan. Sinnikkäästi jaksoin uskoa itseäni motivoivimman aineiston, Kosovon ja Irakin kuvien, saapumiseen, mutta lopulta oli luovuttava toivosta. Ajatukseni oli välissä jatkaa suomalaispiirustusten laadullista analyysia tarkemmin ja mahdollisesti haastatella oppilaita. Tarkempaa tietoa keräsin yhdeltä luokalta myös miellekarttojen muodossa. Mind map -menetelmää ehdotetaan kolmasluokkalaisten opiskelumenetelmäksi mm. Luonnontutkija-kirjasarjassa (2002), ja tämä luokka olikin harjoitellut miellekartan piirtämistä luonnontiedon tunneillaan. Olen kokenut menetelmän hyväksi työvälineeksi esimerkiksi silloin, kun luokka yhdessä tekee aivoriihen jostain aiheesta, ja

miellekartta kootaan yhteisesti opettajan johdolla taululle. Siitä, toimiiko miellekartta tämänikäisille lapsille oppimisvälineenä itsenäisesti tehtävänä, en ole niinkään varma. Ei ainakaan kaikille, sillä menetelmä vaatii suhteellisen kehittyneitä abstraktin ajattelun taitoa.

Otin aika rohkean askeleen lähtiessäni kokeilemaan itselleni täysin vierasta AtlasTi-ohjelmaa kuva-analyysin tekoon. Kuten aiemmin totesin, AtlasTi-ohjelma on kehitetty erityisesti tekstianalyysiin. Kuinka käyttökelpoinen se sitten oli omaan tutkimukseeni? Oliko ohjelmasta enemmän hyötyä vai haittaa? AtlasTi-ohjelma sopi tutkimukseeni mielestäni erinomaisesti. Sen avulla oli helppo työskennellä, ja oppiminen sen avulla teki tutkimustyöstäni hetki hetkeltä palkitsevampaa ja tiedonjanoani tyydyttävämpää. Säästin sen avulla paljon aikaa, vaivaa ja eritoten tilaa käsitellessäni yli 200 piirustusta näyttöpöytäteellä lattialle levitettyjen A4-pinojen sijaan.

Tietoa aineistosta nousi paljon, koodeja syntyi yhteen kuvaan useita kymmeniä. Työskentely oli aikaa ja keskittymiskykyä vaativaa. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa on toki otettava esiin kysymys, kuinka tarkasti osasin piirustuksista ilmiöt löytää, tunnistaa ja merkitä koodeiksi. Tai tuliko laskimella laskemisessa tai tulosten ylös kirjaamisessa virheitä? Mikäli aikaa ja asiantuntemusta olisi ollut enemmän, olisin varmasti saanut prosentit laskettua ohjelmalla sekä tulostettua käyttökelpoisempia, opinnäytetyön lukijaakin selventäviä taulukoita. Nyt AtlasTI-ohjelmasta poimimani alkuperäistulokset ovat vain omina muistiinpanoinani. Inhimilliset huolimattomuusvirheet ovat toki mahdollisia, mutta välttääkseni tutkimuksen vääristymisen tarkistin koodit ja saamani tulokset useaan kertaan.

Jos saisin nyt prosessin päätyttyä aloittaa työni alusta, mitä olisin tehnyt toisin? Olisin ainakin valinnut tutkimuskouluni paremmin. Nyt ajatukseni oli luoda katsaus niin maaseutuun kuin kaupunkiinkin sekä Afrikassa että Euroopassa. Tämä oli kunnianhimoinen lähtökohta, joka kuitenkin jätti nyt liian monta asiaa vain arvailuiden varaan. Olisivatko suomalaiset maalaislapset piirtäneet ydinperheitä? Olisiko lontoolaisella pojalla ollut avaruusolentoja tulevaisuuskuviissaan? Olisivatko tansanialaiset kaupunkilapset haaveilleet elämästä isossa kaupungissa, jossa näkevät

paljon ongelmia, vai haaveilleet maaseudusta tai mahdollisesti ulkomaille muutosta? Sillä, että olisin valinnut tutkimukseeni esimerkiksi vain tietyn kokoisen kaupungin ja tietyn kokoisen koulun oppilaita, olisi kuitenkin ollut omat haasteensa. Vaikka tutkimukseeni osallistujat olivat nyt suhteilla hankittuja tuttuja, jäi piirustusten lähettäminen tai kyselyyn vastaaminen osalta väliin. Saati sitten, jos olisin ollut vain tuntematon opiskelija. Enemmän toisiaan vastaavat kouluolosuhteet olisivat kuitenkin antaneet luotettavamman, joskin myös suppeamman, vertailupohjan. Tarkempi elinolosuhteisiin peilaava vertailututkimus jääköön siis odottamaan tulevaisuutta...

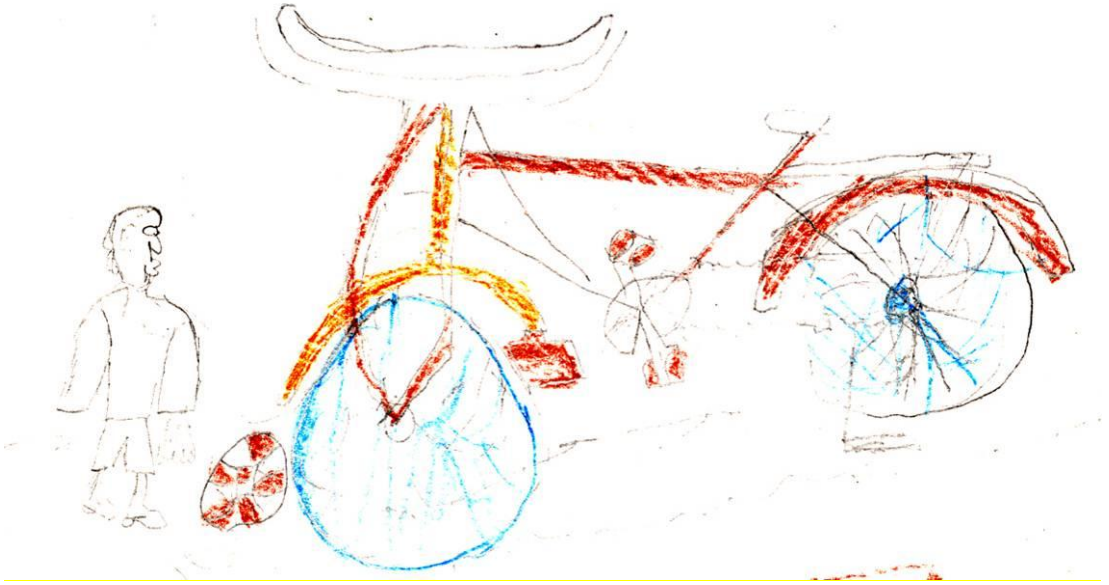
Tutkimuksessani on monta luotettavuuden kannalta kriittistä kohtaa. Vaikka aineistoni on pro gradu- tutkielmaksi laajahko, eivät yksittäisten maiden otokset ole vielä kovin kattavia. Mielestäni olen tiedostanut oman tutkimukseni luotettavuuden vaaratekijät kuitenkin aika hyvin, ja jopa ennakoimaan ne tutkimussuunnitelmaa ja tehtävänantoa laatiessani sekä aineistoa analysoidessani. Aineistoni on tieteelliseksi tutkimukseksi pieni, ja asiantuntemukseni kuva-analyysin tekijänä suppea, joten funktiokseni en suinkaan ottanut tehdä syväluotaavaa psykologista analyysia erimaalaisten lasten ajatuksista, vaan keskityin ensisijaisesti kuvaamaan löytämiäni ilmiöitä esittelyluontoisesti. Tutkimuskysymyksiini sain aineistosta mielestäni riittävästi vastauksia, niiden jäsentäminen ja laajempaan kontekstiin sijoittaminen olivatkin haasteellisempia tehtäviä.

7 Johtopäätökset

Mitä tutkimukseni luotettavuustekijät huomioon ottaen voi tutkimukseni tuloksista sitten sanoa? Millaisena eri maissa asuvat 8-12-vuotiaat lapset näkevät tulevaisuutensa? Käyn tutkimusanalyysin pohjalta tekemäni johtopäätökset läpi tutkimussuunnitelmassa esittelemieni lisäkysymysten valossa joskin vastaukset linkittyvät ja sekoittuvat kokonaisvaltaisuutensa vuoksi toisiinsa.

a) Miten eri maissa elävien lasten tulevaisuuskuvat poikkesivat toisistaan ja mitä yhteisiä teemoja niistä löytyi?

Ensimmäinen tutkimukseni kysymys käsitteli sitä ihmiskuvaa, millaiseksi oppilaat itsensä aikuisena ajattelivat. Erilaisia piirustuksia oli yhtä monta kuin oli tutkimuksessani piirtäjiäkin, mutta toki niistä yhdistäviäkin tekijöitä löytyi. Moni oli piirtänyt itsensä (tai ainakin häneksi tulkitsemani) hahmon muihin ihmisiin nähden suuremmaksi. Tämä puolustaisi aiemmin esittelemääni lapsipsykologista merkitystulkintaa, joka ei ollut tutkimukseni keskiössä. On vaikeaa mennä arvioimaan, miten suurta osaa kuvan keskelle sijoitetut tai suurikokoiset asiat edustivat lapsen mielikuvissa, vai oliko kokoeroissa kyse vain esimerkiksi piirtämisen vaikeudesta (pienet yksityiskohdat vievät paljon tilaa hienomotorisesti kehittymättömämmältä lapselta, ks. kuvio 59).

Kuvio 59: Polkupyörä on monen tansanialaislapsen suurin haave, mutta onko tässä kyse siitä vai onko pyörä monimutkaisine yksityiskohtineen niin vaikea piirrettävä, että se vie paperilta paljon tilaa?

Yleisesti ottaen näytti siltä, että afrikkalaiset lapset piirsivät pyöreämpiä ihmishahmoja kuin länsimaalaiset, joille olivat tyypillistä sarjakuvamainen piirtäminen (suomalaisilla japanilainen *manga*-tyyli) tai tikku-ukot. Sitä, johtuivatko jälkimmäiset laiskuudesta ja välinpitämättömyydestä vai heikosta kuvaamataidollisesta kehityksestä, on vaikea arvioida. Pigmentiltään kaikki aineistoni piirroshenkilöt olivat kutakuinkin samanvärisiä, tummaa ihoa ei afrikkalaisissa kuvissa ollut korostettu. Erityisen vaikutuksen minuun itseäni tekivät afrikkalaiset, taidokkaat ja värikkäät piirustukset, sillä kuten kerroin, ainakin tansanialaislapsille tämä oli ensimmäinen kokemus puuväreistä (ks. kuvio 60).

Kuvio 60: On vaikea uskoa, että nämäkin värikkäät kukat ovat syntyneet tansanialaislapselta, joka ei ole elämässään aiemmin juuri saanut pitää puuväriä kädessään.

Tulevaisuutensa haaveammatin oli vapaaehtoiseen tehtävääntoimi vastaten ilmoittanut 68 piirtäjää. Suosituimpia työnkuvia olivat lääkärin, poliisin ja jalkapalloilijan ammatit. Jalkapallo nousi muutenkin tutkimukseni yhdeksi yksittäiseksi yllättäjäksi: siihen viittasi jopa lähes neljäsosa tutkimukseni oppilaista (ks. kuvio 61)! Muita suosittuja harrastuksia olivat muut liikuntamuodot sekä lukeminen ja taide, joista moni tietämieni realiteettien valossa heijastivat afrikkalaisilla valitettavasti vain unelmaa.

Kuvio 61: Englantilaispojan tulevaisuudessa jalkapallo on keskeisellä sijalla. Laji osoittautui myös nimetyistä harrastuksista suosituimmaksi ja ammattiteistä kolmanneksi yleisimmäksi haaveeksi.

Jalkapallo on innoittanut näiden lasten lisäksi myös muita taiteilijoita. Nyt kesällä 2006 suomalainen taiteilijaryhmä matkusti Brasiliaan järjestämään paikallisten taiteilijoiden kanssa jalkapalloaiheisen yhteisnäyttelyn. Asia liittyy tutkimukseeni siten, että näyttelyn pohjalla on myös slummilasten kanssa tehty projekti, jonka tavoitteena on taiteen kautta luoda vähäosaisille lapsille toivoa paremmasta, turvallisemmasta ja inhimillisemmästä tulevaisuudesta sekä mahdollisuus unelmoida, luoda uutta ja uskoa parempaan tulevaisuuteen (Cardoso 2006a) . Myös TV 2:n Ajankohtainen Kakkonen

(Järvi 2006) kertoi tästä projektista ja näytti miten suuri merkitys taiteella on ihmisen hyvinvoinnille. Slummilasten töissä näkyivät niin karu todellisuus aseineen ja huumeineen kuin myös haavekuvat tulevaisuudesta. Haastattellessani projektin vetäjiä, Helena Cardoso (2006b) kertoi koskettavan esimerkin erään vähäosaisen lapsen piirustuksesta, jonka toinen puoli kuvasi todellisuutta, toinen unelmaa. Molempien kuvien päälle hän oli painanut maalatulla sormellaan punaisia palloja: toisessa kuvassa ne olivat karkkeja, toisessa luoteja...

Unelmien tulevaisuuden ja toisaalta painajaismaisen tulevaisuuden, hyvän ja pahan elämän erottaminen, onkin yksi keskeinen näkökulma tulevaisuuskasvatuksessa ja -tutkimuksessa. Jo Aristoteles loi ylevän tavoitteen sille, että ihmisen tulisi tehdä ero hyvän ja pahan välille ja tietoisesti pyrkiä toiminnallaan edistämään ensimmäistä ja torjumaan jälkimmäistä (Remes & Rubin 1996, 9). Tutkimusaineistoni tansanialaiseen kouluun on oppilaiden toiveesta jo vuodesta 1987 lähtien toimitettu mm. jalkapalloja kummikouluhankkeena (Pekonen 2001, 4-5). Omassa tutkimuksessani vain yhdestä kuvasta löytyi sekä jalkapallo, että aseita. Tämä oli suomalaispojan työ.

Jalkapallon globaalin luonteen on huomannut myös kirjailija Franklin Foer (2006). Hän on kirjoittanut humoristisen teoksen tästä lajista, joka on hänen mukaansa enemmän kuin peli. Foer määrittää jalkapallokulttuurin avulla koko maailman - uskonnosta poliittisiin ideologioihin ja taloudellisista suhdanteista historiallisiin tapahtumiin saakka. Kirjailija on matkustellut paljon jalkapallofaneihin tutustuen ja väittääkin globalisaation ruokkineen heimoajattelua, ei suinkaan murentaneen sitä, kuten usein luulemme. Myös Suomessa Palloliitto lähti tänä vuonna kolmen kansalaisjärjestön mukaan kehitysapuhankkeeseen, jossa muistutetaan kuningaslajin pelivälineiden valmistamisen etiikasta. Tänä vuonna onkin voinut ostaa kampanjan tuomia Reilun kaupan palloja maailmankaupoista ympäri Suomen. (Reilua peliä myös kentän ulkopuolella 2006.)

Se, miten paljon luontoa oli piirustuksissa kuvattu, erotti afrikkalaiset ja länsimaiset maat selkeästi toisistaan. Kasvillisuuden kuvaaminen aineistossani oli yleisintä tansanialaisilla (84 %) ja ghanalaisilla 70 %) kun taas englantilaiset (23 %) ja suomalaiset lapset (17 %) näkivät aikuisuutensa huomattavasti luontoköyhemmässä ympäristössä. Afrikkalainen kuivuus näkyi siinä, että moni kukka ja puu oli piirretty ruukun sisään. Omakotitalo oli läpi aineiston suosituin asumismuoto, kerrostalossa aikoi asua vain 14 suomalaislasta. Ghanalaiskotien omaksi tuntomerkin erottui taloa ympäröivä aita, kun taas moneen tansanialais- tai brittiläiskotiin johti tie. Aita onkin tärkeä turvallisuuselementti kehitysmaiden kaupungeissa, maaseuduilla vastaavaa ongelmaa ei juuri ole.

Tehtävänantoni jätti kodin perspektiivin määrittelemättä ja olikin mielenkiintoista verrata, mistä kuvakulmasta, sisältä vai ulkoa lasten kodit olivat piirretty. Suosituin tapa oli piirtää rakennus ulkoa (43 %). Sen jälkeen yleisintä oli kuvata talo lapsille tyypilliseen tyyliin samanaikaisesti sekä sisä-, että ulkopuolelta (26 %). Vain suomalaislapset olivat piirtäneet kotinsa ainoastaan sisältä, heistä niin teki 17 %. Tämä tuntuu luontaiselta ratkaisulta lähiön lapsille, sillä kokonaista kerrostaloa ei ehkä miellä niin helposti omaksi kodikseen. Auto nousi jalkapallon ohella yleiseksi yksittäiseksi elementiksi läpi koko aineiston: sen aikoo tulevaisuudessa omistaa 28 % tutkimukseni lapsista. Muita kulkuvälineitä olivat moottoripyörät ja vain afrikkalaisissa kuvissa esiintyvät rekka- ja linja-autot, helikopterit, lentokoneet ja polkupyörät. Kolme suomalaispoikaa näki tulevaisuutensa menopelinä avaruusaluksen!

Perherakenteiden pohjalta tutkimukseni oppilaat erosivat toisistaan huomattavan paljon. Perinteisen perhemallin, jossa ihmisellä on sekä puoliso, että yksi tai useampi lapsi, oli piirtänyt 63 (29 %) tutkimuksen oppilaista. Yleisintä tämä oli ghanalaisilla (76 %), sitten englantilaisilla ja tansanialaisilla (28–30%) ja harvinaisinta suomalaisille lapsille, joista vain joka kymmenes haaveili sekä kumppanista että lapsista. Lapsen ilman puolisoa tai puolison ilman lapsia oli halunnut noin 15 % vastaajista (molemmissa ryhmissä 18 piirustusta). Monilapsisista (yli neljä lasta)

perheistä ei haaveillut kuin 7 oppilasta. Länsimaissa lapsiluvut ovat olleet jo pitkään pieniä, mutta kehitysmaiden tämänhetkinen syntyvyys on aineistoni haaveita suurempi. Olisivatkohan tutkimusalueillani pidetyt valistuskampanjat aidsin vaaroista, naisten kouluttamisesta ja syntyvyyden vähentämisestä ovat muokanneet lasten ajattelua?

Samaan talouteen itsensä kanssa lapsi oli myös voinut piirtää isovanhempia (nykyiset vanhempansa), lapsuuden ystäviä tai muita aikuisia, eläimiä tai vaikka avaruusolentoja. Täysin yksin halusi elää 15 % koko aineiston lapsista. Selkeästi yleisintä tämä oli suomalaislapsille, joista yli neljännes, pojista jopa 38 %, halusi elää yksin. Sinkkotaloudessa eläminen on länsimaissa yleinen, muttei ole kestävän kehityksen näkökulmat huomioon ottaen mielekäs trendi. On toki muistettava, että tämä oli vain yhden suomalaiskoulun, yhden ikäryhmän, tämänhetkinen tilanne.

Se, missä maassa lapset ajattelivat aikuisuudessa elävänsä, jakoi myös lapset länsimaisiin ja afrikkalaisiin malleihin. Afrikkalaisista kaikki aikoivat jäädä kotimaahansa joko samalle tai eri paikkakunnalle. Ehkä jopa yllättävää oli, että edes niistä tansanialaislapsista, jotka olivat kuulleet, osa jopa päässeet vierailemaan kummikoulunsa mukana Suomessa, ei nähnyt ulkomaita itselleen mahdollisena tai houkuttelevana vaihtoehtona. Suomalaisista lapsista 17 %, ja britannialaisista jopa 57 % aikoi muuttaa ulkomaille.

b) Miten samankaltaisia saman maan lasten mielikuvat tulevaisuudestaan ovat keskenään? Löytyykö yhteneväisyyksille ja eroavaisuuksille selittäjiä?

Näyttää siltä, että lasten piirustukset ovat oman maan sisällä hyvinkin homogeenisiä toisiinsa verrattuna, mutta toki myös globaalisti yhdistäviä tekijöitä löytyy. Piirustuksia tarkastellessa maittain ensisilmäyksellä suomalaislasten piirustuspinnasta tuntui löytyvän kaikkein heterogeenisin ja

kirjavin joukko erilaisia elämänkohtaloita. Tämä on ymmärrettävää varsinkin verratessa afrikkalaisiin lapsiin, joiden elämä on edennyt toistaiseksi huomattavasti suppeammalla maantieteellisellä alueella, eikä mallia toisenlaisista elämänmuodoista ole informaatio- ja viriketulvaamme verrattuna juuri lainkaan. Mutta mikä sai suomalaislapset piirtämään avaruusteemaa ja kehittämään helpommin fantasiamaailmaa kuin englantilaiset ikätoverinsa, jotka haaveilivat perinteisestä ydinperheestä, joskin myös ulkomaille muutosta, suomalaislapsia enemmän?

Mielikuvat syntyvät aina kokemuksesta, vaikka edustaisivatkin fantasiaa. Tuskin kukaan lapsi visioi avaruusolioita, ilman että olisi nähnyt vastaavia malleja esimerkiksi kuvakirjoissa, tv-ohjelmissa tai elokuvissa. Virtuaalitodellisuuden mahdollisuudet ovat eittämättä länsimaalaiselle lapselle paljon laajemmat kuin afrikkalaiselle, ja tämä toki näkyi piirustuksissa.

Kun kuvia tarkastelee syvemmin, on vaikea arvioida, minkä maan tulevaisuuskuvat ovat realistisimpia. Jokaisessa maassa ainakin uskallettiin unelmoida kunnolla ja rikkoa rajoja. Oman kokemukseni ja avustajieni kanssa käytyjen keskusteluiden pohjalta syntyi käsitys, että myös afrikkalaislapsista moni piirsi täysin omassa kontekstissaan utopistisen haavekuvan, vaikkei se ensi katsomalta minusta tuntunutkaan siltä. Monen pikkutyön haavekuvissa oli työ kodin ulkopuolella. Juuri tyttöjen koulutuksen kehittäminen onkin Afrikan maissa haastava, mutta tärkeä tehtävä. Onneksi paljon on jo saatukin aikaan, onhan Afrikan ensimmäinen naispresidentti, Liberian Ellen Johnson-Sirleaf, toiminut virassaan yli puoli vuotta esikuvana monelle pikkutyölle (Serkkola 2006, 12).

Eräs tutkimukseni osoittama huomio oli se, että omaan elämään kuuluvia itsestäänselvyyksiä ei tarvitse piirtää: eurooppalaisten kuvissa ei näkynyt sähköjä, vesihanoja, satelliittiantenneja kuin ruokiakaan, kun taas nämä oli huolella kuvattu moneen afrikkalaislapsen piirustukseen. Ulkoisia materiaalisia elementtejä oli toki länsimaissakin, mutta niiden funktio oli ennemminkin toimia imagonluojana (esim. cocktaillaset, limusiini jne.) . Toisaalta afrikkalainen päivän selvyys, aurinko, on monelle

pohjoiseurooppalaiselle vain lyhytaikainen valon- ja ilonlähde. Niinpä auringon olikin tulevaisuusmielikuvaansa tallentanut 17 % suomalais- ja 8 % englantilaisoppilaista, kun taas afrikkalaisista piirustuksista niitä löytyi vain yksi.

c) Miten tyttöjen ja poikien tulevaisuuskuvat eroavat toisistaan?

Sukupuolten väliset erot jäivät tutkimuksessani yksittäisiksi – mutteivät suinkaan vähäpätöisiksi – ilmiöiksi. Jalkapallon, auton, moottoripyörän, teknologiaa tms. oli piirtänyt useampi poika kuin tyttö. Ulkomaille muuttamisen suhteen länsimaalaiset lapset eivät juuri sukupuolensa suhteen eronneet toisistaan (britannialaisista sekä tytöistä että pojista 57 %, suomalaispojista 18 % ja tytöistä 15 %). Maamme lapsissa sukupuolten välinen kolmen prosenttiyksikön ero ei ole suuri, mutta ehkä hieman yllättävä näin päin. Ovatko sitten todellisuudessa suomalaispojat innokkaampia lähtemään ulkomaille kuin tytöt? Nurmi (2004) on tutkinut asiaa lukiolaisten kohdalla, ja todennut suurimman osan ulkomaille opiskelemaan tai työskentelemään haluavista nuorista olevan tyttöjä. Oman tutkimukseni lasten tulevaisuussuunnitelmia arvioidessa on huomioitava, että haaveiltuja kohdemaita löytyi niin villistä lännestä kuin Marsistakin, joten ainakin osassa oli fantasiamaailma selvästi päästetty selvästi valloilleen!

Kuuluisuuden tai menestyksen tavoittelemisen oli länsimainen, mutta myös maskuliininen piirre. 29:stä tähän perheeseen luokittelemastani piirustuksesta 20 (9 suomalaista, 8 britannialaista ja 3 ghanalaista) oli poikien. Liitin vaurautta korostavat piirustukset *luksus*-ryhmään. Näitä tutkimuksestani löytyi 21 kappaletta, ja niistä 15 oli poikien haavekuvia. Tämä tulos tukee tutkielmani alussa esittelemääni Malmbergin (1994) tutkimusta, jonka mukaan juuri poikien tulevaisuuskuvitelmissa korostuivat materialistiset arvot. Suomalaispojat (3) piirsivät myös tutkimukseni ainoat avaruusteemaiset kuvat, joita usein länsimaalaisissa tutkimuksissa on esiintynyt enemmänkin.

Suomalaispojat erottautuivat omaksi ryhmäkseen valitettavasti myös monessa mielikuvaltaan negatiivisessa teemassa. Heidän kuvissaan oli eniten heikon itsetunnon merkkejä, väkivaltaa ja työttömyyttä. He eivät osoittaneet myönteisiä tunteita, esimerkiksi hellyyttä, kuvissaan niin paljon kuin muut ryhmät ja suuri osa heistä, jopa 38 %, halusi elää elämänsä yksin. Tämä suomalaispoikien negatiivisuus on valitettava asia, jonka tutkimusaineistoon alustavasti tutustuessaan jokainen katsoja näki, mutta jonka myös tilastolliset analyysini osoittivat todeksi. On tietenkin mahdollista, etteivät oppilaat keskittyneet tehtävään kunnolla (nähtävissäkin ainakin yhden luokan osalta) tai etteivät he ottaneet tehtävänantoa täysin tosissaan. Halusivatko jotkut oppilaat vain provosoida huolta kantavaa opettajaa? Siinä he onnistuivat, sillä negatiiviset kuvat pomppasivat, varsinkin ensimmäisillä katselukerroilla vahvasti esiin.

Vaikken ottanutkaan piirustusten tasoa tarkasteluni kohteeksi, on näin "näppituntumalta" todettava, että suomalaispojat olivat hutaisseet työnsä nopeammin ja epäselvemmin valmiiksi kuin muut tutkimukseni lapsiryhmät. Peippo (1999, 7) käsittelee asiaa mielenkiintoisen esimerkin kautta. Hän kertoo Harrisin jo vuonna 1963 tehdystä tutkimuksesta, jossa todettiin että Pohjois-Amerikan intiaaneilla ei ollut eroa sukupuolten välillä piirustustaidoissa, kun taas japanilaiset tytöt piirsivät selvästi poikia paremmin. Omassa tutkimuksessanikin englantilaiset ja suomalaiset pojat piirsivät tyttöjä huolimattomammin työnsä, kun taas afrikkalaisilla lapsilla tällaista eroa ei huomaa. Korostaako siis länsimaalainen tai tiukka japanilainen kulttuuri tyttöjen kasvatuksessa perinteisiä, esimerkiksi juuri pikkutarkan piirtämisen arvoja, kun taas alkuperäiskansoilla (intiaaneilla ja afrikkalaisilla) ei tällaista sukupuoliroolijakoa ole? Sukupuolten välistä vertailua tehtäessä on muistettava, että suomalainen yhteiskunta on tasa-arvoisempi kuin muut maat mm. naisten töissä käymisen osalta. Paradoksaalista on, että juuri meidän aineistossamme sukupuoli erotti usein saman maan lasten kuvat toisistaan. Vaikka naisroolimme onkin muuttunut, niin onko sitten edelleen perinteinen "äijämäinen" mieskuva jäänyt elämään kulttuuriimme? Eivätkö edes 2000-luvun suomalaispojat uskalla toteuttaa itsessään esteettisempiä ja pehmeämpiä arvoja, vaikka tästä muutoksesta

(itse asiassa lähes vaatimuksesta) on aikuisten miesten kohdalla puhuttu jo vuosia? Naistenlehtien lisäksi ala on kiinnostanut mm. psykologeja (ks. esim. Pulkkinen 1996).

Jo 8-vuotiaassa lapsessa on Pulkkinen (1996) mukaan suhteellisen selvästi näkyvissä hänen aikuisena vallitsevat persoonallisuuspiirteensä. Pulkkinen jakoi pitkittäistutkimuksessaan lapset persoonallisuuspiirteensä ja kotikasvatuksensa mukaan 4 neljään ryhmään (mukautuvat, ahdistuvat, konstruktiiiviset ja aggressiiviset) ja seurasi näiden kulkua aikuisuuteen. Hänen tutkimuksensa osoitti, että on nähtävissä eräänlaisia polkuja, joita pitkin elämä milläkin persoonallisuustyypillä vie. (emt: 34–37.) Sillä, miten oppilaat tällä hetkellä käyttäytyvät - ja ehkäpä suuremmin vielä sillä - millaisena oppilaat nyt itsensä näkevät, ja mihin uskovat kykenevänsä, on varmasti kauaskantoisia vaikutuksia. Tutkimukseni tulosten varjossa ei Pisa-tutkimuksen suomalaismenestyksellä paistatella! Onneksi tämä kertoo vain yhden koulun yhden ikäryhmän tilanteen. Mikäli tutkimuksessani olisi ollut mukana suomalainen maalaiskoulu ja vaikkapa lontoolainen esikaupunkikoulu, voisivat tutkimustulokseni olla täysin päinvastaisia.

Suomalaislapsista tekemäni havainnot ja ihmetykset on kerrottu oppilaistaan hyvää huolta pitävälle opettajille ja koulukuraattorille. Olen myös tietoinen, että alueella on aloitettu Helsingin kaupungin sosiaalitoimen puolesta ns. poikakerho, jonka tarkoitus on juuri antaa oppilaille valmiuksia tulevaisuuteen, itsestä huolehtimiseen ja sosiaalisiin taitoihin. Lisäksi ilahduttava tieto on, että kaupungin rehtoreille suunnattu, jokavuotinen lukuvuoden työn aloitusseminaari (31.8.2006) käsitteli tänä vuonna tulevaisuustutkimuksen teemoja: mm. oppilaiden ajatuksia hyvästä arjesta ja tulevaisuudesta sekä koulutuksen tulevaisuuden kansallisia ja kansainvälisiä näkökulmia (Opevinet 2006).

Huoli maamme nuorten miesten tilanteesta on siirtynyt koulutuspolitiikasta myös talouselämään. Rehtorien kanssa samalla viikolla (29.8.2006) 40 maamme vaikuttajaa yhteiskunnan eri laidoilta keskustelivat presidentti Tarja Halosen johdolla työstä. Tilaisuudessa oltiin oltu huolissaan työvoiman riittämisestä tulevaisuudessa, mutta yllättävimmän puheenvuoron oli

Kauppisen (2006) mukaan pitänyt kuitenkin Jorma Ollila. Nokian ja Shellin hallitusten puheenjohtaja oli ollut huolissaan nuorista miehistä, erityisesti heidän fyysisestä kunnostaan, työttömyydestä ja alkoholin käytöstä. Maassamme tehdään enemmän henkirikoksia kuin muissa EU-maissa. "Nämä ovat kaikki talouteen liittyviä juttuja" oli Ollila sanonut. (emt.) Olen tyytyväinen, etten ole huoleni kanssa yksin, vaan asia on saanut huomiota ja herättänyt laajempaakin yhteiskunnallista keskustelua.

Kuinka optimistisia lapset olivat tulevaisuutensa suhteen? Koin töiden arvioinnin positiivisuus–negatiivisuus -asteikolla vaikeaksi, sillä värien tai vaikkapa hymyn leveyttä pidin liian epämääräisenä tekijänä kuvaamaan onnellisuutta. Prosentteja tai muita suureita asiasta ei minulla ole antaa, mutta muutaman suomalaislapsen kuvia (ks. 5.1 Negatiivinen minäkuva) erottui muista piirustuksista, jotka kaikki olivat yleissävyltään positiivisia. Aiempien tutkimusten mukaan optimismi ei välttämättä liity uskoon omiin vaikutusmahdollisuuksiin ja todelliseen haluun toimia aktiivisesti esimerkiksi ympäristön hyväksi. Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että tiedolla on keskeinen merkitys asenteiden rakentamisessa. Kun ikää karttuu, koulutus vahvistaa uskoa vaikuttaa omiin mahdollisuuksiinsa. (Kaivola & Rikkinen 2003, 117). Onnellisuus on subjektiivinen asia, jota on vaikea mitata. Brittiläinen tutkimuslaitos New Economics Foundation (NEF) on selvittänyt ihmisten tyytyväisyyttä elämäänsä, odotettavissa olevaa elinikää sekä ns. *ekologisella jalanjälkeä* ² vertaillen, ja saanut tulokseksi, että maailman onnellisimmat ihmiset löytyvät Vanuatulta. Suomi oli sijalla 123, muita tutkimusmaitani en uutisesta löytänyt. (STT-AFP 2006.)

7.1 Jatkotutkimus- ja -työskentelyehdotukseni

Kuten laadullisessa tutkimuksessa yleensä (esim. Eskola 1999), tämäkin aineisto on poikanut koko ajan vain lisää mitä mielenkiintoisimpia lisäky-

² *Ekologisella jalanjäljellä* tarkoitetaan sitä, kuinka paljon väestön elämiseen tarvitaan maapinta-alaa ja energiaa (STT-AFP 2006)

symyksiä, mitä tutkia. Välillä jopa tuntui, että muistiinpanoihin kertyi enemmän kysymyksiä kuin vastauksia jopa tulosten analysointivaiheessa. Taidekasvatukselliselta puolelta voisi tutkia oppilaiden värien käyttöä, perspektiiviä, asetteluja jne. Jo yksistään ihmispiirustuksen tai omakuvan piirtämisestä saisi oman tutkimuksensa käyttäen apuna esimerkiksi klassista Goodenoughin testistöä (esim. Cox 1993). Voisi keskittyä mittasuhteiden vertailemiseen ja tutkia, pitävätkö perinteiset lapsipsykologian tulkintatavat todella paikkansa.

Yhteiskuntatieteellisemmältä kannalta voisi verrata lasten tämänhetkisiä mikro- ja mesotason tason elementtejä (perhemalli, kavereiden kasvukulttuurit jne.) niihin mielikuviin, mitä lapsella omasta tulevaisuudestaan on. Korreloiko lapsen tämänhetkisten sisarusten määrä omiin lapsentekoajatuksiin? Vaikuttaako lapsen nykyinen perhemuoto (esimerkiksi yksinhuoltaja-, ydin-, haja-, verkosto-, uusperhe) hänen omaan asumisvisioonsa? Yksi näkökulma olisi tietenkin mennä syvemmälle lasten ajatuksiin ja jatkaa heidän kanssaan keskustelua esimerkiksi siitä, miksi lapsi haluaisi muuttaa ulkomaille? Liittykö unelmien asuinympäristöön joku tämänhetkinen kokemus? Toki myös makrotasolla voisi kulkea omaa tutkimustani pidemmälle yhteiskunnallisiin teorioihin, haastatella todellisia kulttuurin tuntijoita ja perehtyä esimerkiksi kehitysmaatutkimuksen teemoihin. Alkuperäinen suunnitelmani oli ottaa sodan kauhut kokeneita maita mukaan tutkimukseen, mutta tämä näkökulma jää tällä kertaa odottamaan seuraavaa tutkijaa.

Vaikka jatkotutkimusaiheet toki kiinnostaisivat minua itsenänikin, on ehkä vielä tärkeämpää miettiä, miten voin käytännön työssäni hyödyntää tutkimustani. Slater, Cabral ja Kaivola (2004, 151–165) painottavat tutkimustulosten hyödyntämisestä käytännössä ja sitä, miten tärkeää olisi jatkaa asian käsittelyä oppilaiden kanssa esimerkiksi portfolioiden avulla. Tästä puhutaan – ja käytännön vinkkejäkin annetaan myös monissa muissa alan kirjoissa (ks. esim. Kalliopuska, M 1995; Rubin 1995, 52; Brander ym.) 2000). En tule tapaamaan suomalaisen aineistoni oppilaita päivittäin, mutta aion jakaa koulun henkilökunnalle tietoa tutkimukseni tuloksista. Myös

tulevassa työssäni vanhempien oppilaiden parissa aion ottaa huomioon tulevaisuusnäkökulman ja pyrkiä tarjoamaan nuorille aineksia suunnitella ja unelmoida valoisasta tulevaisuudesta. Sargeantin (2005, 204) mukaan tulevaisuuskasvatusta antavan aikuisen ensisijainen tehtävä on kuitenkin kuunnella.

Opetussuunnitelma on jo sanana tulevaisuuteen suuntaava. Koulujen tulee opettaa ja kehittää myös opettajia, heidän ammattiaan ja persoonaansa. (Hakkarainen 2002.) Tutkielmani alkupuolella totesin, että lapset valmistautuvat tulevaisuuteen yleensä leikkien avulla. Tulevaisuuden ajattelu vaatii vanhemmaltakin ihmiseltä valtavasti mielikuvitusta ja luovuutta, ja niinpä draama on loistava keino visioda ja suunnitella tulevaa. Kuten aiemmin on todettu, tulevaisuuskasvatus on monitieteellistä, ja niinpä sen tulisikin näkyä monessa eri oppiaineessa. Draamapedagogiikka tarjoaa siihen mielestäni erinomaisen menetelmän oppiainerajojen yli.

8 Lopuksi

Sekä Kaivolan ja Rikkisen (2003) että Sargeantin (2005) tutkimusten tulokset antoivat tutkijoille optimistisen ja hyvän mielen oman maansa lasten tai nuorten tulevaisuusajattelusta. He näkivät, että hyvään suuntaan ollaan menossa. Voinko minä sitten yhtyä näihin positiiviin tieteentekijöihin ja tyytyväisenä todeta maamme lepäävän hyvien tulevaisuudentoivojen käsissä? Valitettavasti en. Vaikka ilahduttavia ja positiivisia tulevaisuuskuvia joukosta löytyikin paljon, mielestäni aineisto antoi myös huolestuttavia tuloksia suomalaisista, tai ainakin tämän itähelsinkiläiskoulun, lapsista. Erityisen hätkähdyttäviä olivat suomalaispoikien piirustukset, joissa korostuivat heikko itsetunto, väkivalta, vähäiset positiiviset tunteet ja yksin eläminen. Koko aineistoa ajatellen suurin osa tutkimukseni piirustuksista oli mielestäni valloittavia, ja niiden analysoiminen oli varsin mukaansatempaavaa ja nautittavaa työtä.

Kaikissa tutkimukseni maissa – Euroopasta Afrikkaan ja idästä länteen – on omat haasteensa. Muutos ja murros eivät ole suinkaan huonoja asioita, mutta meidän aikuisten on tarjottava lapsille ja nuorille välineitä kohdata nämä muutokset. Kehitysmaissa erityisesti tyttöjen koulutus ja perinteisestä kotiäidin mallista luopuminen on yksi tärkeä kehitysavun tehtävä. Viitalan (2005, 140,183) mukaan hyvään elämään ja merkittävyyden tunteeseen liittyy kaksi sanaa: seikkailu ja vastuu. Informaatiotulvamme keskellä suomalais- ja englantilaislapsille on kyllä tarjolla älyllisiä, fyysisiä tai emotionaalisia seikkailuita ja haasteita, mutta täysipainoiseen elämään pitäisi sisältyä myös tunne itsestä osana muuta maailmaa ja ajallista jatkumoa, eikä pelkkää oman edun tavoittelua.

Pro gradu- tutkimukseni alkupuolella pohdin eläinten toiminnassa esiintyvän suunnitelmallisuuden tarkoittavan usein talvivarastojen täyttämistä ja muuta vaistojen ohjaamaa toimintaa. Paradoksaalista on, että huomattavasti pidempäänkin aikaperspektiiviin kykenevä ihminen on lajina jämähtänyt sille tasolle, että ahneus yli tarpeiden haalimisen on yksi pahimpia nykypäivän

länsimaiden vitsauksista. Eikö meidän olisi jo syytä laajentaa tulevaisuuden perspektiiviä sille tasolle, mistä onneksi kestävän kehityksen kannattajat puhuvat, ja säästää maapalloa myös meidän jälkeen tuleville sukupolville? Monet luonnon kanssa symbioosissa elävät alkuperäiskansat ovat tässä asiassa meitä pidemmällä. Maailman sanotaan pienenevän mm. informaatioteknologian ansioista, ja kulttuurien välinen vuorovaikutus on entistä vaivattomampaa. Rakentavalla yhteistyöllä voisimme me kasvattajat välittää lapsille hyviä elämän sisältöjä, tapoja ja oppeja oman kulttuurin rajojen ulkopuoleltakin.

"Haluan tuonne heti!"

Emme voi siirtää aikaa tehtävänantoni tapaan kolmella kymmenellä vuodella eteenpäin ja toteuttaa otsikossa näkyvää, 9-vuotiaan tytön toivetta. Hyvä niin, sillä kasvamiseen ja kypsymiseen tarvitaan aikaa. Maailmassa ei ole olemassa yhtä ainoaa tulevaisuutta, johon kaikki voitaisiin kouluttaa ja valmentaa. Eri puolella maapalloa on sopeuduttava epävarmuuteen, mutta kehittämällä yksilöiden oman vastuun ymmärtämistä voi jokainen ihminen vaikuttaa tietoisesti oman elämänsä, ja häntä ympäröivän maailman, kulkuun. Koulun tulisi pystyä sisältämään tulevaisuusorientaatio mukaan opetussuunnitelmiinsa – rivien väleistä oikeiksi sanoiksi ja mukaan käytännön toimintaan!

Kaikkea emme toki voi itse ohjailta, mutta tiedostamalla omat arvomme ja uskaltamalla unelmoida ja haaveilla voi jokainen meistä kehittää itseään läpi elämän. Kuljimmepa sitten länsimaalaiseen tapaan puolijuoksua eteenpäin harppoen tai afrikkalaiseen tyyliin rennosti peruuttaen, usein matkalla tulevaisuuteen on hyvä olla kanssakulkijana lajitoveri – tai kaksi!

Lähteet

Asiantuntijoiden ja tutkimusmaissa vierailleiden avustajieni haastattelut ja luennot:

Cardoso, H (2006b) Haastattelu 14.7.2006, AVA Galleria, Helsinki.

Loponen, Reetta (2006) Haastattelut mm 29.6 ja 24.7 ja 27.8. Helsinki.

Patrikainen, S; Toom, A; Husu, J; Talib, M-T; Sääntti, J & Salminen, J (2005) laadullisen tutkimuksen luennoilta ja ryhmistä tekemäni muistiinpanot ja artikkelikeskustelut.

Pohjakallio, P (2006) Puhelinhaastattelu TAIK:n piirustusarkistosta 16.6.2006, Helsinki.

Talib, M (2006) Haastattelu 15.6.2006., Siltavuorenpenger 20, Helsinki.

Tolonen, Anja (2005, 2006) Haastattelut mm 20.11.2005, 5.5.2006, 21.7.2006, Vantaa.

Kirjallisuus ja media:

Alanen, L & Bardy, M (1991) Lapsuuden aika ja lasten paikka,
Sosiaalihuollituksen julkaisuja 12/1991, Valtion painatuskeskus,
Helsinki.

Alerby, E (2000) A way of Visualising Children´s and Young People´s
Thoughts about Environment: a study of drawings.

Backman, N-E (2006) Tsetseenilasten piirroksista huokuu toivo, Helsingin
Sanomat, A10, 20.6.2006.

- Brander, P; Cardenas, C; Gomes, R; Taylor, M & Abad, J.V (2000) Kulttuurienvälinen kasvatus, ideoita, harjoituksia, leikkejä ja roolipelejä. Suom. Kirsi Alasaari ym. Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry. Hakapaino, Helsinki. Alkuperäisteos julkaistu v. 1999.
- Brunell, V (2002) Koulujen väliset ja sisäiset saavutuserot ja niiden syitä. Teoksessa Brunell, V & Törmäkangas, K (toim.) Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat, Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto, (115-139).
- Cardoso, E (2006a) 5 X Brasil, AVA Galleria, Helsinki.
- Cox, M. V. (1993) Children's drawings of the human figure. Essays in developmental psychology, ISSN 0959-3977, Hove: Lawrence Erlbaum.
- Crain, W (2000) Theories of Development, concepts and Applications, Fourth Edition, Prentice Hall, New Yarsey.
- Donaldson, M (1983) Miten lapsi ajattelee?, WSOY, Helsinki.
- Eloranta, V (2004) Maisema, joka halutaan säilyttää - suomalaisten ja venäläisten lasten ja nuorten piirrosten analyysi. Teoksessa Ahonen, S ja Siikaniva, A (toim.) Eurooppalainen ulottuvuus, Ainedidaktiikan symposium Helsingissä 6.2.2004, Helsingin yliopiston soveltavan kasvatustieteen laitos, Yliopistopaino, Helsinki,(3-9).
- Eriksson, H (2006) Suomi on yhä nuorten miesten itsemurhatilastojen kärjessä, Helsingin Sanomat, Kotimaa, s. A4. 20.7.2006.
- Eskola, J (2006a) Pimp my ride, pääkirjoitus, Kasvatus 3/2006, Kirjapaino Oma, Jyväskylä, (217-221).
- Eskola, J (2006b) Kaksi tapaa kirjoittaa tutkimusta, Kasvatus 3/2006, Kirjapaino Oma, Jyväskylä, (292-300).

- Eskola, J & Suoranta, J (1999). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Gummerus. Jyväskylä.
- Foer, F (2006) Jalkapallon maailmanselitys, Suom. Petteri Stenman, 2. painos, Like, Gummerus, Jyväskylä. Alkuperäisteos v. 2004.
- GAIA (2004) Suuri maailmankartasto, Tietosivujen toim. Kostamo, J; Wuolijoki, A & Retti, P. Weilin+Göös, Espoo.
- Haapanen (2006), Kun kirja ei kannata. Kumppani 6-7/2006, Kehitysyhteistyön palvelukeskus (KePa), Kirjapaino Miktor, Helsinki, (58-59).
- Hakkarainen, P (2002) Varhaiskasvatus ja tieteellinen tutkimus, Kasvatus 4/2002. (133-146).
- Harala, R (2006, vastaava tilastojohtaja) Avioliittojen määrä lähes ennallaan, avioeroja hieman enemmän. <http://www.stat.fi/til/ssaaty/2005/ssaaty_2005_2006-05-05_tie_001.html>3.9.2006
- Harjula, R (1973) Arkipäivää Afrikassa, SLS, Joensuu.
- Harris, J. R (2000). Kasvatuksen myytti. Suom. Heikkilä, J ; Holopainen, T & Niinimäki, T, Hakapaino, Helsinki.
- Heikkinen, R (1985) Nyt minä piirrän, Weilin+Göös, Espoo.
- Himberg, L; Laakso, J; Peltola, R; Näätänen, R & Vidjeskog, J (2000) Kehittyvä ihminen, Psykologia 2, WSOY, Porvoo.
- Honkanen, J; Raekunnus, M; Riikonen, J & Saarivuori, M (2002) Luonnonkirja 3, 2.painos, WS Bookwell Oy, Porvoo.
- Huusko, J (2006) Asfalttiviidakoon, Kumppani 6-7/2006, Kehitysyhteistyön palvelukeskus (KePa), Kirjapaino Miktor, Helsinki, (46-47).
- Ijäs, K (2003) Sukupuoli, Avain oman elämän ja perheen ymmärtämiseen. Kirjapaja, Jyväskylä.

- Japan Pop - Manga: Hokusaista Dragonballiin sekä 10 nykyaiteilijaa 9.9.-27.11.2005
<<http://www.taidemuseo.fi/suomi/tennispalatsi/ohjelma/manga.html>>
2.8.2006.
- Juuri-Oja, M, Ketonen, K, Petäjämäki, S-M & Suvilaakso, H (1999). Future hopes. Thoughts of the street children and their families. Multicultural Professionalism, Diakonia Polytechnic (julkaisematon).
- Järvi, J (toim.) (2006) Ajankohtainen kakkonen, TV 2, Yleisradio, 25.7.2006 klo 21.00-21.45.
- Kaivola, T & Rikkinen, H. (2003). Nuoret ympäristöissään, Lasten ja nuorten kokemusmaailma ja ympäristömielikuvat. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kalliopuska, M (1995), Sosiaaliset taidot, Painatuskeskus, Edita, Helsinki.
- Kamppinen, M., Kuusi, O. & Söderlund, S (2003) Tulevaisuuden tutkimus: Perusteet ja sovelluksia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 896, Tampere.
- Kankaanrinta, I-K & Kytömäki, J (1994) Vuosikirja '95, Maailmantilasto, Innopus, Paino-Salama, Turku.
- Kauppinen, P (2006) Presidenttifoorumissa pelättiin työvoimapulaa, Helsingin Sanomat, Talous B7, 30.8.2006.
- Kiljunen, K (2002) Valtiot ja liput. MMM Kansalaisen tietokirjat, Otava, Helsinki.
- Kyttä, M (2006) Lapsiystävällinen elinympäristö
<<http://varttu.stake.fi/FI/Sisallot/ymparisto/lapsiystavallinen-ymparisto.htm>> 1.8.2006.
- Laine, P (2006) Kaavamainen, kiehtova Kauneus, Kumppani 6-7/2006, Kehitysyhteistyön palvelukeskus (KePa), Kirjapaino Miktor, Helsinki, (22-23).

- Malmberg, L-E (1994) Future-orientation of Finnish students, Reports from the Faculty of Education, Åbo Akademi University No. 1 1994.
- Martelius, K (2006) Sivustaseuraajat ja avioeron tarkoitus, Helsingin Sanomat, NYT-liite 4.8.-10.8.2006, NRO 31/2006 ,(16-19).
- Nurmi, P (2004) Kansainväliset opiskelu- ja työmahdollisuudet: lukiolaisten intressejä ja lähtemisen projekteja. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu-tutkielma, Joensuu, <http://www.joensuu.fi/ohjaus/tutkimus/pdf/nurmi_g.pdf>9.8.2006.
- Ojala, M (1993) Varhaiskasvatuksen perusteita ja haasteita, Gummerus, Jyväskylä.
- Oksanen, A (2004) Ulkonäkökeskeinen kulttuuri vaurioittaa lasta jo varhain. Helsingin Sanomat, Vieraskynä, 2.2.2004.
- Opetussuunnitelmat huolella laadittuja (2006) Opettaja 35/2006, 1.9.2006, OAJ, Helsinki.
- Opevinet (2006) Syksy 2006 Lukuvuoden työn aloitusseminaari 31.8.2006 <<http://opevinet.edu.hel.fi/opevi.dll/listaaKurssi?n=6238>> 29.8.2006.
- POPS (2004) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus, Helsinki. <www.oph.fi> 14.8.2006.
- Peippo, M (1999) Yhteiskunnallisten muutosten ilmeneminen lasten ihmisiirustuksissa. Psykologian pro gradu- tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Pekonen, T (toim.) (2001) JAMBO! Martinlaakson kouluväen kokemuksia kummikouluhankkeesta Tansaniassa, Tansania-ryhmä, Martinlaakson lukio, Vantaa.
- Pelttari, Antti (2006) Aforismeja aamupalaksi. <<http://aforismi.vuodatus.net/blog/115076>>8.8.2006.
- Peruskartasto (1996), WSOY, Porvoo.

- Pitkänen, S. H. (2003) ATLAS.TI- laadullisen aineiston tietokoneohjelman kevyet käyttöohjeet.
<<http://www.joensuu.fi/opetusteknologiakeskus/kouluohj/oppimat/atlas/ti>> 22.5.2006.
- Pulkkinen, L (toim.) (1996). Lapsesta aikuiseksi. WSOY, Helsinki.
- Rauste- von Wright, M-L & Kinnunen, R (1983) Nuorison ihmis- ja maailmankuva VII: Nuorten aikaperspektiivi maailmankuvan jäsentäjänä, Turun yliopiston Filosofian, psykologian ja menetelmätieteiden laitos, Turun yliopiston offsetpaino-Turku.
- Rauste- von Wright, M-L & von Wright, J (1994). Oppiminen ja koulutus. WSOY: Helsinki.
- Reilua peliä myös kentän ulkopuolella (2006) <www.reilupeli.fi> 4.8.2006.
- Remes, P & Rubin, A (1996) Tulevaisuutta etsimässä, Tulevaisuusteema kouluopetuksessa. Opetushallitus, Helsinki.
- Rubin, A (1995) Ote huomiseen. Tulevaisuuden tutkimusseura, Painatuskeskus Oy, Helsinki.
- Sargeant, J. G. (2005) Young Children´s Perspectives of Their Place in the World: The Value of an Importance Filter. University of New England (unpublished doctoral dissertation).
- Serkkola, E (2006) Sirleafin ensimmäiset 150 päivää, Kumppani 6-7/2006, Kehitysyhteistyön palvelukeskus (KePa), Kirjapaino Miktor, Helsinki. (s. 12).
- Slater, F., Cabral, S. & Kaivola, T. (2004) Implications for curriculum. Teoksessa Sustainable development and intercultural sensitivity, New approaches for a better world s. 151- 165. (toim. Miranda, B; Ferrando, A; Manuela, F). Universidade Aberta, Lisbon, Portugal.
- STT-AFP (2006) Maailman onnellisin valtio on Vanuatu. Helsingin Sanomat. julkaistu 12.7.2006.

<<http://www.hs.fi/maailmanihmisia/artikkeli/Maailman+onnellisin+valtio+on+Vanuatu/1135220647088>> 22.8.2006.

STT-AFP-Reuters (2006) Tutkija: Maataloustuet edesauttavat lihomista. Uutislehti 100, 5.9.2006, Uutiset ulkomaat,(9).

Suomi vuonna 2010 **(2006)** 2089 lukijaa ennusti tulevaisuutemme, City-lehti 13/2006. <<http://www.city.fi/artikkeli/Suomi+vuonna+2010/1998/>> 4.8.2006.

Suutarinen, S. (2002) Tietävillä nuorilla syrjäytyneiden asenteet. Suomalaisten nuorten yhteiskunnallinen ajattelu ja toiminta kansainvälisessä vertailussa. Teoksessa Brunell, V & Törmäkangas, K (toim.) Tulevaisuuden yhteiskunnan rakentajat, Yhteiskunnallisen opetuksen kansainvälinen tutkimus Suomen näkökulmasta. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto, (11-60).

Swantz, M-L (1998) Kasva tyttäreni, Tansanian naiset kertovat, Suomen Lähetysseura, Pieksämäki.

Särkijärvi (2000) Tulevaisuusnäkökulma opetussuunnitelmissa, teoksessa Tulevaisuuskasvatus (toim. Haapala), Opetus 2000. PS-Kustannus, Jyväskylä, (104-121).

Tervonen, T (2006). Mustaa ja kaunista, Kumppani 6-7 /2006, Kehitysyhteistyön palvelukeskus (Kepa), Kirjapaino Miktor, Helsinki. (22–23).

Tulevaisuustarinat (2006). Taiteeseen tukeutuvat menetelmät työn ja perheen yhteensovittamisessa, Tulevaisuustarinat <<http://group.stakes.fi/LAPE/FI/Taide/Tulevaisuustarinat.htm.>>1.8.2006.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2003) Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Tammi, Helsinki.

Vepsä, M (2006) Wilson Kirwa kertoo afrikkalaisia tarinoita. Kumppani 6-7/2006, Kehitysyhteistyön palvelukeskus (KePa), Kirjapaino Miktor, Helsinki, (56–57).

Viitala, J (2005) Vapaasta tahdosta? Käyttäytymisen evolutiivinen perusta, Atena-kustannus, Gummerus, Jyväskylä.

Vilkko-Riihelä, A (1999) Psyyke, Psykologian käsikirja, WSOY.Helsinki.

Vuorinen, I (1993) Tuhat tapaa opettaa, Suomen Morenoinstituutin julkaisusarja, Resurssi, Vammalan kirjapaino Oy, Naantali.

Vuorinen, R (1995) Persoonallisuus & minuus, WSOY, Juva.

Vänskä, M (1995) Antoisaa opiskeluun, Yliopistopaino, Helsinki.

Wikipedia (2006),

Ghana <<http://fi.wikipedia.org/wiki/Ghana>>

Iso-Britannia <<http://fi.wikipedia.org/wiki/Iso-Britannia>>

Suomi <<http://fi.wikipedia.org/wiki/Suomi> >

Tansania <<http://fi.wikipedia.org/wiki/Tansania>> 27.8.2006

Åhlberg, M (2006) Improved Concept Mapping,
<<http://bursa.helsinki.fi/~maahlber/> > 9.8.2006

Valokuvat:

Kansikuva: Tansanialaislapset piirtämässä tulevaisuuskuviaan lokakuussa 2005. Anja Tolonen

Kuvio 4: Ghanalainen katunäkymä tammikuussa 2006. Petri Kyrölä

Kuvio 5 : Tansanialainen lantamaja Pohjois-Tansaniassa lokakuussa 2005.
Allar Saviak

Kuvio 6: Itähelsinkiläistä kerrostaloasumista 2006. Hanna Tolonen

Kuvio 7: Tyypillinen rivitalo Etelä-Englannista vuodelta 1994. Hanna Tolonen

Liitteet

Liitteet puuttuvat sähköisestä versioista. Yhteensä niitä on 17 sivua.

1. Tutkimuslupakyselyt rehtoreille (a. suomeksi ja b. englanniksi)
2. Tehtävänanto avustajille ja opettajille (a. suomeksi ja b. englanniksi)
3. Suomalaisluokan miellekarttaesimerkkejä
4. AtlasTi-ohjelman datamatriisi tutkimukseni ammasteista
5. AtlasTi-ohjelman datamatriisi tutkimukseni moottoriajoneuvoista